STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 05856

GEZAMELTE SHRIFTEN IN FUFTSEHN BENDER

S. An-Ski

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ש. אַנ–סקי
(שלמה־זנוויל ראַפּאָפּאָרט)

געזאַמעלטע שריפטען

פערצעהנטער באַנד

נאָוועלען

פערלאַג „אַנ־סקי״

ווילנאָ־וואַרשאַ־ניו־יאָרק תרפ״ח — 1928

אויסגעפיהרט דורכ׳ן פערלאַג ש. שרעבערק.

פערקויף—געזעלשאַפט „צ ע נ ט ר א ל״ וואַרשאַ

Printed in Poland.

איבערדרוקן און איבערזעצן אָן דער ער-
לויבעניש פון טאָרט צוואה-פערוואלטער
איז שטרענג פערבאָטען.

Copyright Dr. Ch. Zhytlowsky
Marquand Ave Bronxville
New-York. U. S. A.

הילע פון יוסף ווײדענבײטעל.
צינקאָקלישען אויסגעפיהרט דורך ח. גאָלדבערג.
דעם זאַץ האָט אויסגעפיהרט פייגע שריפטגיסעה.

Druk. I. Hendlera, Warszawa Długa 26. Tel. 260 - 19

HEBREW SICK BENEF...

אונטער אַ מאסק'ן

(ערצעהלונג פון דער השכלה-עפאכע)

HEBREW SICK BENEFIT ASSOCIATION
LIBRARY
FOUNDED BY
COHEN

HEBREW SICK BENEFIT ASSOCIATION
LIBRARY
FOUNDED BY
R. COHEN

א

דאָס הייזעל פונ׳ם מוליער אַנטאָן קאָוואַדלע אין דער בוי׳אישער סלאָבאָדקע אין וו. האָט זיך גערעכענט אין שטאָדט פאַר׳ן צענטר פון דער געפעהרליכסטער אפיקורסות. צווישען די פרומע יודען איז דאָס הייזעל געווען בעוואוסט אונטערן נאָמען „די נעסט פון דער טומאה” און מען האָט וועגען איהר דערצעהלט גאַנצע לעגענדעס. עלטערע יודען, פערבייגעהענדיג פאַרביי דאָס הייזעל, פלעגען געשווינד פערקאַטשען די פאָלעס, אָבקעהרען זיך, פערשנעלערן די טריט און אַנ׳אַנדערש מאָל אויסשפייען; פערקעהרט, עלטערע ווייבער פלעגען פערבייגעהן פאַמעליך. אָנקוקען דאָס הייזעל מיט אַ טרויעריגען בליק, צו־שאָקלען מיט׳ן קאָפּ און עפּעס שעפּטשען פאַר זיך. נאָר ווען פון הייזעל פלעגט זיך הערען אַ הויך, אויפגערעגט געשפּרעך אָדער אַ געזאַנג פון פיל שטימען־שטענדיק אַנ׳אומעטיקער און אַ סענטימענטאַלער, פלעגען די ווייבער זיך שרעקען און גע־שווינד אַריבערגעהן אויף דער אַנדער זייט גאַס.

קאָוואַדלעס הייזעל איז געוואָרען אַ צענטר פון אפיקורסות,

זייט דאָרט האָט זיך אין אַ קליינעם צימערל בעזעצט אַ געקר־מענער „עקסטערן״, אַ פייערדיגער משכיל, אַרום וועלכען עס האָט זיך פערזאַמעלט אַ קרייזעל אָפענע און בעהאַלטענע משכילים, איבערהויפט ישיבה-בחורים. דער עקסטערן איז אין גיכען ער־גען פערשוואונדען, נאָר דאָס צימער איז אַריבער צו אַנ׳אַנדער בחור, נאָכדעם צו אַ דריטען און איז ביסלעכווייז געוואָרען אַ הויפּט־קוואַרטיר פון די אָרטיגע משכילים. די איינוואוינער פון צימער האָבען זיך אָפט געביטען. צייטענווייז זענען דאָרט גע־ווען עטליכע איינוואוינער. אַנ׳אַנדערש מאָל איז קיין איינער נישט געווען, נאָר דאָס צימער איז שטענדיג פערבליבען אין רשות פון דער „חברה״. קאָוואַדלע אַליין, אַ רוסיפיצירטער לאַטיש, אַנ׳אלמן אָהן קינדער, וועלכער האָט ליב געהאַט דעם טרונק און דערביי צו פילאָזאָפירען, האָט זיך צוגעוועהנט צו דער יונגער חברה און זיך בעצויגען גוטמוטיג אי צו דעם שטענדיגען רעש, וואָס האָט געהערשט אין צימער, אי צום אָפּ־טען בייט פון די שכנים. ער האָט אַליין נישט געוואוסט, ווער פון די יונגעלייט איז זיין שכן. פערבליבען איז ביי איהם אין זכרון דער נאָמען פון איינעם פון די שכנים, ברוך, און ער האָט שוין נאָכדעם מיט דעם נאָמען גערופען יעדערן, ווען ער האָט געטראָפען אין שטוב, אפילו די גאַנצע חברה צוזאַמען. קיין חשבון פון דירה־געלט האָט ער נישט געוואוסט, נאָר ווען ער האָט נויטיג געדאַרפט געלד, פלעגט ער אַריינגעהן אין חדר, אָבשטעלען זיך ביי דער טהיר, מאַכען אַ שטרענגען פּנים און מיט אַ שרעקענדיגען קול ווענדען זיך צו דער גאַנצער חברה:

—ברוך! וואָס טראַכסט דו זיך, וואָס דו צאָהלסט נישט קיין דירה־געלד! די רגע זאָל מיר זיין אַ רובל! אַניט וועל איך דיין גאַנצע „חברה״...

און פלעגט ענדיגען מיט אַנ׳אויסדריקליכער בעוועגונג אָדער מיט אַ נאָך מעהר אויסדריקליכען וואָרט. „חברה״ האָט זיך נישט זעהר געשראָקען פאַר זיין געשריי און פלעגט פּרווון אָבּפּטרן זיך מיט הבטחות. ווען אָבער ער פלעגט שטאַרק צו־

שטעהן, האָט מען גענומען דינגען זיך. משה ווערענדיג אויף אַ האַלב רובל, פלעגט מען אויפ'ן אָרט צונויפזאַמלען דאַס געלד.—און ער פלעגט אַוועקגעהן אַ קאָנטעטער.

אַ שכור'ער פלעגט קאָוואַדלע ליב האָבען צו שרעקען זיינע שכנים. ער פלעגט זיך אָבשטעלען ביי דער טהיר, מאַכען גזלנ'ישע אויגען, אָנשטעלען די וואָנסען און זאָגען מיט אַ שרעקענדיגען קול:

—וואַרט, ברוך! אָט וועל איך געהן צום „ראַבין" און וועל איהם דערצעהלען אַז איהר עסט „חזיר", וועט אייך זיין „קדחת"!...

און ער איז געווען זיכער, אַז ער האָט צום טויט דערשראָקן די חברה.

אין זיין אייזענער קאָמפּאַניע פלעגט ער זיך אָברופען וואַרים וועגען דער חברה:

—אַ פרעהליכע חברה! ריידען, שרייען, זינגען, אַקוראַט ווי זיי וואָלטען אַנ'עמער אויסגעטרונקען. און באמת נעהמען זיי הוץ טיי גאָרנישט אין כ לן אפנים. אַז דער מילך זייערער איז שוין אַזאַ, אַז זיי ווערען פון בלויזען טיי שכור...

ב

זען יוסף קראַנץ האָט זיך בעזעצט ביי קאָוואַדלען אין הדר'ל, איז שוין דאָרט געווען אַ שטענדיגער איינוואוינער. געהייסען האָט ער ברייגעס. אַ יונגערמאַן פון אַ יאָהר צוויי און צוואַנציג, זעהר אַ מאָגערער, מיט אַ בלאָנדען ציגען בערדעל און שוואַכע קורצזיכטיגע אויגען, געגאַנגען איז ער שטענדיג איינגעבויגען, האָט וועניג גערעדט, נאָר אַנ'אַנדערש מאָל פלעגט זיך אויף זיין פנים בעווייזען אַ שוואַכער, קרענקליך מידער שמייכעל. לויט זיין כאַראַקטער האָט ער וועניג געפּאַסט פאַר דער לייכטזיניגער, פרעהליכער חברה, נאָר ער האָט זיך בעמיהט צו ווייזען, אַז ער אינטערעסירט זיך מיט אַלץ, מיט

וואָס די קאָמפּאַניע אינטערעסירט זיך, און פלעגט נעהמען אנ׳אָנטייל אין די וכוחים און שטיפּערייען. נאָר זיין שמייכעל, ביים טרויעריגען אויסדרוק פון די אויגען, איז שטענדיג אַרויסגעקומען אַ בלאַסער, בלוט-אָרימער, און דאָס געמאַכטע געלעכטער פלעגט אָפּט איבערגעריסען ווערען דורך אַ שטאַרקען הוסט. ערנסט האָט זיך בריינעס אינטערעסירט נאָר מיט זיינע לערן־ביכער. ער האָט זיך געגרייט אויף עקסטערן און איז געווען איינגאַנצען אַריינגעטהון אין די למודים. ער האָט זיך שוין צוויי מאָל עקזאַמענירט, און איז ביידע מאָל דורכגעפאַלען. פון דעמאָלט אָן האָט ער פערלוירען דעם גלויבען אין זיך און אַלץ געזוכט אַ „גוטע גימנאַזיע”. מען מוז נאָך צוגעבען, אַז לויט זיין נאַטור איז ער געווען אַ וויכער מענש און אַנ׳איבערגעגעבענער חבר.

ווען קראַנץ האָט זיך בעזעצט אין חדר, האָט בריינעס שנעל איבערגעגעבען איהם די ראָליע פון בעל־הבית. צוזאַמען דערמיט איז אין קראַנצ׳ס רשות אַריבער דאָס אייזערנע בעטעל צָהן אַ מאַטראַץ, מיט אַ ווייך קישעלע פון אַ שטוהל אָנשטאָט אַ קישען. יוי עס האָט זיך אַרויסגעוויזען, האָט בריינעס פריהער אויך זיך נישט בענוצט מיט׳ן בעט און איז געשלאָפען אויף דער לעזשאַנקע, צונויפגעדרעהט אין דרייען.

דאָס וואָס בריינעס האָט אַזוי שנעל איבערגעגעבען אין קראַנצ׳ס רשות דעם חדר, איז פאָרגעקומען איבערהויפּט דערפאַר, ווייל ער האָט זיך בעציגען צו איהם מיט גרויס כבוד. קראַנץ איז געווען מיט דריי יאָהר יונגער פאַר בריינעס׳ן, נאָר ער האָט געהאַט אַ „העלדישע פערגאַנגענהייט”. זיין פאָטער איז געווען אַ בעוואוסטער רב און ער האָט זיך ערצויגען אויף אַ שטרענג־אָרטאָדאָקסאַלען שטייגער. נאָר צו פופצעהן יאָהר איז ער שוין געווען אַ פייערדיגער אפּיקורס. איינמאָל זעענדיג פערכאַפּט דורך אַ שטורעמדיגער השכלה־התלהבות האָט ער אין שוהל אין דער געגענוואַרט פון פאָטער און אַנדערע פרומע יודען גערעדט אין אַ זעהר נישט פאַסיגען טאָן וועגען משה רבינו. עס איז געוואָרען אַ שרעקליכער סקאַנדאַל. דער פאָטער

איז געבּאַלען חלשות. מען האָט זיך אַ וואָרף געטהון שלאָגען דעם אפּיקורס, וועלכער האָט זיך קוים אַ לעבּעדיגער אַרויסגעריכען פון שוה״ל און זיך שוין מעהר נישט אומגעקעהרט אַהיים. אין צוויי וואָכען אַרום, ווען מען האָט געכאַפּט עטליכע ישיבה־בחורים ביי אפּיקורסישע ביכער און אַרויסגעטריבען זיי פון דער ישיבה, האָט ער זיך אַריינגעריכען אין דער ישיבה און געגעבען אַ פּאַטש דעם ראש־ישיבה, אַנ׳אַלטען, זעהר חשוב׳ען יודען. מיט די עלטערן האָט ער איבּערגעריסען יעדע בעציהונג, איז אָנגעקומען צו אַ רוסישען שלאָסער, האָט אָנגעטון אַ רויט העמד און אַזוי אומשפּאַצירט איבּער די גאַסען צוזאַמען מיט קריסטליכע אַרבּייטער. ער האָט אויסגעזוכט אַלערליי מיטלען, ווי אַזוי שטאַרקער מצער צו זיין די פאָרשטעהער פון אַלטען דור, און האָט געפיהלט אַ ליידענשאַפטליכע פאַנאַטישע שנאה צו אַלץ, וואָס האָט געטראָגען אויף זיך דעם צייכען פון רעליגיע, פון אָרטאָדאָקסיע. אינ׳ם אַלטען דור האָט ער געזעהן די סבה פונ׳ם גאַנצען בייז און פינסטערניש פון דער וועלט. קיין חדוש נישט, אַז איינגיכען האָט ער בעקומען אַ גרויסע פּאָפּולאַריטעט צווישען די משכילים נישט נאָר אין זיין שטאָדט, נאָר אויך אין דער סביבה.

ג

אין אַ קורצער צייט אַרום איז צו די צוויי צוגעקומען אַ דריטער שכן. גערופען האָט מען איהם שעכטל. געקומען איז ער פון מאָהילעוו. דאָרט האָט ער געלערנט אין דער ישיבה און מען האָט איהם אַרויסגעוואָרפן פאַר אפּיקורסות. געווען איז עס אַ בחור׳ל פון אַ יאָהר זיבעצעהן. אַ קלייניקער, עקספּאַנסיווער, מיט קלוגע, לעבּעדיגע אויגען און געקרייזעלטע האָר. ער האָט זיך נאָך נישט געגרייט צו קיין שום שו״ל, האָט נישט געטראַכט וועגען דער צוקונפט און געשלונגען אָהן אַ צאָהל העבּרעאישע השכלה־ביכער. דערביי האָט יעדעס בוך אַרויסגע־

רופען ביי איהם די גרעסטע התפעלות. האָט פאַר איהם געע־פענט גאַנצע וועלטען און טיפסטע תהומות. חוץ דעם האָט ער זיך שטענדיג געטראָגען מיט פאַנטאַסטישע פּלענער, ווי גליקליך צו מאַכען די וועלט. דאָ האָט ער געפונען אַ זיכער מיטעל צו מאַכען אַלע יודען פאַר אפיקורסים. זאָל נאָר פּאָליציי בעפעהלען, אַז יעדען שבת פאַר קריאת התורה זאָלען משכילים אין אַלע שוהלען האַלטען דרשות—אַוועקגעהן פון שוהל פאַר קריאת־התורה און מוסף וועט פערשטעהט זיך, קיינער נישט—מען מוז אויסהערען דעם משכיל'ס דרשה, און ווי באַלד מען וועט זי נאָר אויסהערען, וועלען, פערשטעהט זיך, אַלע ווערען משכילים; אַנ'אַנדערש מאָל האָט ער געפונען אַ זיכער מיטעל אויסצוראָטען אָרימקייט פון דער וועלט. מען דאַרף נאָר בעזאָרגען די אָרי־מעלייט, ווי מען בעזאָרגט ישיבה־בחורים. אויב יעדער רייכער אָדער בעל־הבתישער יוד וועט אויסהאַלטען איין אָרימאַן אָדער עטליכע-וועלען קיין קבצים נישט בלייבען. איינמאָל האָט ער זיך אפילו אַרומגעטראָגען מיט'ן פּלאַן, אַז עס וואָלט געווען זעהר גוט, ווען מען וואָלט אַראָבגעגראָבען אַלע בערג און פער־שיט אַלע טאָהלען,—וואָלט אומעטום זיין גלייך און שען. מיט זיינע פּראָיעקטען און טרוימערייען האָט שעכטל שטאַרק דער־עסען זיינע חברים, נאָר בייז זיין אויף איהם האָבען זיי נישט געקאָנט—אַזוי באַאיוו און האַרציג זענען געווען זיינע קינדערשע פּלענער. עס האָט אפילו געטראָפען, אַז קראַנק פּלעגט זיך מיט אייניגע פון זיי פעראינטערעסירען און צוזאַמען מיט שעכטל'ען בעטראַכטען און אַרומריידען זיי. און ברייגעס, קוקענדיג מיט איין אויג אין לערן-בוך, פּלעגט, פון דרך ארץ וועגען, כדי נישט בעליידיגען די חברים, אונטערהאַלטען דאָס געשפּרעך מיט איינצעלנע באַמערקונגען. נאָר אויף זיינע ליפען פּלעגט שפּילען אַ שטיל שמייכעלע, אַנ'איראָניש און רחמנות'דיגס.

געלעבט האָבען קאָוואַדלעס שכנים, פערשטעהט זיך, אי־אַ קאָמונע, ד. ה. זיי האָבען אַלע גלייך געהונגערט. קיין שטענ־דיגע מיטלען צום לעבען איז ביי קיינעם פון זיי נישט געווען פון צייט צו צייט פּלעגט זיך טרעפען אַ גראָשעדיגע לעקציע

אַ צופעליגע אַרבייט. אַ פּאָר רובל אַ חודש פלעגט אַריינקומען פון דער קאַסע, וואָס די גימנאַזיסטען האָבען געגרינדעט. נאָר דאָס אַלץ האָט נישט געקלעקט. אַ לאַנגע צייט האָבען זיי זיך ערנעהרט בלויז מיט ברויט און טיי און עס זענען געווען צייטען, ווען דאָס איז אויך נישט געווען. געגאַנגען זענען זיי אַרומגעריסען, האַלב־באָרוועס, חדשים׳ווייז נישט געביטען די וועש. צו זייער אָרימקייט האָבען זיי זיך בעצויגען ווי אמת׳ע פילאָזאָפען. מיט אַ לוסטיגער גלייכגילטיגקייט, שטענדיג געוויצעלט זיך איבער׳ן אייגענעם הונגער, איבער די פינגער, וואָס האָבען אַרויסגעקוקט פון די צעריסענע שיך. מען האָט אפילו אַ ביסעל קאָקעטירט דערמיט, ווי מיט אַ סימן פון הויכער גייסטיגקייט.

סוף כל סוף אָבער האָט דער שטענדיגער הונגער געגעבען זיך פיהלען. אין די כאַראַקטערען פון די יונגעלייט איז פאָרגעקומען אַן׳איבערברוך. אין די נשמה האָט זיך אָנגעקליבען אַ צערייצטקייט און פערביטערונג און די שטימונג איז געוואָרען אַלץ געדריקטער. געאַרבייט האָבען זיי ווייניג, גאַנצע טעג פלעגען אַוועקגעהן אויף אַרומלויפען איבער׳ן שטאָדט זוכען עטליכע קאָפּיקעס אויף ברויט. אין צימער האָט מען זיך שטענדיג געוואַלגערט אויפ׳ן בעטעל און אויף דער לעזשאַנקע און מען פלעגט זיך דורכוואַרפען מיט טעמפּע דערעסענע וויצען און גלייכווערטלעך. אָפּלעבען אויף אַ ווײלע פלעגט מען נאָר דאַן ווען עמיצער פון די רייכערע חברים האָט געבראַכט עטליכע גראָשען אָדער עסענוואַרג. מען פלעגט דאַן איינאָרדנען אַ מאָהלצייט „מיט טיי און פּאַפּיראָ ען" און, פערשטעהט זיך, מיט וכּוחים און געזאַנג, נאָר פיהרען וכּוחים און זינגען פלעגט מען געוועהנליך ליגענדיג אויסגעצויגען. דאָס האָט זיך גערעכענט פאַר מעהר אַריסטאָקראַטיש. זיי האָבען נעביך אַליין נישט פערשטאַנען, אַז דער אַריסטאָקראַטיזם נעהמט זיך דערפון, וואָס זיי האָבען שוין קיין כח נישט געהאַט צו האַלטען זיך אויף די פיס.

בעסער פּאַר אַלעמען האָט איבערגעטראָגען דאָס דחקות

ברײנעס. ער איז פון קינדװײז אָן געװעהנט געװען צו הונגערן. זײן מוטער איז געװען אַ קעכין, די שװעסטער האָט געאַרבײט אין אַ הוט־װאַרשטאַט און ער האָט מעהר געזאָרגט װעגען זײ, װי װעגען זיך.

בײ דער גאַנצער לײכטזיניגקײט פון קראַנצ׳ס כאַראַקטער, האָט ער אַלץ מעהר געפיהלט די לאַסט פון הונגעריגען לעבען, װאָס האָט זיך געצױגען אָהן אַ תכלית שו׳ן עטליכע יאָהר.

דער דריטער חבר, שעכטל האָט, װײזט אױס, אױך אָנ־געהױבען מיד װערען. זענענדיג אין מאָהילעװ אין דער ישיבה, פלעגט ער בעקומען פון די עלטערן אונטערשטיצונג עטליכע רובל אַ חודש. דערבײ האָט ער „געגעסען טעג". זינט ער איז געקומען קײן װ. האָבען די עלטערן אױפגעהערט איהם שיקען געלד. צו זײ האָבען דערגרײכט קלאַנגען אפילו נישט גאָר קלאָרע, װעגען די פאַסירונגען אין מאָהילעװער ישיבה, האָבען זײ גענומען פאָדערן, דער זוהן זאָל קומען אַהײם,—שעכטל האָט געשריבען די עלטערן, אַז ער איז אין װ. אָנגעקומען אין דער ישיבה. ער האָט געהאָפט, אַז איהם װעט זיך אײנגעבען בערוהיגען זײ און װײטער בעקומען שטיצע, נאָר דערװײל האָט ער געהונגערט. פאַר די פינף—זעקס חדשים, װאָס ער האָט געװאױנט אין קאָװאַדלעס חדר׳ל האָט ער זיך שטאַרק אומגע־ביטען, איז געװאָרען אָבגעצעהרט און האָט פערלױרען די פריהערדיגע לעבהאַפטיגקײט. אַנ׳אַנדערש מאָל, ליגענדיג אױס־געצױגען אױפ׳ן בעטעל, פלעגט ער זינגען דעם פסוק פון חומש מיט אַ טרױעריג־װײנענדיגען מאָטיװ:

—„אַי, װער װעט אונז מאַכען עסען פלײש, אָי, אָי, אָי, מיר דערמאָהנען די פיש װאָס מיר האָבען געגעסען אין מצרים אומזיסט, און די פלוצערן און די קירבעסען און דעם רעטעך און די ציבעלעס און דעם קנאָבעל, און איצט איז אונזער נשמה פערשמאַכט, מיר האָבען גאָרנישט"... (במדבר יא, ד—ו).

אין צוזאַמענהאַנג דערמיט האָבען זײנע פלענער און ט־ױמערײען אָנגענומען אַ נײע װענדונג. אָנשטאָט די ברײטע פראָיעקטען פון רעליגיעזע און סאָציאַלע רעפאָרמען, אפילו

געאָלאָגישע אומענדערונגען, זענען אַרויסגעטרעטען גאַנץ קליי־ נינקע בעגעהרען און טרוימען וועגען געפינען אַ טייסטער מיט געלד, וועגען בעקומען אַ פוד זילבער. דער לעצטער פּלאַן איז געווען גאָר אַן'איינפאַכער און אַ גרינגער. מען דאַרף נעהמען צעהנטויזענד זילבערנע 20-קאָפּיקענע מטבעות און אַראָבפיילען פון יעדערער אַ ביסעלע זילבער. לײדער אָבער, האָט ער נישט געוואוסט, וואו מען נעהמט די צעהן טויזענד צוואַנציג-קאָפּיקענע מטבעות.

ד

איינמאָל, שפּעט ביינאַכט, ווען אַלע זענען שוין גע־ שלאָפען, האָט שעכטל געוועקט קראַנצ'ן:

—שטעה-אויף! איך האָב גאָר אַ נייעם פּלאַן!—האָט ער אויסגעשריען אויפגערעגט.

קראַנץ האָט זיך אויפגעכאַפּט און, געוואויר ווערענדיג ווע־ גען וואָס עס האַנדעלט זיך, איז ער שטאַרק אין כעס געוואָרען:

—געה צו אַלדי שוואַרץ יאָהר! לאָז מיך צו רוה מיט דיינע פּלענער! איך וויל שלאָפען.

—וועסט צייט האָבען אויסצושלאָפען זיך! הער נאָר אויס, אויף וואָס פאַר אַ המצאה איך בין געפאַלען. וועסט אויפשפּרינ־ גען פון אָרט, אַז דו וועסט דערהערען. איך זאָג דיר, אַ גאָל־ דענער פּלאַן! אויב ער וועט זיך נאָר איינגעבען, זענען מיר אַלע געראַטעוועט.

נישט קוקענדיג אויף דעם, וואָס קראַנצ'ן זענען שוין גוט בעקאַנט געווען שעכטל'ס אויפטהועכצען, האָט ער זיך פונ־ דעסטוועגען פעראינטערעסירט מיט זיינע ווערטער. ווער ווייסט וואָס פאַר אַ המצאה איהם איז איינגעפאַלען! אפשר טאַקי אַזאַ פון וועלכער מען קאָן געראַטעוועט ווערען. נאָר גלייך אונטער־ געבען זיך האָט ער נישט געוואָלט און אָבגעענטפערט שטרענג־ —געה אַוועק מיט גוטען! אַנישט וועל איך דיר אָנברעכע:

די ביינער, אז דו וועסט פערגעסען אלע דיינע פלענער.

—אדרבה! זעהר גוט,—האט זיך שעכטל דערפרעהט.—ברעך מיר די ביינער! וויפיל דו ווילסט, ברעך! נאר פריהער הער אויס, וואס איך וועל זאגען. אז דו וועסט מיך אויסהערען, וועסטו נישט ברעכען מיר די ביינער, וועסט זיך אפילו א ווארף טהון קושען מיך.

דערמאהנענדיג זיך, אז אין חדר איז דא נאך א לעבע־דיג נפש, וואס איז פעהיג אויסצוהערען פלענער, ד. ה. בריי־נעס (וועגען איהם פלעגט מען אפט פערגעסען), האט קראנץ אנגעוויזען אויף דער לעזשאנקע:

—דערצעהל איהם דיינע פלענער. לאז ער זיך ווארפען קושען דיך און מיך לאז צו־רוה.

שעכטל איז איינגעגאנגען אויף אויף דעם.

—גוט! איך וועל איהם דערצעהלען, נאר דו וועסט אויך מוזען הערען.

און, ווענדענדיג זיך צו בריינעס'ן, האט ער געפרעגט:

—ווילסט הערען מיין פלאן?

בריינעס, וועלכער איז געלעגען אויף דער לעזשאנקע, איבערגעדעקט איבער'ן קאפ מיט'ן פאלטא, האט, ווי א טשערע־פאכע, ארויסגערוקט דעם קאפ, נאכדעם דעם לאנגען בלויזען האלז און געענטפערט געהארזאם:

—פארוואס נישט? אויב עס איז אזא גאלדענער פלאן ווי דו זאגסט, פארוואס נישט הערען?

—נו, זעהסט? וועכט דאך שוין אלץ איינס נישט שלאפען, טא בעסער זעץ זיך און הער,—האט געפאדערט שעכטל.

—נו, גוט!—האט זיך אונטערגעגעבען קראנץ און געזעצט זיך,—רייד! אבער אהן איבריגע ווערטער, צו דער זאך.

—די זאך איז גאר פראסט,—האט שעכטל אנגעהויבען מיט א גרויסער זיכערקייט—דו דארפכט פאהרען קיין באבילצעווע, אנטהון א מאסקע און אנהויבען צו ארבייטען.

—וואוהין פאהרען? אין וואס פאר א באבילצעווע? וואס פלוידערסטו?—האט זיך קראנץ צעבייזערט און געוואלט צוריק

א ווארף טהון זיך אויף זיין געלעגער

—ווארט!—האט איהם שעכטל שנעל אפגעשטעלט—ווער איז דיר שולדיג, אז דו ווייסט גארנישט און האסט א קעצעשען מוח? איך האב דיר צוואנציג מאל דערצעהלט וועגען באבילצעווע. דאס איז דאס שטעדטיל, פון וואנען איך בין. א גרויס יודיש שטעדטעל, א כרך! ווער ווייסט עס נישט באבילצעווע. דארט איז אפילו געווען א בעוואוסטער גוטער יוד „דער באבילצעווער”, און פאהרען דארפסטו אהין, כדי צו ווערען א לעהרער...

—ווארט, ווארט!—האט ער געאיילט אויסגעשריען, זעהענדיג, אז קראנץ וויל איהם איבערשלאגען—איך זאג דיר, דו וועסט דארט האבען אהן א צאהל לעקציעס, און די רייכסטע. אויף פופצעהן, אויף צוואנציג רובל א חודש. אפשר נאך מעהר! דאס גאנצע שטעדטיל וועט זיך לערנען... איך פערשטעה נישט, ווי אזוי בין איך דאס פריהער אויף דעם נישט געפאלען.

—דאס איז דיין גאנצער פלאן?—האט קראנץ געפרעגט ענטטוישט.

—לאז מיך ריידען!—האט שוין אויסגעשריען מיט תקיפות שעכטל.—א מאדנער מענש, לאזט נישט ענדיגען! ווייסטו וואס מען קאן דארט מאכען, ווען מען זאל זיך ווי דער סדר איז נעהמען? מען קאן דארט אראבפיהרען פון וועג אלע בחורים פון שטעדטיל, אבער טאקי אלע! מען קאן בעלויכטען דאס גאנצע שטעדטיל מיט די גאלדענע שטראהלען פון דער ליכטיגער השכלה-זון!—האט ער געענדיגט מיט פאטאס.

דער פלאן האט אנגעהויבען אינטערעסירען קראנצ׳ן און ער האט שוין ערנסט ארויסגעזאגט:

—וועגען דעם דארף מען זיך מיישב זיין

די בעמערקונג האט געמאכט אנ׳איינדרוק אויף בריינעס׳ן. ער איז לאנגזאם אראבגעקראכען פון דער לעזשאנקע, צוגעגאנגען צום בעט און געזעצט זיך אויפ׳ן ברעג.

—יא, דאס איז אנ׳אינטערעסאנטער פלאן,—האט ער שטיל מסכים געווען.

— זעהט איהר, אז איך בין געריכט געווען - האט טריאומ. פירט שכל-נאר איהר האט מיך נאך נישט אויסגעהערט ביזן סוף. הערט ווייטער! אויב דו וועסט פאהרען און אנטהון א מאסקע, אבער טאקע א מאסקע, וואס א מאסקע הייסט, וועט דיר גרינג זיין איינריידען מיין טאטע-מאמע, אז איך בין דא אין דער ישיבה, בין פרום ווי א שטעקען, און זיץ טאג און נאכט על התורה ועל העבודה און אין א יאהר ארום וועל איך האבען סמיכה אויף הוראה. דעמאלט וועלען זיי ווייטער אנהויבען שיקען מיר געלד. פערשטעהסט?

— א טייערער פלאן, אויף מיין ווארט! — האט זיך ארויסגעריסען ביי קראנצ'ן.

— א טייע־ער פלאן! — האט נאכגעזאגט בריינעס.

— צי וועסטו אבער קאנגן אויספיהרען איהם, ווי נויטיג איז, — האט ארויסגעזאגט שכל. — דערויף דארף מען זיין א גאון!

— זארג נישט! אויב איך וועל זיך נאר נעהמען, וועל איך אויספיהרען. אויף אזעלכע זאכען בין איך א מזיק! — האט מיט זיכערקייט געענטפערט קראנץ.

— מיין מאמען פיהרען אין חדר וועט דיר אויך נישט גרינג אנקומען. זי איז א לאנד-חכמה. פון ערשטען בליק וועט זיך דיר דוכטען, אז זי איז א שטילינקע, קאן קיין צוויי נישט צעהלען. נאר זי האט א שארף אויג. דו וועסט זיך דארפען היטען פאר איהר ווי פאר פייער!

— נישקשה, איך וועל זיך מיט דיין מאמען אויך אן־עצה געבען!

די חברים האבען נאך א היבשע צייט בעטראכט דעם ענין, נאר די ענדגילטיגע בעשטימונג האט מען אבגעלעגט אויף מארגען.

HEBREW SICK BENEFIT ASSOCIATION
LIBRARY
R. COHEN

ה

נישט גרינג איז אָנגעקומען קראַנצ׳ן פועל׳ן ביי זיך אָבצופּאָהרען פון ווו. עס האָט זיך איהם שטאַרק נישט געוואָלט פערלאָזען דאָס איינגעזעסענע אָרט, און די חברים. איהם האָט געשראָקען דאָס לעבען אין אַ פערוואָרפענעם ווינקעל וואו עס הערשט אונבעגרענעצט דער אַלטער דור. און נאָך מעהר האָט איהם געשראָקען דאָס, וואָס ווערענדיג אַ לעהרער, וועט ער דאַרפען סיסטעמאַטיש און פעראַנטוואָרטליך אַרבייטען. נאָר פון דער אַנדער זייט האָט איהם שטאַרק געצויגען די אַרטיכטישע, קאָנספּיראַטיווע זייט פון דער קומענדיגער טעטיגקייט. אָנטהון אַ פרומע מאַסקע, פּערק. ויבען זיך אומבעמערקט אין דער מחנה פון שונא, אָבנאַרען און שטילערהייד חוזק מאַכען פון די בלוטיגסטע שונאים און הינטער זייער רוקען זייהען מיט פולע הויפענס די קערנער פון השכלה. דערצו, פערשטעהט זיך, האָט ער נישט פערגעסען, אַז דאָרט שטעהט פאַר אַ זאַט לעבען. חוץ דעם האָט זיך געוואָלט אַ טובה טהון שעכטל׳ען. און ביי קראַנצ׳ן איז געבליבען: פאָהרען קיין באַבילצעווע.

אויסריכטען איהם אין וועג האָט זיך גענומען די גאַנצע חברה. די הויפּט-שוועריגקייט איז בעשטאַנען אין בעקומען געלד אויפ׳ן וועג. וויל באַבילצעווע איז געווען גאַנץ ווייט און פאָהרען צהין האָט געדאַרפט דויערן מעהר ווי אַ מעת-לעת. צום גליק האָט זיך געפונען אַ חבר, נאָר-וואָס אַ געקומענער פון דער היים, מיט אַ נייעם פּאַלטאָ, וועלכען מען האָט דעם זעלבען טאָג פערקויפט. נאָכדעם האָט זיך אָנגעהויבען די בעקליידונג. ווי אַנ׳אַרטיכט, וואָס גרייט זיך צרויסטרעטען אויף דער ביהנע, האָט קראַנץ בעטראַכט יעדע קלייניגקייט פון זיין טואַלעט. דער ראָק—אַ לאַנגער, נאָר נישט איבריגנס, אויפ׳ן האַלז אַ טיכעל, נישט אַנדערש אַ שוואַרצס; דאָס היטעל נישט קיין סאַמעטענס, נישט קיין אַטלאַסענס, נאָר אַ געוואַנטענעס; די הויזען אַרויסגעלאָזט איבער די שטיוועל. עס פערשטעהט זיך, אַז

מען האָט אויך נישט פערגעסען צו בעקומען אַ פּאָר תּפילין און אַ סדור.

אין דער זעלבער צייט האָט שעכטל בעקאַנט געמאַכט קראַנצ'ן מיט'ן שטעדטיל, האָט כאַראַקטעריזירט די אָנגעזעהענע בעלי-הבתים און איבערהויפּט די, וואָס זענען געפעהרליך פאַר איהם, האָט אָנגעוויזען ווי אזוי זיך צו בעגעהן מיט יעדערן און אָנגעצייכנט בייַ וועמען ער קאָן האָבען לעקציעס. נאָר איני-טערעסאַנטער פון אַלץ איז געווען, וואָס ער האָט דערצעהלט וועגען דעם געהיימען קרייזעל משכּילים, וואָס האָט שוין עקזי-סטירט אין שטעדטיל. דאָס איז געווען אַ גוט אָרגאַניזירט און שטרענג קאָנספּיראַטיוו קרייזעל פון אַכט—צעהן יונגעלייט, וואָס איז אָנגעפיהרט געוואָרען דורך דעם שוחט'ס זוהן, חיים-וואָלף, שוין אַ בעווייבטער יונגערמאַן. חיים-וואָלף האָט זיך גערעכענט פאַר איינעם פון די פרומסטע יונגעלייט, שעכטל האָט גערעדט וועגען איהם מיט ענטציקונג און אַלץ איבערגע'חזר'ט: „אָט ער מאַסקירט זיך, מאַסקירט ער זיך טאַקי". ער האָט צעהן מאָל בעשוואוירען קראַנצ'ן—האַלטען בסוד דעם נאָמען פון חיים-וואָלפ'ן. דאָס קרייזעל האָט געהאַט אַן אפּיקורסישע ביבליאָטעק. נאָר קיינער חוץ חיים-וואָלפ'ן, האָט נישט געוואוסט, וואו זי געפינט זיך. אַ נייעם מיטגליד פלעגט מען אָננעהמען מיט גרויסע שוועריג-קייטען נאָך אַ גאַנצע רייה פּרובענישען. דאָס קרייזעל האָט גע-האַט זיין „פּאַראָלע", דאָס קרייזעל אַרבייט לאַנגזאַם און סיסטע-מאַטיש פיער—פינף יאָהר און אַ דאַנק דער שטאַרקער האַנד פון חיים-וואָלפ'ן איז ער גאַנץ און קיינעם פון די פרומע יודען פאַלט נישט איין, אַז אַזאַ מין קרייזעל עקזיסטירט. שעכטל האָט געגעבען קראַנצ'ן די „פּאַראָלע" און אָנגעוויזען, מיט וועמען ער זאָל אין אָנהויב אַריין אין בעציהונגען.

אויסגעאַרבייט האָט מען אויך אַ גענויען פּראָיעקט ווי אַזוי אָבצוזונאַרען שעכטל'ס עלטערן. קראַנץ דאַרף צופעליג בע-געגענען זיך מיט זיי. צופעליג דאַרפען זיי זיך דערוויסען, אַז קראַנץ איז בעקאַנט מיט זייער זוהן און נאָכדעם דאַרף שוין

קראַנץ דערצעהלען הרים וגבעות וועגען זיין לערנען, וועגען זיין התמדה א. אַ. וו.

הערענדיג שעכטעל׳ס רייד איז קראַנץ געוועזן שטאַרק פער-וואונדערט פון זיין פראַקטישען חוש און פון זיין שאַרפען קע-נען מענשען. ווי אַזוי האַרמאָנירט דאָס מיט זיינע ווילדע פלענער און פאַנטאַזיעס? אַז קראַנץ האָט דאָס אַרויסגעזאָגט שעכטעל׳ען, האָט יענער זיך צעלאַכט און געענטפערט:

—פרא אדם! מען דאַרף דאָך נישט צונויפמישען צוויי זאַכען. ווען מען פליהט אין הימעל, פליהט מען אין הימעל, און ווען מען געהט אויף דער ערד, געהט מען אויף דער ערד. „השמים, שמים לה׳, והארץ נתן לבני אדם״.

ו

קראַנצ׳ס נסיעה קיין באַבילצעווע האָט געדויערט פינף טעג, געפאָהרען איז ער, פערשטעהט זיך, אָהן אַ בילעט. וואו מען האָט נישט געקאָנט איז מיט אַ משא-צוג. עטליכע סטאַציעס געגאַנגען צו-פיס. דעם לעצטען האַלבען מעת-לעת איז אויסגע-קומען צו פאָהרען מיט אַ פוהר. אין בויד האָט ער זיך בע-קאַנט מיט אַ באַבילצעווער יונגענמאַן, אַ קרעמער, וועלכער האָט איהם גענומען פונאַנדערפרעגען וועגען וואָס ער פאָהרט קיין באַבילצעווע און גלייך אונטערגעזאָגט אַנ׳ענטפער:

—נאָך וואָס איהר פאָהרט קיין באַבילצעווע?—האָט ער אָנגעהויבען און שנעל צוגעגעבען:—איהר ווילט, וועל איך אייך זאָגען, נאָך וואָס איהר פאָהרט. איך האָב דערקענט נאָך אייער נאָז נאָך! איהר פאָהרט בעטען אַ שטעל ביי רעבעלמאַנען.

פון שעכטעל׳ען האָט קראַנץ געוואוסט, אַז אין באַבילצעווע איז דאָ אַ גביר רעבעלמאַן, וועלכער האָט אַ זעג-מיהל. קראַנץ האָט גלייך בעשטימט אויסנוצען די המצאה פון זיין מיטפאָהר-דער און אַרויסשטעלען אַלס ציל פון זיין פאָהרען קיין באַביל-צעווע—בעקומען אַ שטעל ביי רעבעלמאַנען. קיין שטעל וועט

ער, פערשטעהסט זיך, נישט בעקומען און וועט שוין על פי נויט, נישט וועלענדיג, מוזען זיך נעהמען פאַר לעהרעריי.

—עס קאָן זיין, אַז איהר האָט געטראָפען און עס קאָן זיין, אַז נישט,—האָט קראַנץ אומישנע אונבעשטימט געענטפערט און גלייך צוגעגעבען:—מען זאָגט, אז עס איז זעהר שווער, אָנקומען צו איהם אויף אַ שטעל.

—נישט נאָר שווער, נאָר פשוט אונמעגליך. איהר פאָהרט לחלוטין אומזיסט!

—וואָס רעדט איהר!—האָט זיך קראַנץ דערשראָקען.—וואָס זשע וועל איך טהון?

—וואָס וועט איר טהון? איהר וועט גאָרנישט טהון. איהר וועט פאָהרען צוריק.

—אָבער איך קאָן צוריק נישט פאָהרען, איך קאָן נישט,—האָט זיך קראַנץ צעהיצט.—איך מוז געפינען אַ וואָסערע שטעל אָדער בעשעפטיגונג, איהר פערשטעהט—איך מוז!

—קיין טאָטער וועט אייך נישט העלפען,—האָט יענער מיט אַ קאָנטעטער רוהיגקייט געשאָטען איהם זאַלץ אויף די וואונדען.—אָט, אַז איהר וואָלט האָבען אַ רעכטע מטבע, אַ פאָר הונדערט רובל, וואָלט איך אייך גלייך געבען אַ געשעפט, אַ גאָלדען געשעפט. מען קאָן קויפען ביי אַ פריץ האָבער בזול-הזול, חצי חנם!

—ווען איך וואָלט האָבען געלד וואָלט איך ביי אייך קיין עצה נישט פרעגען,--האָט איהם איבערגעשלאָגען קראַנץ.—אָט ווייזט אַ קונץ, גיט אַנ'עצה, וואָס מען טהוט אָהן געלד.

—אָהן געלד איז שלעכט,-האָט ער געענטפערט איבערציינט,--אפשר קענט איהר מאַכען קוואָס? לימאָנאַד?—האָט ער זיך דערמאָהנט.

—ניין, איך קען נישט.

—טינט?

—אויך נישט. שרייבען מיט טינט קען איך און אפילו גוט.

—פראָשעניעס שרייבען קענט איהר?

—ניין...

—העי טאָ אויף וואָס טויגט איהר?

נאָר ער האָט באַלד צוגעגעבען:

—אַ האַנטשריפט איז ביי אייך לכל הפחות אַ שיינער?

—אַ וואונדערליכער, געטאָקטע אותיות!

—קאָנט איהר דאָך ווערען אַ לעהרער.

קראַנץ האָט געוואַרט אויף דעם פאָרשלאָג, האָט אַ ווײַלע געטראַכט און געענטפערט ווי נישט ווילענדיג:

—אַ ביטער ברויט...

—און וואו וואַלגערט זיך זיס ברויט?

—נישט קיין שענער ברויט...

—און וואו וואַלגערט זיך שענער?

—און ביי אייך קאָן מען בעק מען רעכטע לעקציעס?

—פשש! וויפיל איהר ווילט. די לעהרער, וואָס זענען געווען ביי אונז, האָבען געשאַרט גאָלד!

—וואו-זשע האָבען זיי זיך אַהינגעטהין?

—דער שוואַרץ יאָהר ווייסט זיי! איינער האָט פערפיהרט אַ בעל-הבתישע טאָכטער און איז אַנטלאָפען. דער אַנדערער איז געווען אַן׳אפיקורס, האָט גערויכערט אום שבת, האָט גערעדט על ה׳ ועל משיחו,—האָט מען איהם משלח געווען. נאָך איינער האָט פראָסט חתונה געהאַט און אַוועקגעוואָרפען די לעהרעריי...

—ניין! פאַר מיר איז דאָס נישט קיין עסק!—האָט קראַנץ זיך אָבגערופ.ן—עס וואָלט זיין אַ בזיון פאַר מיין משפחה, איך זאָל זיך אַראָבלאָזען אויף אַזאַ מאוס ברויט.

—זאָרג נישט!—האָט דער יונגערמאַן איהם געטרייסט, ווי באַלד איהר זענט אַ מענש מיט אַ פען און פון אַ פיינער משפחה, וועט זיך אין באַבילצעווע געפונען פאַר אייך אַ שידוך מיט עטליכע הונדערט רובל נדן. ביי היינטיגע צייטען איז דאָס דער רעיעלסטער עסק!

HEBREW SICK BENEFIT ... LIBRARY

ז

קראַנץ האָט אָנגעהויבען פונאַנדערפרעגען ביי וועמען ער קאָן בעקומען אַ צימערל.

דער יונגערמאַן האָט אָנגערופען ביז צעהן אונבעקאַנטע נעמען.

--איהר קאָנט נאָך אַ פרעג טהון ביי קריינע אפרים'ס, ביי איהר איז אויך דאָ אַ חדר'ל.--קריינע אפרים'ס איז געווען שעבטל'ס מוטער. צוליב מעהר זיכערקייט האָט קראַנץ געפרעגט:

--מיט וואָס בעשעפטיגט זיך דער אפרים?

--אַ מלמד.

- וואָס פאַר אַ מענש?

--וואָס פאַר אַ מענש? אַ מענש! נישט קיין גרויסער חכם און נישט קיין קליינער נאַר. נאָר אַנ'עהרליכער מאַן. דערפאַר איז דאָס ווייב זיינס, קריינע, אַ כוואַט, אַנ'אמת'ער קאָזאַק! זי האַלט אַ קלייטעל און איז די גאַנצע עקרת-הבית.

--הייסט דאָס, רעדט איהר מיר איין ביי איהר נעהמען אַ חדר, איהר וועט מיר אפשר אָנווייזען, וואו זי וואוינט?

--דאָס וועט אייך יעדעס יונגעל אָנווייזען. נאָר מיר וועלען פערבייפאָהרען, וועט איהר דאָרט אַראָבקריכען.

די פוהר איז אַריינגעפאָהרען אין שטעדטיל. דורכפאָהרענדיג עטליכע גאַסען, האָט זיך דער בעל-עגלה אָבגעשטעלט פאַר אַנ'אַלט שטיבעל.

--אָט דאָ וואוינט קריינע אפרים'ס,--האָט אָנגעוויזען קראַנצ'ן זיין מיטפאָהרער.

קראַנץ איז אַרויסגעקראָכען פון בויד, בעצאָהלט דעם פוהרמאַן און גענומען דאָס פעקעל.

אין דער צייט איז פון שטוב אַרויס אַנ'עלטערע יודענע, אַ ברייטביינינגע, מיט אַנ'ענערגישען פנים, מיט רוהיגע, גרויסע קלוגע אויגען. זי איז אַרויס אָנקוקען, ווער איז עס צוגעפאָהרען צום הויז.

—קריינע! אַ געקומענער יונגערמאַן דאַרף אַ חדר. איהר וועט אבשר פערדינגען?—האָט זיך געווענדט צו איהר דער מיט-פאָהרער.

קריינע האָט רוהיג בעקוקט קראַנצ׳ן פון קאָפּ ביז די פיס און נישט געאיילט געענטפערט.

—איך וועל זעהן...

און נאָכ׳ן מאָל בעקוקענדיג, האָט זי איהם אריינגעבעטען אין שטוב.

אין אַ נידריגער, האַלב-פינסטערער דירה האָט געהערשט אַן׳צערימקייט און אַ גרויסע אונאָרדנונג. דערפאַר איז דאָס הויז געווען פול מיט כפרים. זיי זענען געלעגען אומעטום, אין שאַנק, אויפ׳ן קאָמאָד, אויף די טישען און אויף די פענסטער.

—זיצט. פון וואַנען זענט איהר?—האָט געפרעגט קריינע.

—פון וו..

—פון וו.?—האָט זי איבערגעפרעגט פערוואונדערט.—איהר זענט אַליין אַ דאָרטיגער?

- יאָ.

קריינע האָט אַ ווילע געשוויגען, נישט צראָבלאָזענדיג איהר בליק פון גאַסט. ווייזט אויס, איהר האָט זיך געוואָלט גלייך אָנהויבען אַ געשפּרעך וועגען איהר זוהן, נאָר זי האָט זיך אָבגעהאַלטען.

—נאָך וואָס זענט איהר אַהער געקומען? וועגען אַן׳עסק?

—יאָ... אַ שטעל... ביי רעבעלמאַנ׳ען אין זעג-מיהל... אויב עס וועט זיך איינגעבען.

קריינע האָט געעפענט די טהיר אין צווייטען חדר.

—אָט, קוקט-אָן דעם חדר. דאָ האָט פריהער געוואוינט אַ גאַנץ געזונד.

דאָס חדר׳ל איז געווען זעהר אַ קליינס, כמעט אַ פינס-טערס. נאָר דער הויפּט-חסרון איז בעשטאַנען דערין, וואָס ער האָט זיך אָבגעטיילט פון דעם בעל-הבית׳ס דירה מיט אַ דינעם וואַנדטעל, וואָס האָט נישט דערגרייכט צום באַלקען. פונדע-סטוועגען האָט קראַנץ בעשלאָסען איהם דינגען, כדי צו האָ...

אַ צוזאַמענבונד מיט שעלטל'ס עלטערן. שפּעטער, ווען ער וועט איינאָרדנען דעם חבר'ס ענין, וועט ער קאָנען צריבער אויף אנ'אנדער קוואַרטיר. ער האָט זיך בעדונגען זעקס רובל אַ חודש פאַר'ן חדר מיט קעסט. קראַנצ'ן האָט אַ ביסעל געוואונדערט, וואָס פערדינגענריג דעם חדר, האָט קריינע אפילו נישט דער-מאָהנט וועגען מאַן. אפנים, אַז ער האָט ביי איהר קיין שום דעה נישט געהאַט אין שטוב-זאַכען.

—איהר ווילט מסתמא עסען,—האָט קריינע פאָרגעלעגט.— מיר האָבען שוין אָבגעגעסען וואַרמעס. איך וועל אייך עפּיס צוגרייטען.

זי האָט דערלאַנגט ברויט, פּוטער, אַ פּאָר אייער און זויער-מילך. ווען קראַנץ האָט זיך געוואַשען עסען, האָט זי זיך צוגעזעצט צום טיש אַנטקעגען איהם. אַ היבשע ווילע האָט זי געשוויגען.

—זאָגט מיר, אין וו. איז אַ גרויסע ישיבה?—האָט זי אַ פרעג געטהון.

—ווי הייסט! איינע פון די גרעסטע ישיבות אין ליטאָ— האָט קראַנץ געענטפערט, נישט אָברייסענדיג זיך פון די זויער-מילך.

—אַ סך בחורים?

—איך רעכען, ביי אַ הונדערט... אפשר מעהר.

זי האָט אַ ווײלע ווייטער געשוויגען, נאָכדעם אַרויסגע-רעדט שטיל, ווי צופעליג:

—איך האָב דאָרט אַ זוהן אין דער ישיבה.

—אין וו.?—האָט זיך קראַנץ פערוואונדערט.

—וואָס וואונדערט איהר זיך?

—וויס זעהר פון דאַנען. עס זענען דאָך דאָ געהנטערע ישיבות.

קריינע האָט אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ און אַרויסגערעדט מיט אַ געדריקטען קול:

—אַזוי האָט זיך געמאַכט... אַט זענט איהר דאָך געקומען,

פון וו. צוהער, כאָטש עס איז ווייט,—האָט זי צוגעגעבען מיט אַ שוואַכען שמייכעל.

—איהר קענט דאָרט וועמען פון די ישיבה-בחורים?—האָט זי ווייטער געפרעגט.

—אין פנים קען איך כמעט אַלעמען. מיט פיל פון זיי בין איך בעקאַנט. איך האָב אַליין אויך געהערט דעם שיעור אין דער ישיבה.

—מיין זוהן איז ערשט נישט לאַנג אין וו., ביי אַ האַלב יאָהר.

—ווי רופט מען איהם?

—הלל... מסתמא רופט מען איהם נאָכ׳ן שטעדטיל נאָך: „דער באַבילצעווער".

—הלל?... דער באַבילצעווער?... האָט קראַנץ זיך גענומען דערמאָהנען און לסוף אַרויסגערעדט בעשטימט און זיכער:

—ניין! אַזאַ איז ביי אונז אין דער ישיבה נישטאָ!

קראַנץ האָט גלייך בעמערקט, אַז קריינע איז בלייך געוואָרען און אויף איהר געזיכט האָט זיך בעוויזען דער אויסדרוק פון אומרוה. זי האָט זיך דערשראָקען, דערפיהלענדיג, אַז אָט ווייזט זיך ארויס דער ביטערער אמת, אַז איהר זוהן איז נישט אין דער ישיבה. קוקענדיג אויף קריינע׳ן, האָט קראַנץ איבערגעלעבט דאָס געפיהל פון אַן׳אַרטיסט, ווען ער זעהט, אַז זיין שפיל פערכאַפּט די צוהערער.

—איהר האָט איהם אפשר פראָסט נישט בעמערקט...—האָט זי אָנגעהויבען זוכען אַ בערוהיגונג.—ער איז נישט קיין הויכער, אַ שוואַרץ-חנ׳עוודיגער, אַן׳איידעלער...

—נישט קיין הויכער?... אַ שוואַרץ-חנ׳עוודיגער?...—האָט קראַנץ איבערגע׳חזר׳ט, ווי דערמאָהנענדיג זיך.—ווער קאָן דאָס זיין?... דער יאַנעוויצער... דער ליאָזנער... דער מאָהילעווער...

—אפשר רופט מען מיינעם „דער מאָהילעווער",—האָט זיך אָנגעכאַפּט קריינע,—ער איז פריהער געווען אין דער ישיבה אין מאָהילעוו.

—ביי איהם זענען געקרייזעלטע האָהר?

—יאָ, יאָ!

—אַז ער רעדט,—פֿינטעלט ער אַנ׳אַנדערש מאָל גיך מיט די אויגען?

—נו! דאָס איז ער!—האָט קריינע בעשטימט און זיכער געענטפערט, איינגאַנצען בערוהיגט זיך און האָט זיך אפילו אויפגעהויבען פון אָרט.—הייסט עס, איז ער אין דער ישיבה און איהר קענט איהם?

—ווי דען! דער מאַהילעווער! איך קען איהם זעהר גוט. איך פלעג איהם כמעט יעדן טאָג זעהן אין שוהל... אַ שאָד, וואָס איך האָב נישט געוואוסט, אַז ער איז אַ היגער. איך וואָלט אייך ברענגען אַ בריף פון איהם.

—נו, און ווי לעבט ער דאָרט?...—ווי איז ער אין דער ישיבה?—האָט אָנגעהויבען נאָכפרעגען קריינע, נישט געפינענדיג קיין בעשטימטע ווערטער אויף איהרע פראַגען.

—ווי ער לעבט—ווייס איך נישט... עסט טעג, אויב ער האָט אַלע טעג... אָנגעטהון איז ער, דעם אמת זאָגענדיג, נישט גאָר ווי דער סדר איז... ווי געוועהנליך, ישיבה-בחורים. און וואָס איז שייך לערנען—האָט קראַנץ צוגעגעבען מיט אַנ׳אמת׳ער זעלבסט-אָפּפערונג—איז מיר שווער וועגען דעם עפּיס צו זאָגען, ווייל ער האָט מיך שטאַרק איבערגעיאָגט... ער רעכענט זיך פאַר איינעם פון די בעסטע בחורים אין דער ישיבה... דער ראש-ישיבה שפּיגעלט זיך מיט איהם...

קראַנץ האָט, ווייזט אויס, גוט געשפּילט זיין ראָליע. ביי קריינע׳ן האָבען געפינקעלט די אויגען פון גליק. זי איז צוגעגאַנגען צום אָפענעם פענסטער, האָט אַ רוף געטהון אַ מיידעלע, וואָס האָט זיך געשפּילט ביים אַנטקעגענדיגען הויז:

—חנ׳קע! לויף צריבער אין חדר און זאָג אפרים׳ען, ער זאָל קומען אַהיים אויף אַ ווייל. זאָג, מען האָט געבראַכט אַ גרוס פון הילקען.

ח

עס איז געקומען אַנ׳אַלט יודעל. אַ דאַרער, מיט אַ קליין גראָ בערדעל, מיט קיילעכדיגע אַרויסגעקייקעלטע אויגען, איינגע-געפאַלענע באַקען און אונטערגעשוירענע, פערשמירטע מיט שמעק-טאַבאַק וואָנסען. דאָס פנים האָט געהאַט אַנ׳ערדישע פאַרב. די באָרד און די פאות זענען געווען צעפּודעלט, פונאַנדערגעוואָר-פען ווי זיי וואָלטען זיך קלויבען אַנטלויפען אין בעזונדערע זייטען. געווען איז אויף איהם אַ לאַנגער בגד ביז די פּיאַטעס און אַ גרויסער פערשמאָלצענער טלית-קטן ביז די קניה. אויפ׳ן געזיכט איז געווען דער אויסדרוק פון מבולבל׳קייט. אפנים, ער איז נאָך אינגאַנצן געווען אַריינגעטהון אין דעם, מיט וואָס ער האָט זיך נאָר וואָס בעשעפטיגט אין חדר.

—אַ? אַ גרוס פון הלל׳ן?—האָט ער אַרויסגערעדט מיט אַ פאַרלאָרענעם קול און אַרומגעקוקט זיך. דערזעהן קראַנצ׳ן, האָט ער שנעל איהם דערלאַנגט די האַנד און אָבגעבראָקט:

—שלום-עליכם! פון וואַנען איז אַ יוד? וואָס מאַכט ער דאָרט הלל?...

—וואָס האָסטו זיך אַרויפגעוואָרפען אויף אַ מענשען, אַז דו וויסט נאָך גאָרנישט,—האָט איהם קריינע אָבגעשטעלט טרו-קען און מיט קוים איינגעהאַלטענעם פערדרוס.—זעץ זיך און רייד ווי אַ מענש...

דידאָזיגע בעמערקונג האָט געבראַכט אפרים׳ען צו-זיך. ער האָט פערלעגט די פאָלעס פון בגד און געזעצט זיך צום טיש.

קריינע האָט איהם אין עטליכע ווערטער דערצעהלט ווער דער גאַסט איז, נאָך וואָס ער איז געקומען און וואָס ער האָט דערצעהלט וועגען זוהן. פערבייגעהענדיג, האָט זי דערמאָהנט, אַז זי האָט איהם פערדונגען דעם חדר.

אפרים, נישט אויסהערענדיג זי ביז׳ן סוף, האָט שנעל אַ פרעג געטהון:

—וואָס לערנט ער איצט? וועלכע מסכתא?

צו דער פראגע איז קראַנץ געווען צוגעגרייט זיין ער האָט, נישט טראַכטענדיג, אָנגערופען די ערשטע מסכתא וואָס איהם איז אַרויף אויפן זינען:

—ערובין.

—ווי הייסט „ערובין"?—האָט אויסגעשריען פערוואונדערט, כמעט דערשראָקען, אפרים—ער האָט דאָך מיר געשריבען, אַז ער לערנט „זרעים"!

—„זרעים" זאָגט דער ראש-ישיבה פאַר אַ כתה בעזונדער, פאַר עטליכע פון די בעסערע תלמידים. אייער זוהן רעכענט זיך דאָך ביי אונז אין ישיבה פאַר איינעם פון די בעסטע בחורים. ער האָט אַ טייערן קאָפּ...

—איהר דערצעהלט עס מיר?—האָט אויסגעשריען אפרים.— איך ווייס דאָס נישט, וואָס? אַז דער שגץ וואָלט זיך נישט פוילען, וואָלט ער שוין לאַנג האָבען סמיכה אויף הוראה.

—ער האָט זיך איצט, דוכט זיך, גענומען דערפאַר.

—אזוי? גענומען זיך?—האָט איבערגעפרעגט אפרים, איינ-עסענדיג זיך מיט די אויגען אין קראַנצ'ן.

און מיט אַמאָל האָט ער זיך שאַרף אַ קעהר געטהון צום ווייב און אויסגעשריען מיט פערביטערונג:

—און זי שלעפט איהם אַהיים! שלעפט איהם ווי מיט צוואַנגען! געוואָלט אַ גזלנ'טע און געבליבען א גזלנ'טע!

צו קראַנצ'ס פערוואונדערונג האָט קריינע איהם נישט אָפּ-געשטעלט. זי האָט זיך אַ ביסעל צעמישט און איינגעהאַלטען בעענטפערט:

—דו ווייסט נישט, וואָס דו רעדסט...

און ווי זי וואָלט זיך אָנטהון אַ כח אַרויסזאָגען וועגען וואָס איהר איז שווער געווען צו ריידען, האָט זי מיט אַ גאַנץ אַנדער טאָן, אַנ'אינטימען אָנגעהויבען:

—איך וועל אייך דערצעהלען, וואָס די מעשה איז. איך האָב נישט געגלויבט, אַז מיין בחור איז אין ווו. אין דער ישיבה.

קראַנץ האָט געמאַכט אַ פערוואונדערט פנים, נאָר געשוויגען.

—איהר פערשטעהט אַ געשיכטע!—האָט זיך אפרים צע־לאַכט.—האָט נישט געגלויבט! רעדז מיט אַ יודענע! אַ יודענע האָט פאַר אַלץ מורא און גלויבט קיינעם נישט!

—לאָז ריידען.—האָט איהם דאָס ווייב אָבגעשטעלט.—דאָ, פערשטעהט איהר מיך, איז געווען גאָר אַ בעזונדערע מעשה... אין מאָהילעוו אין דער ישיבה איז געווען אַ גאַנצע... איך ווייס וואָס? מען האָט געכאַפּט ישיבה-בחורים מיט ביכער, אַרויסגע־טריבען זיי פון דער ישיבה. און אַקוראַט אין דער צייט איז דאָס יונגעל מיינס מיט אַמאָל אַריבערגעפאָהרען קיין וו... נו, פערשטעהט זיך, איז מיר אַריין אין זינען... דאָך אַ מאַמע...

—איהר האָט דאָך געקאָנט אָנשרייבען אַ בריף דעם ראש־ישיבה אין וו. און אָנפרעגען איהם,—האָט קראַנץ אָנגעוויזען דאָס ריכטיגסטע און דערפאַר דאָס געפעהרליכסטע מיטעל. אויף צווי פיל איז ער געווען זיכער אין זיין זיג.

—באמת... עפּיס נישט איינגעפאַלען...

—אָבער איצט האָסטו שוין אויפגעהערט מורא האָבען?—האָט אפרים אָנגעהויבען דרייסט, טרייסלענדיג מיט׳ן בערדעל.

—אויפגעהערט מורא האָבען. געה אין חדר!—האָט איהם טרוקען געענטפערט קריינע.

—אָבער עס איז נאָך ווייניג, וואָס דו האָסט אויפגעהערט מורא האָבען! דו דאַרפסט נאָך עפּיס טהון...—דו פערשטעהסט, וואָס איך מיין.—איז ער צוגעשטאַנען צו איהר.

—איך פערשטעה, איך פערשטעה! געה!—האָט זי שוין שטרענג אָנגעשריען אויף איהם.

—ער איז שנעל אַוועק אין חדר. נאָך זיין אַוועקגעהן האָט קריינע געזאָגט:

—שוין לאַנג נישט געשיקט איהם קיין געלד... מ׳הגען, אם ירצה השם, וועל איך איהם שיקען עטליכע רובל...

אין אָוונד, ווען אפרים איז געקומען פון חדר, האָט זיך פון דאָס ניי אָנגעהויבען דאָס געשפּרעך וועגען הלל׳ן, וועגען דער ישיבה, וועגען וו.. ווען אַלע פּרטים זענען שוין געווען אַרומגערעדט, האָבען די בעלי-הבתים זיך פעראינטערעסירט מי

קראַנצ׳ן אליין. ער האָט גערן און אָפּענהערציג דערצעהלט זיי וועגען זיך. זיין פאָטער איז געוועזן אַ גרויסער גביר. עס פערשטעהט זיך, אַז מען האָט איהם געלערנט אַלע זיבען חכמות. נאָר דער פאָטער איז מיט איין מאָל געוואָרען אַ יורד און איז כל.צלונג געשטאָרבען. אויף דעם זוהנ׳ס הענד זענען געבליבען די מוטער די אלמנה און צוויי דערוואַקסענע שוועסטער. מוז ער געפינען אַ וואָסער-עס-איז מיט׳ל אויפצוהאַלטען זיי. האָט מען איהם אָנגעוויזען אויף רעבעלמאַנען. אַזאַ גביר, האָט אַזוי פיל געשעפטען, ווי וועט זיך דאָס ביי איהם נישט געפינען קיין שטעלע? איז קראַנץ געקומען אַהער.

די ערצעהלונג האָט ערוועקט ביי אפרים און קריינע׳ן אַ טיפען מיטגעפיהל צו קראַנצ׳ן. זיי האָבען אפילו צוגעזאָגט דורך אַ בעקאַנטען זיך משתדל זיין ביי רעבעלמאַנען, נאָר זיי האָבען צוגעגעבען, אַז זיי האָבען מורא, די טרחה זאָל נישט זיין אומזיסט. ביי רעבעלמאַנען זענען שוין דאָ צופיל מענשען.

—דער יונגערמאַן, מיט וועמען איך בין געפאָהרען—האָט זיך צוגערופען קראַנץ—האָט דעם גאַנצען וועג מיר איינגערעדט, איך זאָל ווערען דאָ אַ לעהרער, לערנען קינדער לייענען און שרייבען רוסיש. ער האָט גע׳טענה׳ט, אַז איך קאָן פשוט נתעשר ווערען... ווי געפעלט אייך אַזאַ פּלאַן?—האָט ער געענדיגט מיט אַ געלעכטער.

—דאָס איז ברוך לייזער בער׳ס,—האָט קריינע ערקלערט דעם מאַן וועגען קראַנצ׳ס מיטפאָהרער.—אַ משוגע׳נער קאָפּ!

—עס קאָן זיין, אַז ער איז גערעכט, אַז מען קאָן פון לעהרעריי גוט פערדינען,—האָט קראַנץ שוין געזאָגט ערנסט.

—אָבער זאָגט מיר, איך בעט אייך, איז דאָס דען אַן עסק פאַר אַ בעל-הבתיש קינד פון אַ פיינער משפחה? וואָס? אַליין קריכען אין בלאָטע? און באמת גערעדט טויג איך טאַקי נישט צו דעם... שרייבען און לייענען קאָן איך אפילו צעהן מאָל בעסער ווי דער גרעסטער לעהרער. אָבער היינטיגע צייטען זוכט מען דאָך נישט דאָס. מען וויל, אַז אַ לעהרער זאָל

זיין אַ יונגאַטש, אַנ'אפּיקורס—איך ווייס וואָס!—און אַט דערצו טויג איך נישט!

די בעלי-הבתים האָבען איהם אויסגעדריקט זייער מיט-געפיהל.

אָבוואַרטענדיג אַ ווייל'ע, האָט ער צוגעגעבען מיט אַ גע-דריקטען קול, ווי פאַר זיך:

וואָס אָבער טהוט מען מיט אַ קראַנקער מאַמען און צוויי שוועסטער? אויפ'ן גאַס קאָן מען זיי נישט אַרויסוואַרפען!

די טראַגישע פראַגע איז אין דעם געבליבען נישט פער-ענטפערט. אָבער דער ענטפער האָט זיך שוין קלאָר אָנגע-צייכענט.

פאַר'ן שלאָף האָט קריינע אַ פרעג געטהון קראַנצ'ן:

—איהר קענט מסתמא אָנשרייבען אַנ'אַדרעס אויף אַ קאָנ-ווט:

זי האָט איהם דערלאַנגט אַ צעקנייטשטען בריף און צו-געגעבען:

—דאָ איז דיין הלל'ס אַדרעס. איך וועל אייך מאָרגען געבען פינף רובל און בעטען איבערשרייבען דעם אַדרעס און אָפּשיקען איהם.

קראַנץ האָט טריינגעקוקט אין בריף. דאָרט איז געווען דער אַדרעס: קאָוואַלעס הויז יוסף קראַנצ'ן פאַר שעכטל'ען.

—דער אַדרעס איז נישט ריכטיג אָנגעשריבען,—האָט קראַנץ געזאָגט און גלייך אויסגעמעקט זיין נאָמען און אָנגע-שריבען ברייגעס'עס. דירעקט אויף שעכטל'ס נאָמען שיקען געלד האָט מען נישט געקאָנט, ווייל ער האָט קיין פּאַס נישט געהאַט.

—זעהט. ס'אַר אַ גליק!—האָט זיך קראַנץ דערפרעהט,—ווען נישט איהר, וואָלט דאָס געלד פערפאַלען געגאַנגען!

ט

קראַנץ האָט לאַנג נישט געקאָנט איינשלאָפען. ער האָט

זיך געפונען אין דעם אויפגערעגטען צושטאַנד פון אַנ'אַרטיסט, וועלכער פיהלט, אַז ער האָט קינסטלעריש דורכגעפיהרט זיין ראָליע. דערמאָהנענדיג זיך וועגען אַלערליי פּרטים און געשרעכען פון פערגאַנגענעם טאָג, האָט ער איינגראָבענדיג דעם קאָפּ אין קישען, געלאַכט ווי אַ משוגע'נער. ווען עמיצער זאָל איהם אין יענער מינוט געוועזען זאָגען, אַז ער האָט דעם גאַנצען טאָג קיין אַנדער זאַך נישט געטהון, ווי נאָר געלייגט, און געלייגט פערברעכעריש און פערדעטעריש, ערגער ווי אַ גנב, וואָס קלויבט זיך שטיל אריין אין אַ פרעמד הויז, וואָלט ער עס נישט פערשטאַנען. אַזוי פער'שיכור'ט איז ער געוועזען פון זיין אַרטיסטישער ראָליע.

אויף מאָרגען אינדערפריה, איז קראַנץ אַוועק מיט אפרים'ן אין שוהל צום דאַווענען. ער איז אומישנע געגאַנגען מיט אפרים'ען, כדי זיין ערשיינען אין שטעדטיל זאָל דורכגעהן אונטער דער מאַסקע פון אַ פרומען יודען. געהענדיג, האָט קראַנץ פונאַנדערגעפרעגט דעם מלמד, וואָס ער לערנט מיט זיינע תלמידים און דערביי געגעבען איהם צו פערשטעהן, אַז ער איז אויך נישט קיין עם־הארץ.

עטליכע יודען האָבען אָבגעשטעלט אפרים'ען און איהם געפרעגט, מיט וועמען געהט ער עס? ער האָט אַלעמען געענטפערט, אַז דאָס איז אַ יונגערמאַן פון וו., זיין החל'ס אַ חבר, און אַז געקומען אַהער איז ער וועגען אַ געשעפט.

קראַנצ'ן איז פאָרגעשטאַנען אַריינטרעטען אין פערבינדונג מיט דעם געהיימען קרייזעל משכילים. שעכטעל, איבערגעבענדיג איהם די פּאַראָלע, וועלכע האָט געדאַרפט עפענען פאַר איהם די טהירען פון קרייזעל, האָט אָנגעזאָגט אַז ער זאָל זיך ווענדען צו איינעם פון די מיטגלידער, מיט'ן נאָמען לייוויק און האָט איהם איבערגעגעבען זיינע סימנים. אין שוהל האָט קראַנץ גלייך דערקענט לייוויק'ן. צום סוף דאַווענען, פאַר עלינו, איז קראַנץ עטליכע מאָל פערבייגעגאַנגען פאַר לייוויק'ן און מיט אַ תפילה-נגון צוויי מאָל איבערגע'חזר'ט דעם פסוק פון תהילים, וואָס האָט געדינט אַלס פּאַראָלע:—„ואתה אנוש כערכי אלופי

ומוידע: אשר יחדו נמתיק סוד בבית אלקים נהלך ברגש" (תהלים, נ"ה, י"ד—טו).

לייוויק, נישט אומקוקענדיג זיך, האָט צוגעשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און קראַנץ האָט זיך אומגעקעהרט אויף זיין אָרט נעבען אפרים'ן.

קראַנץ האָט געוואַרט אויף געהיימע צייכענס, אַ צעטעלע, אַ שטיל שושקעריי אין אַ ווינקעלע, נאָר דאָס בעגעגעניש איז פאָרגעקומען אַ סך פּראָסטער. נאָכ'ן דאַוונען איז לייוויק צו־געגאַנגען צו אפרים'ען און ווייזענדיג אויף קראַנצ'ן, געפרעגט ווער ער איז.

—דאָס איז אַ יונגערמאַן פון וו., מיין הלל'ס אַ חבר פון דער ישיבה.—האָט געענטפערט אפרים.

לייוויק האָט איהם געגעבען שלום, גענומען פונאַנדער־פרעגען וועגען וו., וועגען הלל'ן און געענדיגט דערמיט, וואָס ער האָט איינגעלאַדען קראַנצ'ן צו זיך אויף טיי נאָכמיטאָג...

אַז ער איז אַוועקגעגאַנגען, האָט אפרים געזאָגט:

—דאָס איז ר' שמעריל דעם געהילף־הענדלערס אַ זוהן. אַ פיינער בחור, זיצט טאָג און נאַכט און לערנט. מיין הלל'ס אַן'אַלטער חבר. אויב ער האָט אייך פערבעטען אויף טיי, געהט אַריין צו איהם. זיין פאָטער קאָן אייך אַ טובה טהון ביי רע־בעלמאַנען.

קראַנץ האָט זיך דערמאָהנט, אַז ער דאַרף נאָך אָבשפּילען די קאָמעדיע מיט רעבעלמאַנען און איז גלייך פון דאַוונען אַוועק צו איהם אין קאָנטאָר. דאָרט איז געווען פול מענשען און איהם איז אויסגעקומען צו וואַרטען אַ פּאָר שעה ביז ער האָט זיך דערשלאָגען צום בעל־הבית. שטיל, מיט אַ רחמנות־פּנים, ווי מען בעט אַ נדבה, האָט ער געבעטען אַ שטעל אין קאָנטאָר. רעבעלמאַן האָט אפילו נישט אויסגעהערט זיינע רייד און מיט אונגעדולד אַ מאַך געטהון מיט דער האַנד:

—לאָזט מיך צורוה! איך האָב קיין שטעלעס נישט! איך האָב נישט און וועל נישט האָבען! און דולט מיר נישט דעם קאָפּ!

קראַנץ האָט זיך בענוגענט מיט דעם ענטפער.

נאָך מיטאָג איז ער אַוועק צו לייוויק'ן. דער געהיימער משכיל האָט איהם בעגעגענט ביי דער טהיר, אָבגעפיהרט צו זיך אין צימער אויפ'ן צווייטען שטאָק און פערמאַכט נאָך זיך די טהיר. דער חדר איז געווען אַ גרויסער. אומעטום זענען געלעגען ספרים.

לייוויק איז געווען אַ בחור פון אַ יאָהר צוואַנציג. זיין מאָגער, פערשאַרפט פנים מיט אַ קוים אָנגעצייכענט בערדעל האָט זיך אַרויסגעגעבען פאָראויס. קליינע, שוואַרצע שטעכעדיגע אויגלעך, ווי ביי אַ מייזעל. אין פנים איז געווען עטוואָס טרו־קענעס, אַלטליך־שטרענגעס, אַקוראַט ווי דער יונגערמאַן וואָלט קיינמאָל נישט אַ שמייכעל געטהון. דאָס קול איז אויך געווען אַ טרוקענעס, אָהן אַנ'אויסדרוק, אַ ביסעל הייזעריג.

לייוויק האָט קאַלט בעקוקט קראַנצ'ן און כמעט שטרענג געפרעגט:

—וואָס טהוט הלל אין וו.? ער איז אין דער ישיבה?

—ניין. ער האָט אַראָבגעוואָרפען פון זיך אינגאַנצען די מאָסקע.

—אַ נאַרישקייט!—האָט אָבגעשניטען לייוויק.—געמעגט נאָך זיין אין דער ישיבה. פורץ גדר זיין וואָלט ער נישט אָנווערען שפּעטער... נו, און איהר נאָך וואָס זענט אַהער געקומען? לעקציעס?

—יאָ... איך דאַרף זיך מיט אייך מישב זיין וועגען דעם.

קראַנץ האָט איהם דערצעהלט וועגען זיינע פּלענער און ווי אַזוי ער האָט שוין אָבגענאַרט שעכטל'ט עלטערן. לייוויק האָט איהם אויסגעהערט קאַלט, אפילו קיין שמייכעל נישט געטהון.

—אָנגעהויבען האָט איהר נישט שלעכט,—האָט ער ווי פאַר־זיך אַרויסגערעדט,—נאָר ווי ווערט דאָס ביי אייך ווייטער געהן—איך וועל אייך זאָגען דעם אמת, איך האַלט נישט פון דער אַרבייט פון לעהרעריי...

די בעמערקונג האָט קראַנצ'ן איבערראַשט.

—ווי הייסט? פאַרוואָס?

—ביי אונז זענען שוין געווען עטליכע לעהרער און זיי האָבען געבראַכט מעהר שאָדען, ווי נוצען. פלעגען קומען, מאַכען אַ רעש, אויפהויבען אויף די פיס דאָס גאַנצע שטעדטיל, אָבטהון פיל נאַרישקייטען און אַוועקפאָהרען...

קראַנצ'ן האָבען זיינע רייד אַלץ מעהר איבערראַשט. ער האָט זיך נאָר געפונען צו ענטפערן:

—מסתמא האָבען זיך געטראָפען אַזעלכע לעהרער, וועלכע...

—דער תוכן איז נישט דערין,—האָט איהם לייוויק איבערגעשלאָגען די רייד,—איך האַלט גלאַט נישט פון די גרויסשטאָדטישע משכילים. זיי האָבען ליב צו שטורמען, אַרויסווייזען גבורות, זאָגען אפיקורסישע ווערטלעך, אָבטהון שפּיצלעך, אָבער אַרבייטען שטיל און מיט התמדה קאָנען זיי נישט. דערצו האָבען זיי נאָך ליב זיך פיל צו חקר'ענען און שרייבען לאַנגע מליצה-בריף וועגען זאַכען, וועגען וועלכע מען דאַרף שווייגען, און זייערע בריף פאַלען געוועהנליך אַריין צום רב אָדער צום ראש-ישיבה. זיי האָבען נאָך דערצו נאָך אַ רגילות טראָגען אין אַלע קעשענעס השכלה-ביכלעך...

די ווערטער, אַרויסגעזאָגט מיט אַ גיפטיגער איראָניע, האָבען קראַנצ'ן שטאַרק בעליידיגט. ער האָט זיך אויפגעהויבען און טרוקען אַרויסגערעדט:

—עס קאָן זיין, אַז איהר זענט גערעכט. נאָר איך האָב ערוואַרט, אַז איהר וועט מיט מיר אַנדערש ריידען. אויב איהר האַלט, אַז מיר, לעהרער, ברענגען נאָר שאָדען, האָבען מיר נישט וועגען וואָס צו ריידען...

—וואַרט אַ ווילע—האָט איהם לייוויק אָבגעשטעלט אונגעדולדיג—איהר זענט אומזיסט ברוגז געוואָרען. איך האָב אייך נישט געוואָלט בעליידיגען. איך האָב אייך מעהר נישט געזאָגט, ווי איך קוק אויף דעם ענין. נו, אדרבה, זאָגט אַליין, פאַר אַ נוצען ברענגט אַ לעהרער?

—ווי הייסט, וואָס פאַר אַ נוצען? איך פערשטעה נישט...

—פשוט! עפענען די אויגען, אַראָבפיהרען פון וועג

יונגעל קאָן גיכער אנ׳אייגענער מענש, אַ חבר, ווי אַ לעהרער. און דאָס, וואָס אַ לעהרער לערנט אויס עטליכע יונגלעך און מיידלעך לייענען און שרייבען, איז, נאָך מיין דעה נאָך, קיין גראָשען נישט ווערט. ממה נפשך: וועט מען עמיצען עפענען די אויגען, וועט ער שוין אָהן אַ לעהרער זיך אויסלערנען אַלץ, וואָס מען דאַרף. אָט האָב איך, זיצענדיג איבער דער גמרא, אין צוויי יאָהר זיך צוגעגרייט אויף אַלע אַכט קלאַסען גימנאַזיע. און ווער עס וועט בלייבען בלינד, יענעם וועט נישט העלפען וואָס ער וועט קאָנען לייענען און שרייבען.

דער געדאַנק איז פאַר קראַנצ׳ן געווען ניי, נאָר ער האָט נישט געקאָנט נישט איינשטימען מיט איהם.

עס פערשטעהט זיך, איך זאָג דאָס נישט דערפאַר, איהר זאָלט זיך אָבזאָגען פון אייער פּלאַן—האָט לייוויק צוגעגעבען,— איך קען דאָך אייך נישט און ווייס נישט, ווי איהר וועט פיה-רען די אַרבייט. אָנגעהויבען האָט איהר ווי עס בעדאַרף צו זיין. אויב ביי אייך וועט ווייטער געהן אַזוי גלאַט, וועט איהר דאָ אונז קאָנען העלפען אין אונזער אַרבייט...

נאָך די פריהערדיגע רייד האָבען די ווערטער קראַנצ׳ן אַ ביסעל אויפגעמונטערט.

—אָט, איהר וועט זעהן, ווי איך וועל אַרבייטען!—האָט ער זיכער אַרויסגעזאָגט.

—איך וועל אייך, פערשטעהט זיך, העלפען מיט וואָס עס וועט מעגליך זיין. לעקציעס וועט איהר דאָ האָבען. געהט אַריין צו נחמן דעם שניט-קרעמער. מען וועט שוין מיט איהם דורכ-שמועסען, און ער וועט אייך אָוועקגעבען זיינע קינדער לערנען. ביי איהם איז אַ יונגעל מיט אַ מיידעל. נאָך איהם וועלען שוין אַנדערע אַליין געבען צו אייך... נאָר איך זאָג אייך נאָכאַמאָל: אַרבייט שטיל אָהן רעש. און געדענק, אַז אַראָבפיהרען עמיצען פון וועג דאַרף מען אַזוי, אַז ער זאָל עס אַליין נישט בעמער-קען, ער זאָל נאָכדעם נישט וויסען, אַז עמיצער האָט איהם פון וועג אַראָבגעפיהרט. מען דאַרף פאַר אַ מענשען נאָר אויפעפענען די טהירען און אַרייגגעהן דאַרף ער שוין אַליין.

גערענדיג צו לייוויק'ן, האָט קראַנץ זיך געגרייט צו בע-געגענען אַ קליינשטעדטילדיגען בחור, וועלכער וועט קוקען אויף איהם, גרויסשטעדטישען, מיט אַ אָבשיי, וועט שלינגען זיינע ווערטער און פאָלגען אַלץ, וואָס ער וועט איהם זאָגען. ער האָט אפילו פאָראויס בעשלאָסען נעהמען אין האַנד דעם גאַנצען קרייזעל און אָנפיהרען מיט איהם. מיט אַמאָל האָט ער געטראָ-פען פאַר זיך אַ מענשען אַ זעלבסטשטענדיגען, אַנ'ערפאַהרענעם, וועלכער איז פיל געבילדעטער פאַר איהם און וועלכער האָט מיט איהם אָנגעהויבען ריידען, ווי מיט אַ תלמיד. קראַנץ האָט זיך גלייך אונטערגעגעבען און אָנגעהויבען קוקען אויף לייוויק'ן פון אונטען אַרויף. איהם האָט זיך נאָר געוואָלט בעקענען מיט'ן גאַנצען קרייזעל און איבערהויפט מיט'ן אָנפיהרער, מיט'ן שוחט'ס זוהן.

—ווי אַזוי זעהט מען זיך מיט חיים וואָלפ'ן—האָט ער גע-פרעגט לייוויק'ן.

—מיט וועמען? מיט וועלכען חיים וואָלפ'ן?—האָט זיך ליי-וויק פערוואונדערט.

—ווי הייסט? ער איז דאָך דער אָנפיהרער פון קרייזעל. הלל האָט מיר געזאָגט...

לייוויק האָט אָנגעשטעלט אויף קראַנצ'ן אַ פערוואונדער-טען בליק.

—חיים וואָלף, דעם שוחט'ס זוהן?... צי איז הלל משוגע געוואָרען, אָדער האָט ער גלאַט געלאַכט פון אייך? חיים וואָלף איז איינער פון די פערקאָכטע פאַנאַטיקער, פאַר איהם דאַרף מען זיך היטען ווי פאַר פייער!...

ער האָט דאָס אַרויסגערעדט אַזוי ערנסט, אַז אין דער ערשטער מינוט האָט קראַנץ אַ טראַכט געטהון, אַז שעכטל האָט געמוזט א טעות האָבען. נאָר ער האָט גלייך פערשטאַנען, אַז לייוויק האָט צו איהם קיין צוטרוי נישט.

—איהר האָט קיין צוטרוי נישט צו מיר?...—האָט ער זיך אָבגערופען בעליידיגט.

לייוויק האָט אויף איהם געקוקט פערוואונדערט.

—דאָס האָט איהר צו מיר קיין צוטרוי נישט, אויב איהר גלויבט מיר נישט,—האָט ער געענטפערט.—אדרבה, פּרובט זיך צוטרעטען צו חיים וואָלף׳ן. אַ פיינע געשיכטע וואָלט דאָס זיין. און וואָס הלל האָט אייך געזאָגט—איז ווערט אַנ׳אויסגעבלאָזען איי. הלל איז כמעט אין קרייזעל נישט געווען און גאָרנישט געוואוסט...

קראַנץ איז אַוועק פון לייוויק׳ן אַ בעליידיגטער און שטאַרק אַראָבגעפאַלען ביי זיך. טיף אין האַרצען האָט ער בעשלאָסען נעהמען זיך צו דער אַרבייט און אַזוי פיל אויפטהון, אַז לייוויק מיט זיין קרייזעל זאָלען קומען בעטען, ער זאָל צו זיי אַריינטרעטען.

•

קראַנץ האָט זיך גיך איינגעאָרדענט. שעכטל׳ס עלטערן, אויס רחמנות אויף זיין מוטער און שוועסטער, האָבען איהם אַליין צוגערעדט ווערען אַ לעהרער. לעקציעס האָט זיך ביי איהם אָנגעקליבען אויף גאַנצע צוועלף רובל אַ חודש. איינגיכען האָט ער געפונען אַנ׳אויסרייד און איז אַריבער אויף אַנ׳אַנדער קוואַרטיר צו אַ פּראָסטען בעל-עגלה אין עק שטאָדט. דערמיט איז ער בעפרייט געוואָרען פון קריינע׳ס נאָכקוקען נאָך יעדען טריט זיינעם. נאָר קעסט האָט ער, ווי פריהער געגעסען ביי קריינע׳ן. איבערהויפּט כדי צו פערזיכערן מיט זיין געצאָהלט די פינף רובל אַ חודש, וואָס קריינע האָט בעשטימט אַרויסשיקען שעכטל׳ען.

די ערשטע צייט איז קראַנצ׳ן געווען שווערליך זיך צו צוגעוועהנען צו אַ סיסטעמאַטישער אַרבייט און איבערהויפּט צו זיין שטרענג אָבגעהיט אין פרומקייט. נאָר ביסלעכווייז האָט ער זיך צוגעפּאַסט. ער האָט אָנגעצייכענט צווישען זיינע תלמידים עטליכע מעהר פעהיגע יונגלעך, וועלכע ער האָט גענומען אַראָבפיהרען פון וועג.

עס זענען פערביי צוויי חדשים. אין שטעדטיל האָט מען זיך צו איהם צוגעוועהנט. אָבער זיין הויפּט-אַרבייט איז נאָך געשטאַנען אויף איין אָרט. דאָס געשפּרעך מיט לייוויק׳ן און דאָס בעוואוסטזיין, אַז אין שטעדטיל איז דאָ אַ קרייזעל, וואָס אַרבּייט אויף דעם געביט,—אין געהיים פון איהם!—האָט איהם אונטערגעהאַקט די פליגלען, אָבגעשלאָגען דעם גאַנצען חשק, די גאַנצע התלהבות צו אַרבייטען. צוזאַמען מיט דעם האָט ער זיך אָנגעהויבען שטאַרק לאַנגווייליגען מיט׳ן שטילען איינאַרטיגען לעבען פון שטעדטיל, אָהן אַ סביבה, אָהן פערוויילוגגען. ער האָט שטאַרק געבענקט נאָך קאָוואַדלעס הייזעל מיט דעם ברוי-זענדען חבר׳ישען לעבען. אפילו דאָס, וואָס ער האָט דאָ יעדען טאָג געגעסען, האָט זיך איהם אויסגעוויזען ווי אַ גראָבע און נאַרישע רגילות, וועלכע קאָן בלויז פערטעמפּען די נשמה. נאָר איבערהויפּט איז איהם שווער געווען צו טראָגען די מאַסקע וועלכע ער האָט אפילו ביי זיך אין חדר נישט אַלעמאָל גע-קאָנט אַרונטערנעהמען. דאָס דאַוונען אין שוהל, די פרומע אויפ-פיהרונג, די רעליגיעזע געשפּרעכען א. אַ. וו. דאָס אַלץ איז געווען אינטערעסאַנט אויף אַ קורצער צייט, ווי אַנ׳אַרטיסטען-שפּיל, אָבער טאָג-טעגליך, אין משך פון חדשים געהן גע-שמידט אין קייטען איז געווען שווער. ס׳האָט אויך קיין שום צוועק נישט געהאַט.

און ביסלעכווייז, אומבעמערקט פאַר זיך אַליין האָט קראַנץ אָנגעהויבען אָבלאָזען די לייצעס און געגעבען זיך אַלץ מעהר פרייהייט. ביי זיך אין חדר איז ער שוין געזעסען אָהן אַ הי-טעל. אפילו רויכערענדיג שבת האָט ער נישט אָנגענומען קיין מיטלען, קיינער זאָל עס נישט זעהן. עטליכע מאָל האָט ער זיך געכאַפּט, אַז ער איז אַוועק פון קריינע׳ן נאָך וואַרמעס פערגעסענדיג צו בענשען. איינמאָל ביי אַ געשפּרעך מיט אַ פרומען יודען האָט זיך ביי איהם נישט ווילענדיג אַרייסגעריסען אַנ׳אפּיקורס׳ישע בעמערקונג. אַ צווייט מאָל, ווען אַ חסיד האָט איהם דערעסען מיט זיין התלהבות, האָט ער זיך אויסגעלאַכט פון זיין רבּי׳ן. דאָס אַלץ איז נישט פערלוירען געגאַנגען פון

דער אויפמערקזאַמקייט פון שטעדטיל. מען האָט אָנגעהויבען נאָך איהם נאָכשפּירען. הינטער זיין רוקען האָט מען זיך שוין געסוד'עט, גערעדט, אַז ער איז „פון יענע", פון „די בערלי־נער". עס האָבען זיך אָנגעהויבען טראָגען קלאַנגען וועגען זיין פריהערדיגער טעטיגקייט, קלאַנגען נישט קלאָרע, אָבער נאָהנטע צום אמת. עטליכע מאָל האָט לייוויק איהם אָנגעזאָגט, אַז אי־בער זיין קאָפּ קלויבט זיך אַ כמאַרע און געבעטען, ער זאָל זיין פאָרזיכטיג, נאָר קיין שום פאָרזיכטיגקייט האָט שוין נישט געהאָלפען און אָט, איינמאָל, איז אָנגעקומען אַ שטורם. שבת אינדערפריה, ווען קראַנץ איז, מיט אַ גרויסער פערשפּעטיגונג געגאַנגען אין שוהל אַריין, איז אין אַ שטיל געסעל צוגעגאַנגען צו איהם אַנ'אונבעקאַנטער בחור, אַ בלאַסער, אַנ'אויפגערעגטער, און שטיל אַרויסגערעדט: „געהט נישט אין שוהל, דאָרט קעהרט זיך די וועלט! נעכטען ביינאַכט האָט מען געזעהן דורך אַ שפּאַ־רונע אין לאָדען פון אייער פענסטער, ווי איהר האָט געשרי־בערט". קראַנץ האָט זיך אומגעקעהרט אַהיים און גענומען וואַר־טען אויף „געשעהענישען". צום גליק האָט זיך דער אינצידענט אומגעריכט געענדיגט אָהן אַ סקאַנדאַל. פאַר קראַנצ'ן האָט זיך איינגעשטעלט דער בעל-הבית, ביי וועמען ער האָט געוואוינט, אַ פּראָסט יודעל, אַ בעל-עגלה, וועלכער איז געווען זיכער, אַז זיין שכן איז אַ פרומער יונגערמאַן. ער האָט געשוואוירען, אַז פון נאָך דער וועטשערע אָן ביז שפּעט אין דער נאַכט איז ער געזעסען אינאיינעם מיט קראַנצ'ן. אַז מען האָט איהם אויפגע־וויזען, אַז דער לעהרער האָט געקאָנט רויכערן לעגענדיג זיך שלאָפען, איז ער מיט אַמאָל געוואָרען אויפגעקאָכט, האָט אָנגע־הויבען שרייען, אַז ער וועט פּלעטען דעם מח מיט אַ שטיין יעדערן, ווער עס וועט זאָגען, אַז זיין שכן רויכערט אום שבת און גענומען שלעפּען דעם רב פאַר'ן אַרבעל, יענער זאָל מיט איהם געהן זעהן, אַז אין זיין הויז אין די לאָדען זענען נישטאָ קיין שפּאַרונעס, דורך וועלכע מען זאָל קאָנען אַריינקוקען אין חדר. דעם בעל-עגלה'ס געשרייען האָבען קיינעם נישט איבער־צייגט, נאָר דער שטורם איז געשטילט געוואָרען.

איבערהויפּט האָט זיך בולט געביטען די בעציהונג צו קראַנצ׳ן מצד שעכטל׳ס עלטערן. אין אָנהויב פלעגט אפרים בשעת׳ן עסען שמועסען מיט איהם וועגען תורה, דערצעהלען מעשיות וועגען רבי׳ן, פלפול׳ן זיך, פרעגען קשיות. איצט האָט ער אינגאַנצען אויפגעהערט מיט איהם צו ריידען, האָט אפילו אויסגעמידען צו קוקען אויף איהם און נאָר פון יוצא וועגען געמורמעלט אונטער דער נאָז וועגען וועטער אָדער וועגען בעל-הבתישע ענינים, צו וועלכע ער האָט געהאַט אַ קנאַפּע שייכות. אומגעביטען האָט זיך אויך די בעציהונג פון קריינע׳ן צו איהם. וועגען זוהן האָט זי אַלץ זעלטענער גערעדט מיט איהם. אָפט פלעגט ער בעמערקען ווי פון דער זייט קוקט זי אויף איהם מיט אַ פערדעכטיגען פאַרשעמדען בליק. אינגיכען האָט ער זיך איבערצייגט, אַז קריינע און אפרים האָבען פערלאָרען דעם גאַנ-צען צוטרוי צו איהם.

פאַר׳ן אָבפאָהרען פון וו. האָט שעכטל אָנגעזאָגט קראַנצ׳ן, ער זאָל קיין צוטרוי נישט האָבען צום אָרטיגען בריף-טרעגער. דאָס האָט איהם שפּעטער איבערגע׳חזר׳ט אויך לייוויק, דערום פלעגט קראַנץ אַליין געהן אויף פּאָסט בעקומען זיינע בריף. איינמאָל האָט מען איהם אויף פּאָסט אָבגעגעבען אַ קאַרטעל, וואָס איז געווען אַדרעסירט פאַר שעכטל׳ס עלטערן. דער אינ-האַלט פון קאַרטעל איז בעשטאַנען פון עטליכע שורות. נאָך דעם געוועהנליכען טיטול איז דאָרט געווען געשריבען: „אייער אָנפראַגע האָט מיך פערוואונדערט. ביי מיר אין דער ישיבה איז נישטאָ און איז נישט געווען קיין בחור מיט׳ן נאָמען הלל בן אפרים. זעהט, צי האָט זיך מיט אייער זוהן נישט געטראָ-פען, חס ושלום, קיין אומגליק״. די אונטערשריפט איז געווען נישט פונאַנדערצוקלויבען, נאָר פאַר דער אונטערשריפט איז גע-שטאַנען דער טיטול: „דער ראש ישיבה פון וו.״. הייסט עס, האָבען שעכטל׳ס עלטערן שוין אויף אַזוי פיל פערלוירען דעם צוטרוי צו איהם, קראַנצ׳ן, אַז זיי האָבען זיך געווענדט צום ראש ישיבה מיט אַנ׳אָנפראַגע, וועגען זייער זוהן. דאָס האָט קראַנץ אַליין זיי אָנגעוויזען דעם וועג—און ער וואָלט האָבען

אַ שענעם פּנים, ווען דעם ראש ישיבה׳ס בריף זאָל אָנקומען שעכטל׳ס עלטערן. קראַנץ האָט דעם בריף, פערשטעהט זיך, נישט איבערגעגעבען.

יא

איינמאָל, באַלד נאָך׳ן אינצידענט מיט׳ן רויכערן אום שבת, האָט זיך קריינע געווענדט צו קראַנצ׳ן:

—איך האָב געוואָלט זיך מיט אייך מישב זיין. שוין באַלד צוויי יאָהר זינט מיין הלל געפינט זיך אין דער פרעמד. מיר האָבען איהם גערופען אויף יום-טוב אַהיים, איז ער נישט גע-קומען, געענטפערט, אַז ער וויל נישט איבעררייסען דאָס לער-נען. ער איז, פערשטעהט זיך, גערעכט, נאָר איך בין פאָרט אַ מאַמע און מיר טהוט וועה דאָס האַרץ. עס ווילט זיך זעהן מיט איהם. איז ביי מיר געבליבען אַריבערצופאָהרען קיין וו. מיר איז שווער צו מאַכען אַזאַ נסיעה, און עס דאַרף קאָסטען שע-נע עטליכע רובל. נאָר איך וועל זיך שוין אָנטהון אַ כח. וואָס וועט איהר דערויף זאָגען? ווי וועט איהר מיר אַנ׳עצה געבען? כדאי צו פאָהרען?

קראַנץ האָט פערשטאַנען, אַז קריינע, האָט זיך געווענדט צו איהם מיט׳ן איינציגען ציל צו זעהן, וואָס פאַר אַנ׳איינדרוק דער פאָרשלאָג וועט אויף איהם מאַכען. אין דער ערשטער מי-נוט האָט ער זיך אַ ביסעל פערלוירען פון דעם אונגעריכטען אָנפאַל, נאָר ער האָט זיך באַלד בערוהיגט און גאַנץ קאַלטבלו-טיג, ווי דאָס וואָלט צו איהם קיין שום שייכות נישט האָבען, געענטפערט:

—פאַרוואָס זאָלט איהר נישט פאָהרען, אויב איהר קאָנט? טאַקע זעהן מיט די אייגענע אויגען, ווי ער לעבט דאָרט... מחשבות׳ן—האָט ער צוגעגעבען שוין גאָר גלייכגילטיג—אַז איהר וועט פאָהרען, וועל איך אייך בעטען מיטברענגען מיר פון וו. אַ פעקעלע וועש...

אַ פּנים ער האָט איבּערגעכאַפּט די מאָס אין זיין גלייכ־גילטיגקייט. בּיי קריינע׳ן האָט זיך אויף די ליפּען בּעוויזען אַ שמייכעל. מאַכענדיג זיך, ווי זי וואָלט נישט געהערט די לעצטע ווערטער, האָט זי אַרויסגערעדט מיט אַזאַ טאָן, ווי זי וואָלט הוזק מאַכען פון קראַנצ׳ן?

—אַ גרויסען דאַנק פאַר אַ פריינדליכער עצה! איך וועל אייך טאַקע פאָלגען און וועל פאָהרען. ווי זאָגט מען עס: די אייגענע אויגען זענען די בּעסטע עֵדות. אַ פרעמדער מענש קאָן גרינג אַ טעות האָבּען און אַ מאַמעס אויג זעהט וויית.

—איהר זענט זעהר גערעכט! פאָהרט, פאָהרט!—האָט קראַנץ אַרויסגערעדט, קוים איינהאַלטענדיג זיין צערייצטקייט.

קראַנץ איז נאָך נישט זיכער געווען, אַז קריינע וועט טאַקע אונטערנעהמען די שווערע נסיעה, פונדעסטוועגען האָט ער דעמזעלבּען טאָג געשריבּען שעכטל׳ען און בּריינעס׳ן, אָנגע־זאָגט זיי וועגען דער געפאַהר, וואָס זיי שטעהט־פאָר, און אַנ׳-עצה געגעבּען אָננעהמען אַלע מיטלען, אַז קומענדיו קיין וו., זאָל קריינע זיך גאָרנישט דערוויסען.

אין צוויי טעג אַרום איז קריינע אָבגעפאָהרען, אפילו נישט געזעגענענדיג זיך מיט קראַנצ׳ן.

קראַנץ האָט געפיהלט, אַז דער בּאָדען וואַקעלט זיך אונ־טער זיינע פיס און געוואַרט אויף קריינע׳ס צוריקקעהרען־זיך נישט מיט אַ פרעהליכען געמיט. עס איז שווער געווען צו האָ־פען, אַז זענענדיג אין וו. זאָל זי זיך נישט דערוויסען דעם גאַנצען אמת וועגען איהר זוהן.

אין עטליכע טעג אַרום האָט לייוויק׳ס בּרודער געבּראַכט קראַנצ׳ן אַ בּריף פון בּריינעס׳ן (פון שעכטל׳ען און בּריינעס׳ן פלעגט ער בּעקומען בּריף אויף לייוויק׳ס אַדרעס). דער בּריף האָט זיך אָנגעהויבּען מיט די פאָלגענדע פיל זאָגענדיגע ווערטער:

„תיכף ומיד, ווי דו וועסט בּעקומען דעם בּריף, קלויבּ צונויף דיין בּיסעל זאַכען און מאַך אַ ויברח פון בּאַבּילצעווע מיר זענען דאָ דורכגעפאַלען אויפ׳ן שענדליכסטען אופן און ד

צערייצטע מכשפה פאָהרט איצט אַהיים אויסגיסען כל המתה אויף דיין קאָפּ".

ווייטער איז געגאַנגען אַ גענויע בעשרייבונג פון דעם, וואָס עס איז פאָרגעקומען צווישען קריינע'ן מיט'ן זוהן. בעקו-מענדיג קראַנצ'ס בריף, האָבען בריינעס און שעכטל גענומען זיך צו דער אַרבייט. פון חדר האָט מען אַרויסגעטראָגען אַלץ, וואָס האָט געטראָגען אַ נישט-יודישען כאַראַקטער, געבראַכט אַהין עטליכע צעהנדליג גמרות און אַנדערע ספרים. די חברים האָט מען אָנגעזאָגט, זיי זאָלען עטליכע טעג זיך נישט ווייזען. שעכטל און בריינעס האָבען בעקומען לאַנגע בגדים, טלית-קטנ'ס און יאַרמולקעס און האָבען עס יעדען טאָג אָנגעטהון דעמאָלט, ווען קריינע האָט געקאָנט קומען פון צוג. קריינע האָט זיי טאַקע געטראָפען, ווי זיי זענען געזעסען איבער די גמרות, געשאָקעלט זיך און אויפ'ן קול געלערנט. נאָר דאָס אַלץ האָט נישט גע-האָלפען. קומענדיג קיין וו. און אויפזוכענדיג די גוי'אישע סלאָ-באָדקע, איז קריינע גלייך אַוועק צום זוהן. אין סלאָבאָדקע, נישט ווייט פון קאָוואַדלע, איז געווען אַ יודיש קרעמעל. קריינע איז אַריין אַהין און גענומען פונאנדערפרעגען זיך ביי דער קרע-מערין. ווען יענע האָט דערהערט, אַז קריינע פרעגט זיך נאָך אויף די איינוואוינער פון קאָוואַדלעס הויז און אויף דעם שוואַר-צינקען בחור'ל מיט די געקרייזעלטע האָר, האָט זי אַ פּאַטש-געטהון מיט די הענד און מיט אַ קלאָגענדיגען קול גענומען דערצעהלען קריינע'ן, וואָס פאַר אַ שרעקען עס קומען-פאָר אין אָט דעם הייזעל: מען עסט חזיר, מען רויכערט אום שבת, מען פיהרט זיך אויף ווי אמת'ע גוים.

—רייסט אייער זוהן אַרויס פון דאַנען און פיהרט איהם אַוועק מיט געוואַלד אַהיים!—האָט זי אַנ'עצה געגעבען—אַנישט איז ער פערפאַלען!

ווייטער האָט די קרעמערין דערצעהלט, אַז דער אמת'ער אָנפיהרער פון דער חברה, דער שרעקליכסטער אפיקורס איז אַ רב'ס אַ זוהן און איז איצט ערגעץ אַוועקגעפאָהרען אַלס לעה-רער. דערביי האָט זי אַזוי קלאָר כאַראַקטעריזירט דעם אָנפיהרער,

אַז קריינע האָט אין איהם גלייך דערקענט קראַנצ׳ן.

צו קאָוואַדלע׳ן אין הייזעל, האָט זיך קריינע אַריינגעריסען מיט אַ יאָמער, מיט אַ ווילדען געשריי, האָט אָנגעכאַפּט שעכטל׳ען פאַר די לאַצען, גענומען איהם שלעפּען און שרייען: „גזלן—אַהיים!“ ביי איהר זענען געווען אַזעלכע ווילדע אויגען, אַז בריינעס האָט (לויט זיין אויסדרוק אין בריף) געציטערט ווי אַ בלאַט. שעכטל האָט זיך אַרויסגעריסען פון דער מוטערס הענט, איז אַנטלאָפען און באַהאַלטען זיך. קריינע האָט איהם צוויי טעג געזוכט איבער דער גאַנצער שטאָדט, האָט געשטעלט אַלעמען אויף די פיס, געווען ביים רב, ביים ראש-ישיבה, ביי חשוב׳ע בעל-הבתים, געקלאָגט, געבעטען, מען זאָל איהר העלפען. אַמאָל צעהן איז זי געווען אין שעכטל׳ס דירה און, טרעפענדיג בריינעס׳ן האָט זי איהם גערידעלט, געשאָלטען, געדראָהט מיט פּאָליציי, און נאָכדעם געבעטען זיך, געפאַלען איהם צו די פיס. זי האָט איהם גערוקט אין האַנט צעהן רובל, ער זאָל אָבגעבען דער חברה, „זי זאָל אָבלאָזען איהר יונגעל“. נאָך צוויי טעג זיך שלעפען איבער דער שטאָדט איז זי, נישט געפינענדיג דעם זוהן, אָבגעפאָהרען אַהיים.

דער ערשטער איינדרוק, וואָס דער בריף האָט געמאַכט אויף קראַנצ׳ן, איז געווען אַן ערשיטערענדער, נאָר באַלד האָט ער דערפיהלט אַ צופלוס פון ענערגיע. עס שטעהט־פאָר אַ שאַרפער, ענטשיידענער קאַמף—זאָל זיין! ער, קראַנץ, וועט פון שלאַכט-פעלד נישט אַנטלויפען. עס וועט אויסקומען אַראָבוואַרפען פון זיך די מאַסקע און אויפהויבען אַ רעש אין שטעדטיל. זעהר גוט! לייוויק מיט זיין קרייזעל וועלען, פערשטעהט זיך, נישט קאָנטעט זיין. נאָר קראַנצ׳ן האָט שוין נישט געאַרט דער אורטייל פון די „פערשלאָפענע נשמות“.

דעם בריף פון בריינעס׳ן האָט ער בעקומען פרייטאָג אינדערפריה, ווען ער איז נאָך געלעגען אין בעט. ער איז געווען זיכער, אַז קריינע וועט נאָך קומען אויף שבת און האָט בעשטימט געהן דעם שטורם אַנטקעגען, ד. ה., געהן ווי געוועהנליך צו קריינע׳ן, וואַרעמס עסען.

ער האָט זיך געזעצט טרינקען טיי און גענומען בעטראַכ-טען דעם פּלאַן, ווי צו פיהרען דעם קאַמף.

יב

פון פיהרהויז האָבען זיך דערהערט טריט. די טהיר פון קראַנצ'ס חדר האָט זיך לאַנגזאַם און נישט זיכער אַ ביסעל אויפ-געעפענט און עס האָט זיך דערהערט קריינע'ס קול:

—מען קאָן צו אייך אַריין?

—קומט אַריין!—האָט קראַנץ אויסגעשריען העכער ווי גע-וועהנליך. ער האָט זיך אַ ביסעל פערלוירען פון דעם אומגע-ריכטען וויזיט. אַז קריינע זאָל קומען צו איהם—האָט ער זיך נישט גערעכט.

קריינע איז לאַנגזאַם אַריין, צוגעמאַכט נישט געאיילט די טהיר, געמאַכט אַ פּאָר טריט אַ נויג געטהון מיט'ן קאָפּ און אַרויסגערעדט שטיל און פריינדליך:

—גוט מאָרגען!

איהר פּנים איז געווען בלייך, אָבגעצערט, נאָר ווי שטענ-דיג אונבעוועגט. אויף די ליפּען—אַ שוואַכער, צנועות'דיגער גוט-מוטיגער שמייכעל. בלויז די גראָהע אויגען האָבען געקוקט רעטזעלהאַפט און ווי עטוואָס געזוכט. אין אַלגעמיין וואָלט נאָך קריינע'ס אויסזיכט קיינער נישט געקאָנט טרעפען נאָך וואָס זי איז געקומען.

זעהענדיג, אַז פאַר'ן אָנפאַלען גרייט זי זיך שפּילען אין קאַץ-און-מויז, כּדי שטאַרקער צו איבערראַשען, האָט קראַנץ אויך געמאַכט אַ פּנים, ווי ער ווייסט פון גאָרנישט און מיט אַ פריינדליכען שמייכעל געענטפערט:

—אַ-אַ! ברוך הבא! שוין צוריקגעקומען!

—ווי איהר זעהט...

—זיצט!

—אַ גרויסען דאַנק!

און זי האָט זיך צוגעזעצט אויפ'ן ברעג שטוהל.

—איהר וועט אפשר טרינקען אַ גלאָז טיי?

—אַ דאַנק, נאָר-וואָס געטרינקען...

דערביי האָט קראַנץ בעמערקט, אַז די ליפּען זענען ביי איהר פערשמאַכטע און זי בענעצט זיי מיט'ן שפּיץ צונג.

—נו, דורכגעפאָהרען זיך, געזעהן אַ וועלט... געוועזן ביי מיין הלל'ן, זאָל געזונד זיין—האָט זי אָנגעהויבען דערצעהלען לאַנגזאַם, אַ ביסעל זינגענדיג, מיט אַ צופרידענעם טאָן—אַ דאַנק זיין הייליגען נאָמען! איך בין קאָנטעט געבליבען, זעהר קאָנטעט!

—זעהט איהר! וואָס האָב איך אייך געזאָגט!—האָט קראַנץ זיך אָבגערופען אויך צופרידען.

—איהר זענט טאַקי גערעכט געוועזן - האָט זי איינגעשטימט—נאָר וואָס וועט איהר טהון מיט אַ נאַרישער יודענע! איהר שטעלען זיך אַלעמאָל פאַר אַלערליי משונה'דיגע זאַכען... אַ מאַמע!

און, שווייגענדיג אַ ווייל, האָט זי צוגעגעבען שוין לעבהאַפטער:

—אָבער מיך פערדריסט נישט, וואָס איך בין געפאָהרען. געזעהן אַ וועלט. מענשען. געזעהן הילינקעס חברים. מחשבות'ן, ווי רופט מען דעם בחור, מיט וועמען ער וואוינט אין איין חדר? אַ הויכער, מיט אַ קליין בערדעל. ער איז מיר זעהר געפעלען. אַ זיידענער בחור. איהר מוזט איהם מסתמא קענען?

—יאָ, איך קען איהם. מען רופט איהם בריינעס. ער איז טאַקי זעהר אַ וואוילער—האָט קראַנץ געענטפערט.

ער האָט פון דער זייט אַ קוק געטהון אויף קריינע'ן. מיט איהר שטילען קול, ליבליכען שמייכעלע און צניעות'דיגער בעשיידענקייט האָט זי דערמאָהנט אַ פאַנטערע, וועלכע גנב'עט זיך אונטער צו איהר קרבן. ער האָט געוואַרט, ווען זי וועט שוין מאַכען דעם שפּרונג. נאָר קריינע האָט נישט געאיילט.

—איך בין בעקאַנט געוואָרען אויך מיט מיין זוהנ'ס אַנדערע חברים... וועגען אייך האָב איך אויך געהערט פיל גוטס...

ביי איהר האָט זיך איבערגעריסען דער קול מיט אַ ספאַזמע אין האַלז. נאָר זי איז באַלד געקומען צו־זיך.

--איך האָב גאָרנישט געוואוסט, אַז איהר זענט אַזאַ מיוחס, אַ רב׳ס אַ זוהן... און גלאַט, איך האָב נישט געוואוסט וויפיל גוטס איהר האָט געטהון מיין הילינקען...

און מיט אַמאָל האָט זי זיך אַ ריס געטהון פון אָרט, דאָס פנים איז ביי איהר געוואָרען רויט, די אויגען האָבען אָנגעהויבען ברענען מיט אַ ווילדער שנאה. זי האָט אַ קלאַפ געטהון מיט דער פויסט איבער׳ן טיש און אויסגעשריען:

--משומד! די רגע זעץ זיך און שרייב אָן מיין זוהן, וואָס דו האָסט געקוילעט, ער זאָל פאָהרען אַהיים! הערסט, עוכר ישראל? די רגע! אַז נישט, בלייבסטו נישט קיין לעבעדיגער. איך ברענג דיך אַרויף אויפ׳ן פייער! איך ווייס אַלץ, אַלץ, אַלץ! זעץ זיך און שרייב!

און זי האָט אַ וואָרף־געטהון אויפ׳ן טיש אַ בויגענדל פאַפיר מיט אַ קאָנווערט, וואָס קראַנץ האָט פריהער נישט בעמערקט ביי איהר אין האַנד.

שווער צו זאָגען, וואָס מיט קראַנצ׳ן וואָלט זיין, ווען דער אָנפאַל וואָלט קומען אומגעריכט, נאָר ער איז געווען צו איהם צוגעגרייט און האָט איהם בעגעגענט זעהר רוהיג. ער איז אויפגעשטאַנען פון אָרט און רוהיג, אָבער האַרט געענטפערט:

--איך וועל אייער זוהן קיין בריף נישט שרייבען.

--וועסט שרייבען! וועסט בע־סער ווערען!–האָט קריינע אויסגעשריען מיט אַנ׳אכזריות׳דיגער זיכערקייט,–אויב דו וועסט נישט שרייבען, וועל איך שטעלען אויף די פיס דאָס גאַנצע שטעדטיל און מען וועט דיך צורייסען אויף שטיקער! יודען וועלען זיך שטעלען פאַר מיין פערגאָסען בלוט!

--איהר וועט דאָס נישט טהון–האָט קראַנץ געענטפערט מיט אַ רוהיגען שמייכעל.

--איך וועל דאָס נישט טהון? פאַרוואָס וועל איך דאָס נישט טהון?–האָט זי אויסגעשריען פערוואונדערט.

קראַנץ איז צוגעגאַנגען צו איהר נעהנטער און אָנגעהויבען מיט אַ דראָהענדען טאָן:

—הערט, קריינע! אויב איהר וועט זיך דערוועגען זאָגען וועגען מיר ווענען-עס-איז כאָטש איין וואָרט, שרייב איך גלייך אייער הלל'ן, ער זאָל זיך שמד'ן. איהר הערט? שמד'ן זיך! און אַז איך וועל הייסען הלל'ן, וועט ער מיך פאָלגען! איהר ווייסט, אַז איך בין דער גאַנצער אָנפיהרער פון דער חברה. און אַנ'אָנפיהרער פאָלגט מען. אין מעהר וועל איך מיט אייך נישט ריידען. טהוט איצט, ווי איהר פערשטעהט!

קריינע איז געוואָרען בלייך און מטושטש. איהר האָט אָנגעהויבען שווינדלען אין קאָפּ און זי האָט זיך אָנגעכאַפּט פאַר'ן שטוהל, כדי נישט צו פאַלען. אַ ווײלע איז זי געשטאַנען אונבעוועגט און געקייט מיט די ליפּען, ווי זי וואָלט פאַר זיך עפּעס ריידען. נאָכדעם האָט זיך ביי איהר אויף די ליפּען בעוויזען אַ בעטענדער שמייכעל און דער בליק האָט אויסגעדריקט גלייכצייטיג אי רחמנות, אי שנאה.

ענדליך האָט זי זיך בעהערשט און אָנגעהויבען מיט אַ ציטערדיגען קול:

—איהר דאַרפט אויף מיר קיין פאַראיבעל נישט האָבען... איהר דאַרפט דאָך פערשטעהן, אַז נישט איך האָב דאָס געשריען, נאָר מיין צעוועהטאָגטער געמיט האָט פון מיר אַרויסגעשריען... איך וועל, פערשטעהט זיך, וועגען אייך קיינעם קיין וואָרט נישט זאָגען: וואָס וועל איך דערמיט אויספיהרען?... זיך אַליין שמירען דאָס פּנים מיט בלאָטע... נו, אויב איהר ווילט איהם נישט שרייבען, דאַרף מען נישט. עס טרעפט דאָך, אַז אַ זוהן שטאַרבט...

—אָט אַזוי רעדט!—האָט זיך ביי קראַנצ'ן אַרויסגעריסען אַ נצחונ'דיגער אויסגעשריי:

דערשטיקענדיג אין זיך אַ שווערען זיפץ, האָט קריינע צוגעגעבען:

—איך וועל אייך אויך בעטען, אַז דאָס אַלץ זאָל בלייבען

צווישען אונז... מיין אַלטער טאָר פון גאָרנישט וויסען. ער וואָלט דאָס נישט אויסגעהאַלטען.

אַוועקגעהענדיג, האָט זי זיך אָבגעשטעלט אין טהיר און שטיל געזאָגט:

—איהר וועט קומען וועטשערע עסען?

—איך וועל קומען, ווי דען?

נאָך קריינע׳ס אַוועקגעהן איז קראַנץ אַ היבשע צייט אַרום-געלאָפען הין און צוריק איבער׳ן חדר אין אַנ׳אויפגערעגטער שטימונג און געריבען די הענד פון פערגעניגען. אויף אַזאַ גיכען און גלענצענדען נצחון האָט ער זיך אַליין נישט גערעכט. די דראָהונג מיט הלל׳ס שמד איז איהם איינגעפאַלען אין דער לעצטער מינוט, ווען קריינע האָט אַ געשריי געטהון „משומדו!". דערמאָהנענדיג זיך זיינע ווערטער, אַז אויב ער וועט הייסען הלל׳ן שמד׳ן זיך, וועט ער איהם מוזען פאָלגען, האָט קראַנץ געקייכט פון געלעכטער. איהם האָט נאָר פערדראָסען, וואָס ער האָט נישט געפאָדערט פון קריינע׳ן, זי זאָל איהם געבען אַ תקיעת כף, אַז זי וועט אויף ווייטער אַרויסשיקען הלל׳ן די פינף רובל אַ חודש.

אין אָווענד איז קראַנץ געגאַנגען וועטשערע עסען. קריינע האָט דערצעהלט וועגען הלל׳ן אין דעמזעלבען טאָן, אין וועלכען זי האָט גערעדט ביי קראַנצ׳ן אין אָנהויב. נאָר עטליכע מאָל האָט זי אין מיטען די רייד זיך אָבגעשטעלט, ווי זי וואָלט פערגעסען וועגען וואָס זי רעדט, און אַ היבשע ווילע געקוקט מיט שטאַרע אויגען. אפרים איז געזעסען די גאַנצע צייט שוויי-גענדיג, אַ נידערגעשלאָגענער. ער האָט געפיהלט, אַז אַרום איהם קומט פאָר עפיס נישט גוטעס, אַז מען פערלייקענט עפעס פון איהם און, נישט וויסענדיג ווי צו דערגעהן דעם אמת האָט ער געקוקט אויף קריינע׳ן און אויף קראַנצ׳ן מיט אַ האָפנונגסלאָזען טרויער.

אין אַ פּאָר טעג אַרום האָט קראַנץ אויפגעהערט צו עסען קעסט ביי קריינע׳ן. ער האָט בעשטימט פערלאָזען באַבילצעווע. קריינע האָט, ווייזט אויס, געשוויגען, נאָר די אַטמאָספערע אַרום

איהם איז געוואָרען אַזוי שווער, אַז ער האָט שוין נישט געקאָנט אָטעמען, און עס האָט שוין קיין צוועק נישט געהאַט צו פערבלייבען אין שטעדטיל.

יג

בערך אין אַ וואָך אַרום נאָכדעם ווי קראַנץ האָט אויפגעהערט עסען ביי קריינע'ן, איז ער צופעליג פערבייגעגאַנגען פערביי איהר הויז. קריינע איז געזעסען ביים אָפענעם פענסטער, דערזעהן קראַנצ'ן, האָט זי מיט צייכענס אָנגעהויבען רופען איהם, ער זאָל צוגעהן.

ער איז צוגעגאַנגען. קריינע האָט זיך פאַר די עטליכע טעג שטאַרק געביטען. איהר אָבגעצעהרט פנים האָט פערלוירען די געוועהנליכע סאָלידע אונבעוועגליכקייט, געוואָרען לעבהאַפטער, בעוועגליכער, אין די אויגען האָט זיך בעוויזען אַ נייער אויסדרוק, פון אַ מין התלהבות. ווען קראַנץ איז צוגעגאַנגען האָט זי איהם בעגעגענט מיט אַ מין בעסטיאַל-פרעהליכען שמייכעל, ווי זי וואָלט זיך געקליבען אַ וואָרף טהון אויף איהם אוןאָדער אַרומנעהמען איהם אָדער איינעסען זיך מיט די צייהן איהם אין האַלז. זי האָט אָנגעהויבען ריידען גיך-גיך און מיט אַזאַ טאָן, ווי זי וואָלט מיטטיילען אַ געהיימע און פרעהליכע נייעס, וואָס דאַרף בלייבען בסוד צווישען זייביידען;

—הערסט, אויסוואורף. דיין גליק, וואָס דו האָסט אויפגעהערט ביי מיר עסען קעסט, איך האָב זיך דאָך געגרייט פער'סמ'ען דיך, ווי אַ משוגע'נעם הונד! מיט מישיאַק!...

און זי האָט זיך שטיל און דראָבנע צעלאַכט.

דאָס איז אַלץ פאָרגעקומען אַזוי אומגעריכט און געוועזן אַזוי אומגעלומפערט, אַז קראַנץ האָט זיך נישט געקאָנט איינהאַלטען און זיך אויך צעלאַכט.

—מען וואָלט דאָך אייך דערפאַר פערשיקט קיין סיביר,— האָט ער געענטפערט.

—מיך? פאַר דיר? און ווער וואָלט אויסזאָגען? וועלכער יוד וואָלט זיך פאַר דיר איינשטעלען? מען וואָלט דיך בעגראָבען, ווי אַ נבלה, הינטער'ן פאַרקאַן—און אַ סוף!

און ווייטער דראָבנע צעלאַכט זיך.

נאָר מיט אַמאָל האָט זי אויפגעהויבען דעם קאָפּ און אויף קראַנצ'ן האָבען אַ קוק געטהון גרויס-גרויס פונאַנדערגעעפּענטע אויגען, אין וועלכע עס האָט זיך אויסגעדריקט אַנ'אונבעשרייבליכער, אַ התלהבות'דיגער פחד. דער בליק האָט איהם אַזוי איבערראַשט, אַז ער האָט זיך אַ וואָרף געטהון צוריק און איז כמעט אַנטלאָפען. אַ גאַנצען טאָג נאָכדעם האָט איהם פערפאָלגט דער שוידערליכער בליק וואָס האָט אויסגעוויזען ווי אַ ילֶלה, וואָס האָט זיך דורך די אויגען געריסען צום הימעל...

אויף מאָרגען האָט זיך אין שטעדטיל פערשפּרייט אַ קלאַנג, אַז קריינע איז משוגע געוואָרן.

HEBREW SICK BENEFIT ASSOCIATION
LIBRARY
FOUNDED BY
R. COHEN

ואהבת לרעך כמוך

HEBREW

א

אין חדר מיוחד ביי דער אַלטער חבד'ניצע זענען געזעסען צוויי מלמדים, ר' אפרים אָסטרינער און ר' אייזיק-העניך ציפּעס.

ר' אפרים איז אַלט אַ יאָהר פופציג, ער זעהט אָבער אויס ווי אַ זקן פון זיבעציג יאָהר. פון מאָגערקייט איז זיין פּנים ווי אַראָבגעצויגען אַרונטער. און די אויגען דריקען אויס אַ געדולדיגען אומעט. דערזעלבער יאוש'דיגער אומעט ליגט אויף דעם גאַנצען אויסזעהן פון דעם דאַרען, איינגעהויקערטען צעבראָכענעם מלמד. דאָס פערשמאָלצענע מיט פוך בעדעקטע היטעל איז אַראָבגערוקט אויף הינטען, און פון אונטער איהם זעט זיך אַרויס אַ נישט-וועניגער פערשמאָלצענע סאַמעטענע יאַרמולקע. צעפּודעלטע פאות און אַ קליין בערדיל, צערודערט אין אַלע זייטען. אַ לאַנגע צוריסענע און אונטען פערבלאָטיגטע קאַפּאָטע און „פונאַנדערגעכליאַשצעט" ווי צוויי פליגלען. דאָס העמד ביים האַלז פונאַנדערגעשפּילעט און עס זעהט זיך אַרויס די איינגעפאַלענע ברוסט. דער פערברודיגטער טלית-קטן דערגרייכט ביז די קניה. דאָס גאַנצע אויסזעהן פונ'ם אַלטען מלמד איז

אַזאַ, ווי ער וואָלט זיך ערשט אַרויסגעריסען פון אַ געשלעג, וואו מען האָט איהם אײנגאַנצען צופליקט.

אײזיק-העניך, פערקעהרט, איז אַ שטאַרק נידעריג יודעל פון אַ יאָהר פערציג, מיט אַ פײן שוואַרץ בערדעל און געקרײזעלטע פאות. אַ קאַפּאָטע איז אויף איהם אַ רײנע, איבער'ן טלית-קטן טראָגט ער אַ זשילעט, און דער האַלז איז בײ איהם אַרומגעוויקעלט מיט אַ שוואַרץ טוך.

אויף וויפיל די מלמדים זענען נישט עהנליך אין זײער אויסערליך אויסזעהן, אויף אַזוי פיל זענען זײ פערשידען אין כאַראַקטער. אײזיק-העניך האָט ליב צו שמועסען, מישט זיך אין קהל'שע ענינים, קאָכט זיך אין פּאָליטיק. ר' אפרים איז אַ פערשלאָסענער אין זיך. שטענדיג אַרײנגעטהון אין הויכע מחשבות וועגען תורה און יראת שמים, און בײ אַ געשפּרעך בעגוגענט ער זיך מיט האַרבע ווערטער, רמזים און קרעכצען. אָבער נישט קוקענדיג אויף דעם אונטערשיד, זענען בײדע מלמדים פון לאַנג אָן פערבונדען צווישען זיך מיט אמת'ער פרײנדשאַפט.

בעגעגענדיג זיך אין שוהל אָדער אין גאַס, פלעגען זײ אָנשטאָט אַ „גוט מאָרגען" וואַרפען אײנער דעם אַנדערן אַ בליק, אַ קרעכץ און גוט פערשטעהן אײנער דעם צווײטען. אַז זײ פלעגען זיך צונויפקומען, פלעגט צווישען זײ פאָרקומען אַנ'אײגענאַרטיג געשפּרעך. אַרײנגעגאַנגען אין חדר מיוחד און זיך געזעצט צום טיש, פלעגט אײזיק-העניך נעהמען דעם ערשטען ספר, וואָס האָט זיך געפונען אויפ'ן טיש, איהם עפענען און איבערבלעטערן, און אַרײנקוקען אין איהם, גלײך ווי ער וואָלט זײן אַלײן. ר' אפרים פלעגט זיצען שטיל, פערטראַכט, געדולדיג. נאָך אַ היבשע ווײלע שווײגען, פלעגט אײזיק-העניך, נישט אָפּרײסענדיג זיך פונ'ם ספר, אַ זאָג טהון, ווי ער וואָלט פערענדיגען אַ פריהערדיגען געשפּרעך:

—און דערצו נאָך, צו אַלע צרות, זאָגט מען, אַז עס וועט זײן ווידער אַ מלחמה. ווי אַזוי, מיט וועמען?—ווער ווײסט? ווער קאָן עס וויסען? נאָר מען זאָגט, מען רעדט.

—אַ-אַ...—ציהט פונאַנדער ר׳ אפרים, ווי ער וואָלט זאָגען: „מאַלע וואָס מען באַלבעט״?

—גאָר נישט „אַ-אַ!״—רופט זיך אָפּ מיט היץ אייזיק-העניך,—וועגען מלחמה רעדט מען נישט גלאַט, אין דער וועלט אַריין. אַז מען רעדט, דערעדט מען זיך. ווי אזוי געווען מיט די שענקען? האָט אויך פריהער קיינער נישט געגלויבט. וואָס הייסט? מען וועט יודען פערוועהרען האַלטען שענקען? פון וואָס וועלען זיי ציהען חיונה? און זעהסט, אויסגעקומען אַזוי, ווי מען האָט גערעדט, ווי זאָגט זיך דאָס: אַ בייזע בשורה—גלויב, אַ גוטע—גלויב נישט.

—אָך, אָך, אָך!—גיט ר׳ אפרים אַ טיפען זיפץ און דריקט אויס דערמיט, אַז ער הויבט אָן באַכצוגעבען, אַז עס קאָן זיין אַ מלחמה.

—אַלץ קאָן זיין!—ערקלערט זיין זיפץ אייזיק-העניך—ווער ווייסט!

—נ-נ-נו!—רופט זיך אָפּ בעשיידען ר׳ אפרים און לעגט אַרויף די האַנד אויפ׳ן טיש.

—און וואָס זאָג איך?—ענטפערט איהם אייזיק-העניך—איך טענה דאָך אויך, אַז ביי גאָט פרעגט מען קיין קשיות נישט. ער ווייסט בעסער, וואָס עס איז גוט און וואָס עס איז שלעכט.

און שווייגענדיג אַ ווײַלע, גיט ער צו שטיל, מעשה-סוד.

מען רעדט נאָך, דער אויבערשטער זאָל שומר ומציל זיין, וועגען פּאָגראָמען...

—ע-ע...—שלאָגט איהם ר׳ אפרים איבער.

—וואָס „ע-ע!״ הער מיך! עס איז געווען אַ בריף פון בריסקער רב, מען זאָל גוזר תענית זיין...

און אַזוי ווייטער אויף דעמזעלבען אופן פיהרט זיך דער שמועס.

אייזיק-העניך רעדט, דערצעהלט, גיט איבער אַלערליי נייעסען, זאָגט אַרויס סברות. ר׳ אפרים ענטפערט איהם מיט זיפצען, קרעכצען, האַלבע ווערטער, מיט „ע״ און „מע״, וועלכע האָבען אַ קלאָרע בעדייטונג. אייזיק-העניך פערשטעהט זיי, שטימט

איין אָדער טרעט אַרויס אַנטקעגען, היצט זיך און בעמערקט אפילו נישט, אַז איין דעם משך פון גאַנצען געשפּרעך האָט ר׳ אפרים נישט אַרויסגעזאָגט קיין איין גאַנץ וואָרט. און אַנ׳-אַנדערש מאָל, אַז מען געהט זיך פונאַנדער, גיט אייזיק-העניך אַ זאָג מיט האַרץ:

—איך האָב נאָך נישט געזעהן אַזאַ עקשן. וואָס דו זאָלסט איהם נישט זאָגען, וועט ער זאָגען פערקעהרט!

ב

דאָסמאָל האָט זיך דער ווערטערליכער געשפּרעך לאַנג נישט אָנגעהויבען. אייזיק-העניך איז געווען אויפגערעגט, גענומען פון טיש איין ספר, אַנ׳עפען געטהון איהם, אַריינגעקוקט, אַוועקגעלעגט, גענומען אַ צווייטען. דערביי האָט ער געדריקט מיט די אַקסלען, געקראַצט אין פּאַטילניצע, אַרויסגערעדט אָב-געריסענע ווערטער: „אַ מורא״!... „אַ גוואַלד״!... „אַ מעשה, וואָס פּערלויפט זיך נישט״! ר׳ אפרים האָט צוגעשאָקעלט מיט׳ן קאָפּ און ביטער געקרעכצט.

דער אויפגערעגטער געשפּרעך אָהן ווערטער האָט זיך געפיהרט וועגען אַ קריג, וואָס איז פּאָרגעקומען אינדערפריה אין שוהל צו קריאת התורה צווישען גביר פון שטאָדט און דעם גבאי. דער גבאי האָט אַ געשריי געטהון דעם גביר: „מנובל״! און יענער האָט זיך אַ וואָרף געטהון שלאָגען דעם גבאי.

געענדיגט וועגען דער מעשה און אַ ביסעל זיך בערוהיגט, האָט אייזיק-העניך מיט אַמאָל אַ זאָג געטהון:

—געווען נעכטען ביי יענעם... ביי איסר׳ן... ביי דיין איסר׳ן...

און דערביי קרום אַ שמייכעל געטהון.

ביי ר׳ אפרים׳ען איז דורכגעלאָפען איבער׳ן פּנים אַ שוועַרער שאָטען. דער אַלטער מלמד האָט זיך נאָך מעהר איינגעהויקערט, ווי ער וואָלט זיך צוגרייטען צו אַ קלאַפּ.

איסר איז געווען פאַר ר׳ אפרים׳ען אַ נישט-פערהיילטע וואונד. מיט אַ יאָהר צוואַנציג צוריק איז דער איסר, אַ חשוב׳ן בעל-הבית׳ס אַ זוהן, געווען ר׳ אפרים׳ס תלמיד. ביי איסר׳ן האָט זיך אַרויסגעוויזען אַ שאַרפער קאָפּ, גרויסע פעהיגקייטען. דערצו איז ער געווען אַ מתמיד. ר׳ אפרים האָט זיך שטאַרק צוגעבונדען צו דעם יונגעל, האָט געהאַלטען, אַז פון איהם וועט אַרויס אַ גאון און האָט איהם גערופען „מיין איסר׳קע“. עטליכע זמנים, וואָס איסר האָט ביי איהם געלערנט, האָט ער איהם אַלע כחות אַוועקגעגעבען איהם געשלייפט דעם מח, געצאַצקעט זיך מיט איהם. נאָכדעם איז איסר אַוועק אין וואָלאָזשינער ישיבה. עס איז נישט פערביי קיין יאָהר, ווי אפרים האָט בעקומען אַ ידיעה, אַז „זיין איסר׳קע“ איז אַראָב פון וועג. געוואָרען אַן אפיקורס, אַוועקגעפאָהרען ערגיץ אין עק וועלט שטודירען אויף דאָקטאָר. דאָס בייעס האָט ר׳ אפרים׳ען ערשיטערט. ער האָט אַ לאַנגע צייט נישט געוואָלט גלויבען אין דעם אומגליק. נאָכדעם האָט ער אָנגעהויבען צו טראַכטען, ווי אַזוי צו ראַטעווען איסר׳ן פון דעם מחבל׳ס הענד. וואָס האָט ער נישט געטהון? געפאַסט תעניתים, געשיקט דעם רבי׳ן אַ פדיון. לסוף האָט ער זיך דערוואוסט איסר׳ס אַדרעס און אָנגעשריבען איהם אַ בריף, וואו ער האָט איהם דערוויזען מיט ראיות פון גמרא און פוסקים, אַז ער קאָן חס ושלום פערלירען ביידע וועלטען און גכן בעט ער איהם, און איז גוזר אויף איהם, בגזרת רב, אַז ער זאָל זיך אומקעהרען פון זיין פאַלשען וועג און תשובה טהון. לאַנג האָט ער געוואַרט אויף אַן ענטפער אויף זיין בריף, נאָר ער האָט איהם נישט בעקומען.

אָבער די תעניתים און דער פדיון האָבען פאָרט געהאַט אַ ווירקונג. איסר איז נישט אינגאַנצען אַראָב פון וועג. דאָקטאָריי האָט ער נישט אויסגעשטודירט און, אָבזוענדיג פיער-פינף יאָהר אין „עק וועלט“, איז ער, נאָכ׳ן פאָטערס טויט, געקומען אַהיים און זיך גענומען צום פאָטערס געשעפט. נאָר וועניג טרייסט האָט דאָס פערשאַפט ר׳ אפרים׳ען. געקומען איז איסר איז אַ קורצען ראָק, אָהן פאות, מיט אַן אונטערגעשוירען בערדעל, גע-

בראַכט מיט זיך אַ ווייב אַ „דייטשקע", וועלכע איז געגאַנגען אין די אייגענע האָר, אַז דאָס עלטערע יונגעל איז אונטערגעוואַקסען, האָט ער איהם אַוועקגעגעבען אין גימנאַזיע. פונדעסט־וועגען געפיהרט אַ יודישען שטאָם. געהאַט אַ כשר׳ע קיך, יום־טובים געגאַנגען אין שוהל, בפרהסיא נישט געפאָהרען און נישט גערויכערט אום שבת, מתעסק געווען זיך אין קהל׳שע ענינים.

ר׳ אפרים האָט אויסגעמיידט צו בעגעגענען זיך מיט איסר׳ן. נאָר הערען וועגען איהם און זיינע הנהגות פלעגט איהם אויסקומען אָפט. דערהויפט פון אייזיק-העניכ׳ן, וועלכער איז געווען איסר׳ס אַ ווייטער קרוב און פלעגט אַנ׳אַנדערש מאָל אַריינגעהן צו איהם. ר׳ אפרים׳ען האָט נישט אויפגעהערט וועה טהון דאָס האַרץ, אַז ער האָט געטראַכט וועגען איסר׳ן, נאָר ער פלעגט זיך מיט אַ קרענקליכער נייגיריגקייט צוהערען, וואָס מען דערצעהלט וועגען זיין געוועזענעם תלמיד. אייזיק-העניך האָט געפיהלט, אַז ר׳ אפרים גאַרט, ער זאָל איהם דערצעהלען וועגען איסר׳ן, און ער פלעגט אויסזוכען אַזעלכע נייעס, וועלכע האָבען געקאָנט פערשאַפען אַ שטיקעל נחת ר׳ אפרים׳ען.

—ווי געפעלט דיר אַ מעשה!—גיט ער לערך אַ זאָג פרעה־ליך, און גיט דערביי פערוואונדערט אַ דריק מיט די אַקסלען,—דיין איסר׳קע, נעהמט און גיט אַ פינפאונצוואַנציגער אויף פער־ריכטען דעם דאַך פון שוהל. האָט פאָרט אַ יודיש האַרץ.

אָדער:

—זאָג, וואָס דו ווילסט, נאָר דיין איסר׳קע האָט אַ ניצוץ, אַ יודישען פונק. דעם גאַנצען טאָג אומגעלאָפען צום גובערנאַ־טאָר און צו אַלע גענעראַלען, געדאָזט זיך קאָסטען, ביז ער האָט אויסגעפיהרט, מען זאָל אָבלאָזען יודישע סאָלדאַטען אויף פסח. וואָס וועסטו זאָגען אויף דעם?

אַזעלכע נייעס פלעגען וועקען ביי ר׳ אפרים׳ען די האָפ־נונג, אַז איסר וועט נאָך ווען עס איז ווערען אַ בעל-תשובה. נאָר ער פלעגט דאָס נישט אַרויסווייזען, נישט קוקענדיג אייזיק־העניכ׳ן אין די אויגען, פלעגט ער שטאַמלען:

—נו, מילא... חיי... ס'פערשטעהט זיך... נאָר וואָס איז די פעולה?...

אָבער אַנ'אַנדערש מאָל פלעגט אייזיק-העניך ברענגען פון איסר'ס הויז אַנדערע נייעס, טרויעריגע, משונה'דיגע.

—ביי דיין אוסר'קען איז שוין ווייטער אַ נייעס... האָט איהם עפּעס געפעהלט, האָט ער געבראַכט אַ פורטעפּיאַן, אויף וועלכען מען שפּילט, גרויס—ווי אַנ'אויווען, און ווער מיינסטו שפּילט אויף איהם? דאָס קלענערע מיידעל, אַ שנעק, וואָס מען זעהט זי פון דער ערד נישט. נו, איז ער נישט משוגע? אָדער:

—איך ווייס שוין אַליין נישט, וואָס מיט איסר'ן טהוט זיך? גענומען און אויפגעהאַנגען אין זאַל אויפ'ן וואַנד אַ פּאָר-טרעט, האָב קיין פעראיבעל נישט, פון אַ הוילער נקבה, טפו, זאָל דאָס זיין! וואָס? דאָס איז דאָך שוין נישט קיין אפיקורסות, גלאַט צולאָזענקייט. אַ חרפה אַריינצוגעהן אין זאַל!

אויף די אַלע שרעקליכע נייעס, האָט ר' אפרים געענט-פערט מיט אַ ביטערן, צובראָכענעם קרעכץ.

ג

דאָס מאָל האָט אייזיק-העניך געבראַכט נייעס פון איסר'ס הויז, און ר' אפרים האָט גלייך פערשטאַנען, אַז דאָס נייעס איז נישט קיין פרעהליכס.

אייזיק-העניך האָט געשוויגען אַ ווײַלע און צוגעגעבען טרויעריג:

—אַ גאַסט ביי איהם... דער זוהן, דער סטודענט געקו-מען... איך זאָג דיר—אַי! אַ לאַנגער, אַ דאַרער, אין ברילען... זיצט דעם גאַנצען טאָג איבער'ן ביכעל...

אַ זיפץ געטהון און פאַרטגעזעצט:

—איך בין אַריינגעגאַנגען צו דער מוהמען, איסר'ס מאַ-מען, נישט געקלערט דאָרטען זיצען... וואָס אַ נחת? נאָר, ווי

זאָגט מען דאָס, אַריינגעלאָזען זיך אין אַ ויכוח—און אָפּגעזעסען צוויי שעה אויפ'ן זייגער... עס איז שווער איינצוהאלטען זיך, אַז מען זעהט... נו?

ר' אפרים האָט פרעגענד אַ קוק געטהון אויף איהם.

—פרעגסט: וואָס? גאָרנישט—האָט ער געענטפערט אויף דעם בליק—פערבייגעגאַנגען פערביי דעם תּלשיט, האָב איך זיך נישט איינגעהאַלטען און אַ זאָג געטהון איהר: „וואָס? נאָך אַלץ נישט דורכגעלייענט די ביכלעך? נאָך אַלץ נישט דערגאַנגען די טיפע חכמות, וואָס אין זיי ליגט?" הייסט דאָס, גלאַט אַזוי, פערבייגעהענדיג אַ זאָג געטהון. האָט ער זיך דאָס אָנגעכאַפּט און אָנגעהויבען טענה'ן. טאָשנע און נודנע איז מיר געוואָרען, הערענדיג איהם. האָט מיר אָנגעהויבען דערווייזען, אַז זייער חכמה איז אויך אַ טיפע, האָט אויך קיין גרונד נישט!

און אַ מאַך-געבענדיג מיט פעראַכטונג מיט'ן האַנד, האָט ער פאָרטגעזעצט:

—נו, וואָס ט'ער מיר געקאָנט זאָגען? ס'פערשטעהט זיך. „ז-זיי" האָבען אויסגעטראַכט גרויסע חכמות און קונצען. וואָס אַנ'ערך, האָבען זיי אויסגעטראַכט? נו? הויבט זיך אָן ווייטער אַמאָל: פילאָזאָפיע, טעלעגראַף, תשבורת, גראַמאַטיקע און אַנדערע קונצען. איז דאָס דיר אפשר נאָך ווייניג? דערצעהלט ער, אַז ערגיץ-וואו, אין בויבעריק, האָט מען אויפגעבויט אַ טורם, כמעט ביז'ן וואָלקען, און אין גינשפרוק איז דאָ אַזאַ דאָקטאָר, וואָס שניידט אויס ביי אַ מענשען דעם מאָגען און דער מענש בלייבט לעבען... נו, ס'פערשטעהט זיך, אַז ער האָט דאָס מיר דערצעהלט, האָב איך פון איהם חוזק געמאַכט. וואָס, אין אמת'ן, שווער געווען איהם ענטפערן, דערווייזען, אַז זייערע אַלע חכמות און קונצען זענען נישט ווערט קיין שמעק טאַבאַק? האָב איך איהם אָװעקגעגעבען זיין גאָב, ווי ער איז ווערט געווען. קודם כל האָב איך בעוויזען, אַז ער איז אַנ'עם-הארץ, אַז ער ווייסט נישט, אַז דער רמב"ם, זכרונו לברכה, איז געווען דער גרעסטער פילוסוף אין דער וועלט און דער גרעסטער דאָקטאָר. ווייטער האָב איך איהם קלאָר געמאַכט, אַז אין דער גמרא זענען

דאָ אַזעלכע חשבונות, וועלכע זענען טויזענד מאָל שווערער, ווי תשבורת, און קיין שום סטודענט אין דער וועלט וועט זיי נישט משיג זיין. וועגען טעלעגראַף—האָב איך איהם געזאָגט— האָבען יודען געוואוסט נאָך אין די צייטען פון דוד המלך, און אויף דעם איז קלאָר אָנגעוויזען אין תהלים. „און וואָס ס'איז שייך—זאָג איך איהם—צום טורם ביז'ן וואָלקען, איז כאָטש דו ביזט אַנ'עם-הארץ, אָבער חומש האָסטו דאָך געלערנט, ווייסט דאָך די מעשה מיט דעם דור-הפלגה. בקיצור, איך האָב איהם געמאַכט צו קויט און צו בלאָטע...

—נו, און ער?... יענער?...—האָט זיך אָבגערופען שטיל, מיט אַ ציטערדיגען קול, אפרים.

—איסר?—האָט געטראָפען אייזיק-העניך,—ער איז אויך געווען דערבּיי. נו, ס'פערשטעהט זיך, איסר איז דאָך נישט קיין יונגעל, נישט קיין סטודענט, נישט קיין עם-הארץ. איסר ווייסט דאָך, פערשטעהט, האָט געלערנט, איהם דאַרף מען דאָך נישט דערצעהלען, וואָס הייסט תורה... נאָר וואָס איז די פעולה, אַז ער ווייסט און פערשטעהט, אַז ביי איהם איז אַ פערדרעהטער מח! איז אויסגעקומען אַזוי, אַז דער תכשיט זיינער האָט געבאָלבעט וועגען „זייערע חכמות", האָט ער זיך מיט איהם געאַמפערט, דערוויזען איהם, אַז ער פערשטעהט נישט, אויף וויפיל די גמרא איז טיף, האָט קיין גרונד נישט. בקיצור, גערעדט ווי אַ מענש, ווי ס'בעדאַרף צו זיין... און אַז איך האָב אָנגעהויבען צו ריידען, האָט ער זיך געשטעלט געגען מיר, גענומען זיך מיר דערווייזען, אַז זייער חכמה איז אויך אַ טיפע, האָט אויך קיין גרונד נישט... היינט געה רייד מיט איהם!...

—אָך-אָך-אָך;...

—שאַ, וואַרט, דאָס איז נאָך נישט גאָר!... מיינסט, אַז איך האָב דעם סטודענטל אַוועקגעגעבען אַ חלק איז ער אַנשטומט געוואָרען? ניין:... אַז ער האָט שוין גאָרנישט געהאַט וואָס צו ענטפערן, האָט ער גענומען גאָר אַ נייעם גאַנג, פערפיהרט אַ נייע ראַציע. „די אַלע חכמות, זאָגט ער, וואָס אונזערע האָבען אויסגעטראַכט, דאָס הייסט, פילאָזאָפיע, טעלעגראַף, אַ

מאָגען, אַ טורם ביז'ן וואָלקען, איז טאַקע גאָרנישט, פלא וכאפס. נאָר וואָס דען? זיי האָבען דערגאַנגען נאָך אַ חכמה, גאָר אַ הויכע, וועלכע איז דער תוכן פון אַלע חכמות... וואָס מיינסטו איז דאָס פאַר אַ חכמה?

—הזיר עסען?...—האָט אַרויסגעזאָגט שטיל אפרים.

—ניין! נישט חזיר עסען! נאָר איין אַנדער חכמה. און בעשטעהט די חכמה אין דעם, אַז דער מענש זאָל ווערען, ווי זאָגט מען דאָס, איידעלער. אין אַמאָליגע צייטען,—זאָגט ער (און אייזיק-העניך גיט איבער זיינע ווערטער מיט אַ גמרא-נגון), זענען מענשען געווען ווילד, האָבען זיך געריסען צווישען זיך, ווי וועלף, איש את רעהו חיים בלעו, מען האָט נישט געוואוסט קיין רחמנות און איצט...

—און איצט?... האָט איבערגע'חזר'ט ר' אפרים, אויפהויבענדיג אויף אייזיק-העניכ'ן אַ פערוואונדערטען בליק.

—און א-א-איצט זענען מענשען געוואָרען בעסער, האָבען אָנגעהויבען רחמנות האָבען איינער אויף דעם אַנדערן. און אין דעם, זאָגט ער, ליגט דער תוכן פון זייער חכמה, נישט אין דעם--זאָגט ער—בעשטעהט די העכסטע מדרגה, אַז מ'זאָל קאָנען אויסשניידען אַ מאָגען אָדער אויפבויען אַ טורם ביז'ן וואָלקען. נאָר אין דעם, אַז מענשען זאָלען אָנהויבען לעבען על פי אמת, על פי יושר, עס זאָל נישט זיין נישט קיין רייכע, נישט קיין אָרימע...

ר' אפרים האָט אויפגעהויבען דעם קאָפּ און געקוקט מיט ברייט פונאַנדערגעעפענטע אויגען אויף אייזיק-העניכ'ן.

—דאָס זאָגען זיי?—האָט ער אַ פרעג געטהון מיט אַ ציטערדיגען קול.

—נו, ווער דען? ס'פערשטעהט זיך, „זיי”?—האָט געענטפערט מיט אַנ'איראָנישען שמייכעל אייזיק-העניך.—בקיצור, ער האָט אויסגעפיהרט, אַז דער גאַנצער תוכן, דער גאַנצער מקור, דער גאַנצער יסוד און תכלית פון זייער חכמה איז נישט מיהר און נישט ווייניגער, ווי „ואהבת לרעך כמוך”.

אפרים האָט זיך מיט אַמאָל ווי אויפגעכאַפּט, האָט זיך

ואָהבת לרעך כמוך.

אַ נעהם געטהון צוריק און אין זיינע אויגען האָבען זיך בעוויזען פונקען פון רוגזא, און ער האָט אַרויסגערעדט אויפגערעגט, מיט כעס:

—וואָס? „זיי" ריידען אויך װעגען „ואָהבת"?... נייך!... פו!... פּאָרטעפּיאַן, הוילע נקבות, טעלעגראַף, טורמס—דאָס איז זייער זאַך. וועגען דעם זאָלען זיי ריידען. אָבער „ואָהבת לרעך כמוך", דאָס זאָלען זיי לאָזען צורוה! דאָס איז נישט זייער זאַך!

דער הונגעריגער

(סקיצע)

HEBREW SICK BENEFIT ASSOCIATION
LIBRARY
FOUNDED BY
R. COHEN

איך בין דאַן צוואַנציג יאָהר אַלט געווען. כ׳האָב געלעבט ערגיץ אין אַ ווייס-רוסישער שטאָדט, ווייט פון דער היים. מיט מיינע פאַנאַטיש-רעליגיעזע עלטערן האָב איך שוין לאַנג קיין שום בעציהונג נישט געהאַט. מיט דער יודישער סביבה האָב איך אינגאַנצען געהאַט איבערגעריסען. איך האָב מיר געלעבט ווי אַ פריי פויגעלע, זיך פערנומען מיט „אוראָקען״ און געגרייט זיך צום אוניווערזיטעט.

אין אַלגעמיין האָט זיך מיר נישט שלעכט געלעבט. כ׳פלעג האָבען מיין ענג קרייזעל חברים, מיט וועלכע כ׳פלעג פערברענגען די צייט אין דיסקוסיעס און דעבאַטען. דער קאָפּ איז געווען פערנומען מיט אידעען—פּראָבלעמען, אין דער נשמה—אַ גלויבען אין אַ ליכטיגער צוקונפט. נאָר וואָס—עס איז צייטענווייז אויסגעקומען אַ ביסעל צוצוזונגערן. דאָס איז אָבער שוין נישט געווען פאַר מיר אַזוי שרעקליך...

ס׳איז געווען אַ מאַי-פריהמאָרגען. די פרעהליכע זונען-שטראַהלען, אַריינרייסענדיג זיך דורכ׳ן פענסטער פון מיין צי-מערל, האָבען זיך צעשפּילט אויף מיין געזיכט און מיך פון שלאָף אויפגעוועקט. איך האָב געעפענט די אויגען, נאָר זיי גיך

צוריק פערזשמורעט פון צופיל העלן ליכט און בין אַזוי עטליכע מינוט געלעגען אוובעוועגליך. דער קאַפּ האָט מיר עפּיס וועה געטהון, נאָר כ'האָב נישט געפּרובט צוריק אייגשלאָפען. כ'בין אויפגעשטאַנען און גענומען זיך אָנטהון.

ס'איז געווען אַכט אַ זייגער אינדערפריה. פון צווייטען צימער האָט זיך געהערט אַ הויכער שמועס. כ'האָב זיך מעכאַניש איינגעהערט און פון די ערשטע צוויי ווערטער האָב איך פערשטאַנען אין וואָס עס געהט: דיווירטין האָט געזידעלט איהר זוהן גרישאַ, אַנ'איזוואָזטשיק, ער איז ביינאַכט געפאָהרען מיט דער דראָזשקע און איצט איז ער אַהיימגעקומען שיכור און אָהן געלד, אַנ'אַלטע געשיכטע.

כ'האָב זיך אָנגעטהון, איינגעוואַשען. דער קאַפּ-וועהטאָג האָט עטוואָס אויפגעהערט, נאָר אונטער'ן „לעפעלע" האָט עפּיס גענאָגט. כ'האָב זיך דערמאָהנט, אַז פון נעכטען פריה אָן האָב איך נאָך גאָרנישט געגעסען. נעכטען האָב איך פאַר די לעצטע דריי קאָפּ געקויפט ברויט צום טיי. דערנאָך האָב איך כמעט אַ גאַנצען טאָג פערבראַכט אין ביבליאָטעק, אין אָוועטנד בין איך אַהיימגעקומען, געוואָלט אָנצינדען די לאָמפּ און זיך זעצען אַרבייטען, האָב איך זיך געכאַפּט, אַז ס'איז קיין נאַפט נישטאָ. איך האָב זיך מיט פערדראָס געלעגט שלאָפען.

ביטער! דעם גאַנצען חודש האָב איך געהונגערט, קיין „אודאָקען" האָב איך נישט. ביז איצט האָב איך נאָך ווי ס'איז דורכגעשטופּט, נאָר איצט זענען שוין אַלע קוואַלען אויסגעשעפּט... נישט קיין ברויט, נישט קיין טיי, נישט קיין צוקער...

איבעריגענס, טיי און צוקער וועט נאָך אפשר אויף איין מאָל קלעקען.

כ'האָב אויפגערוקט דעם שופלאָד פון טיש: ס'האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז ס'איז נאָך דאָ אַ ביסעלע צעריבענע טיי.

מ'דאַרף עפּיס טהון דערצו. זאָל איך געהן אין שפּייזגעוועלבעל, בעטען אויף באָרג ברויט און צוקער?... הם! די אַלטע יודענע זיצט דאָרט... כ'האָב זי נישט ליב. זי קוקט אויף מיר תמיד מיט אַזעלכע טרויעריגע אויגען, פונקט ווי זי וואָלט

מיך בעקלאָגט. זי ווייסט דאָך געוויס, אַז איך בין אַ יוד, נאָר זי מאַכט זיך ווי זי וואָלט זיך דאָס נישט אָנגעשטויסען און זי רופט מיך „פאַניטש". אין האַרצען מוז זי מיך זיכער שילטען... ס'האָט קיין זין נישט ביי איהר צו בעטען אויף באָרג! נישט נאָר וואָס זי וועט אָבזאָגען, נאָר זי וועט נאָך בעליידיגען... ניין!

אָט, צי וועט נישט זיין קיין פלאַן צו באָרגען ביי דער בעל-הבית'טע אַ שטיק ברויט און עטליכע שטיקלעך צוקער? נאָר ווי געהט מען עס עפּיס גלאַט אַזוי אַריין באָרגען ברויט? עס פּאַסט עפּיס נישט, מ'דאַרף אַנ'אויסרייד געפינען.

און אָט ווי אַזוי כ'וועל טהון: כ'וועל מכלומרשט געהן אין קלייטעל נאָך ברויט, דערנאָך וועל איך זיך אומקעהרען און זאָגען, אַז דאָס קלייטעל איז פערמאַכט און געהן װײַטער גלוסט זיך מיר נישט און וועל אַזוי זיך, נאַכלעסיג צוגעבען: „שניידט שוין מיר אָב, וואַסיעוונאַ, פון אייער ברויט, כ'וועל דערנאָך נעהמען, וועל איך אייך אָבגעבען... גיט מיר שוין אויך עטליכע שטיקלעך צוקער". אויסגעצייכענט.

איך בין אַריין אין צווייטען צימער. ביי דער קיך איז פערטהון געווען די ווירטין—אַ הויכע מאָגערע אַלטיטשקע. אויף אַ באַנק אונטער די הייליגע בילדער איז געזעסען איהר'ס אַ צעהניעהריג מיידעלע פעקלושאַ, און רוהיג געקייט אַ שטיקעל ברויט. אויפ'ן בעט איז געלעגען שיכור און אומגעלומפּערט צעלייגט איהר זוהן גרישקאַ, אַ בחור פון אַ יאָהר אַכצעהן, און עפּיס געברומט אין שלאָף.

—מ'האָט אייך אויפגעוועקט?—האָט די ווירטין געפרעגט ווענדענדיג זיך צו מיר, און האָט צוגעגעבען:—אָט מיט דעם פערשאָלטענעם גולם קאָן מען אַ טויטען אויך אויפוועקען!

—וואָס איז דען?

—אָט וואָס ס'איז! קוקט איהם אָן,—האָט זי געענטפערט, ווייזענדיג מיט'ן פינגער צום בעט,—אַרומגעפּאָהרען אַ גאַנצע נאַכט, די פערד פערמאַטערט צום טויט, און געלד—האָט ער צוואַנציג קאָפּיקעס געבראַכט...

—מ... מ... מאַנקאַ,—האָט גרישקאַ געשטאַמעלט.

—כ'וועל איהם דעם קאָפּ צעשפּאַלטען!—האָט וואַסיעווונאַ אין אויפרעגונג געשריען, כאַפּענדיג די קאָטשערע. זי האָט זי אָבער באַלד צוריק אַוועקגעשטעלט און פערצווייפעלט געזאָגט:

—אָך, מיינע צרות! אַ יונג פון די יאָהרען זאָל שיכור'ן! כ'בין פערפאַלען מיט מיינע יתומים נעביך!

בערוהיגענדיג זיך, האָט זי מיט אַ געוועהנליכען טאָן צוגעגעבען:

—כ'געה אַוועק אין באַזאַר (זי האָט געהאַנדעלט מיט טעפּ אויפ'ן באַזאַר) און ווען איהר וועט אַוועקגעהן, זאָלט איהר פּעקלושאַ'ן אַרויסלאָזען און די שטוב זאָלט איהר פערמאַכען, דעם שליסעל זאָלט איהר לעגען אונטער'ן באַלקען. לאָז ער ליגען אַליין אין שטוב!—האָט זי צוגעגעבען, אַ וואָרף טהוענדיג אַ בייזען בליק אויף גרישקאַ'ן.

—גוט. אָבער האָט איהר נישט בעמערקט, צי די קרעמערקע זיצט אין קליישעל?—האָב איך געפרעגט.

—וואָס איז, קראַנק איז זי? פאַרוואָס זאָל זי נישט זיצען, די זשידאָווסקע מאָרדע? פון פינף פאַרטאָג זיצט זי דאָרט, פגר'ן זאָל זי!

איך האָב געוואוסט, אַז די ווירטין האָט, שוין פון לאַנג, נישט קיין גוט האַרץ אויף דער קרעמערין און האָב זיך געמאַכט נישט הערענדיג איהר שאַרפען ענטפער, וועלכען כ'האָב אייגענטליך גאָרנישט בעדאַרפט. איך האָב גענומען מיין „קאַרטוז" און, אַרויסגעהענדיג, האָב איך נאַכלעסיג געזאָגט:

—מ'וועט געהן נאָך ברויט און צוקער.

—געהט, געהט. דער סאַמאָוואַר זידט.

איך בין אַרויסגעגאַנגען און גענומען לאַנגזאַם שפּאַצירען איבער דער גאַס, פערקירעוועט אין עק גאַס און פערבייגעגאַנגען האַרט נעבען קליישעל. עס איז, נאַטירליך, געווען אָפען. ביי דער טהיר אויף אַ קעסטעל איז געזעסען די קרעמערין. זי האָט, ווי אַלעמאָל, מיך בעגלייט מיט אַ נעבעכדיג רחמנות'-

דיגען בליק. איך האָב די אויסגעמיטען, צוגעגאַנגען ביזן עק גאַס און זיך אומגעקעהרט אַהיים.

—דער סאַמאָוואַר קאָכט—אַ שרעק!—האָט פעקלושאַ מיך בעגעגענט—און די מאַמע איז אַוועק אין באַזאַר.

—„פערשפּילט די שלאַכטן"—האָב איך מיט אַ זויער שמייכעלע אַ טראַכט געטהון.

כ'בין אַריין צו זיך אין צימער און גענומען נישטערן אין טיש-שופלאָד, צי כ'וועל דאָרט נישט געפינען עפּיס אַנ'אוצר, גאָט צו דאַנקען, כ'האָב געפונען אַ שטיקעל צוקער. נאָר צי לוינט זיך דען צוליב דעם זיך שלעפּען מיט'ן סאַמאָוואַר? עס ווילט זיך גאָר עסען!

כ'האָב פונדעסטוועגען אַריינגעטראָגען צו מיר אין צימער דעם בייכיגען סאַמאָוואַר, פערקאָכט די גאַנצע טיי, וואָס כ'האָב געהאַט, און גענומען אַ בוך.

—„כ'וועל אויסטרינקען די טיי, זיך אָבפאַרטיגען מיט פעקלושאַ'ן און וועל געהן ערגיץ זיך שאַפען געלד... אַ דרייסיג קאָפּיקעס",—האָב איך אַ טראַכט געטהון.

כ'האָב טאַקע גראָד אַזוי פיל בעדאַרפט אויף ברויט, טיי, צוקער און נאַפט. בעקום איך נאָר די סומע און אַלע צרות זענען אויסגעהיילט.

כ'האָב אויסגעטרונקען ס'ערשטע גלאָז מיט צוקער און דערנאָך האָב איך שוין געטרונקען אָהן צוקער. כ'האָב געטרונקען אַ סך קאָכעדיגע טיי און דערמיט האָב איך אַ ביסעל געשטילט דאָס הונגער-געפיהל. אויסערדעם האָב איך זיך פערגעסען מיט די זעהר אינטערעסאַנטע אַרטיקלען אין'ם נייעם זשורנאַל, וועלכען כ'האָב נעכטען געבראַכט פון דער ביבליאָטעק. אין צווייטען צימער האָט דער זייגער געשלאָגען עלף.

כ'האָב זיך גענומען לערנען מיט פעקלושאַ'ן. דאָס איז געווען מיין איינציגער „אוראָק", נאַטירליך, אַנ'אומזיסטער, פון וועלכען כ'בין, אגב, געווען זעהר צופרידען. פעקלושאַ האָט געהאַט זעלטענע פעהיגקייטען. איך האָב ליב געהאַט, ווען זי האָט מיט איהר דין שטימעלע, פלינק און שכל'דיג ערקלערט

אויפגאַבען, בעת וואָס איהר פויגעלש פּנים׳ל האָט אויפגעלעבט און איהרע פינגערלעך האָבען פלינק געפּויקט איבער׳ן טיש.

כ׳האָב זיך נישט לאַנג פערנומען מיט איהר. דער הונגער האָט מיך געמוטשעט. איך האָב עס געפיהלט אי אין מאָגען, אי אין אַלע אברים: דער קאָפּ איז שווער געוואָרען, ס׳האַרץ האָט שוואַך געקלאַפּט, אין מויל האָט געטריקענט נאָך דעם טיי.

מ׳דאַרף געהן. וואוהין—האָב איך אַליין נישט געוואוסט. איך האָב אין געדאַנק זיך דערמאָהנט אַלע מיינע פריינד: ס׳רוב פון זיי האָבען אַליין געהונגערט און די פערמעגליכערע איז אונמעגליך צו בעטען עפּיס...

—„אפשר געהן צו דער מוהמע באַשע׳ן?"—איז מיר דורך אין קאָפּ. גאָבער זיך האָב זיך פון איהר בלויז נאָר אָבגעשאָ-קעלט. אין שטאָדט האָב איך געהאַט עפּיס קרובים, נאָר זיי זענען אַלע געווען רעליגיעזע, פאַנאַטישע יודען, מיט וועמען כ׳האָב קיין שום געמיינזאַמעס נישט געהאַט און מיט וועמען כ׳האָב זיך קיינמאָל נישט געטראָפען. די מוהמע באַשע איז שוין געווען אַ ביסעל אַנדערש פון זיי, זי האָט אפילו געהאַט אַ זוהן אַ גימנאַזיסט. אָבער ביי איהר בין איך פאַר די גאַנצע צוויי יאָהר געווען נאָר איין מאָל. זי האָט מיך דאַן ליבליך און ווצרים אויפגענומען, נאָר כ׳האָב זיך אַלץ נישט געקאָנט דערלויבען צו געהן צו איהר נאָכאַמאָל. עפּיס האָב איך נישט געהאַט קיין חשק צו בעווייזען זיך אין דער אַלטער סביבה, אומצוקעהרען זיך צו די אַלטע זכרונות... און דאָ פלוצלינג נאָ דיר גאָר געהן בעטען ביי דער מוהמען אַ טובה! ניין, בשום אופן נישט!

—„כ׳וועל געהן צו אַליאָשע׳ן!"—האָב איך בעשלאָסען.

ב

אַליאָשאַ ראַגאָוו, אַ גימנאַזיסט פון אַכטען קלאַס, האָט אָנגעהערט צו אונזער קרייזעל. דאָס איז געווען אַ בחור׳ל, אַ

שטילס, אַ שווייגענדיגס, אַ ביסעל אַ פּחדן. מיר האָבען איהם אַלע ליב געהאַט, כאָטש קיינער פון אונז האָט זיך נישט גע-האַלטען בעזונדערס נאָהנט מיט איהם. ער האָט געוואוינט ביי זיינע עלטערן, איז געווען פאָלקאָם פערזאָרגט, ער האָט פון אַזעלכע נויטען ווי מיר נישט געוואוסט. און נאָר אויס טאַק-טישקייט האָט ער אונז קיין הילף נישט פאָרגעלעגט.

איך בין אַריינגעפאַלען צו די ראָגאָווס נישט צו דער צייט: זיי האָבען זיך גראָד געזעצט צום מיטאָג. איך האָב גע-ה'אוסט, אַז זיי וועלען מיך איינלאַדען צום טיש, און האָב מיך דעריבער זעהר מיאוס געפיהלט. כ'האָב אָרגאַניש נישט געקאָנט מיט זיי עסען. זיך אַוועקזעצען ביי אַ פרעמדען טיש אַ הונגע-ריגער, ווען צעהנדליגער אויגען קוקען אויף דיר! אַלע וועלען, נאַטירליך, באַלד בעמערקען, אַז כ'בין הונגעריג.

וועלענדיג וואָס גיכער אַוועקגעהן, האָב איך אַליאָשאַ'ן געזאָגט, אַז כ'דאַרף אַ דייטש ווערטערבוך און אַז כ'אייל זיך זעהר.

—טייערער, וואַרט-צו אַ ביסעלע, ביז כ'וועל אָבעסען מי-טאָג—האָט ער מיט זיין ווייך פרויען-שטימעלע מיר געענט-פערט—דאָס ווערטערבוך איז ערגיץ אין קאַמער, פערלעגט מיט ביכער...

כ'האָב אַלזאָ געמוזט צו-וואַרטען. אין עס-זאַל איז אַריינ-געקומען אַליאָשאַ'ס פאָטער, אַנדריי סטעפּאַנאָוויטש, אַ גרויער, נאָר פעסט געבויטער אַלטיטשקער. ער איז געווען דאָקטאָר מע-דיצין, נאָר זענענדיג פערמעגליך האָט ער זיך וועניג פערנומען מיט פּראַקטיק. אין שטאָדט האָט מען איהם געהאַלטען פאַר אַנ'-אָריגינעלען מענשען. ביי די קראַנקע פלעגט ער טיילמאָל אָב-זיצען צו דריי-פיער שעה, פלאַפלענדיג מיט זיי וועגען די פער-שידענסטע זאַכען. נאָר אין זעלטענע פאַלען פלעגט ער נעהמען אַנ'איזוואָזטשיק, געוועהנליך אָבער פלעגט ער געהן צו-פיס. ער האָט פּרינציפּיעל אויסגעווייכט רייכע פּאַציענטען און איז געווען זעהר פּאָפּולער צווישען די אָרימעלייט.

צו אַליאָשאַס חברים האָט ער זיך האַרציג בעצויגען, כאָטש עטוואָס איראָניש.

ער האָט מיר שווייגענדיג דערלאַנגט די האַנד און, זעצענדיג זיך צום טיש, האָט ער געפרעגט:

—איהר וועט אפשר מיטעסען מיט אונז?

—אַ דאַנק, כ׳בין זאַט...—האָב איך אָבגעהאַקט געענטפערט און געפיהלט, אַז כ׳ווער רויט.

—איהר זענט נ״ך פאַר מיטאָג? זיצט,—האָט ער צוגעגעבען, אַ קוק-געבענדיג מיט אַ דורכדרינגענדען בליק אויף מיר.

ווען ער וואָלט אויף מיר אַזוי נישט אַ קוק געטהון, וואָלט איך זיך אפשר געזעצט צום טיש, נאָר איצט האָב איך שוין נישט געקאָנט: מיר האָט זיך אויסגעדוכט, אַז דער אַלטער האָט אָן מיין געזיכט און אָן מיינע פערטריקענטע ליפען דערקענט, אַז איך הונגער.

—ניין, כ׳האָב נאָר-וואָס געגעסען מיטאָג,—האָב איך צום צווייטען מאָל געלייגט.

ער האָט נאָכאַמאָל געוואָרפען אויף מיר אַ שנעלען בליק און האָט מעהר גאָרנישט געזאָגט.

מ׳האָט דערלאַנגט מיטאָג. דער געריך פון הייסען געקעכטס, וואָס איך האָב שוין עטליכע וואָכען נישט געגעסען, האָט מיר אַ זעץ געטהון אין געזיכט און אַרויסגערופען אַ פיינליך געפיהל. דער קאָפּ האָט זיך מיר פערדרעהט און עס האָט מיך געצויגען צום טיש. עס האָט מיך פערדראָסען, פאַרוואָס איך האָב מיך אַזוי ענטשלאָסען אָבגעזאָגט פון עסען. צו וואָס? איך האָב דאָך געקאָנט נאַכלעסיג אַ זאָג טהון: אַ, ביטע, כ׳וועל מיט פערגעניגען מיטאָגען,—און זיך זעצען צום טיש...

—פאַרוואָס זעהט מען עפּיס נישט מעלצינ׳ען אַזוי לאַנג? ער איז שוין צוויי וואָכען נישט געווען ביי אונז. איהר ווייסט נישט, וואָס מיט איהם איז?—האָט ראָגאָוו געפרעגט, אָבווישענדיג ס׳מויל מיט אַ סערוועטקע.

די דאָזיגע פראַגע האָט מיט אַמאָל געענדערט מיין שטימונג. כ׳האָב אפילו אָן הונגער אויך פערגעסען און אין האַרצען

בין איך צופרידען געווען וואָס כ'האָב זיך נישט געזעצט צום מיטאָג.

—מעלצין? כ'ווייס נישט. איך האָב איהם שוין אויך לאַנג נישט געזעהן,—האָב איך אייליג געענטפערט.

מעלצין איז געווען מיינער און אַליאָשאַ'ס חבר. פאַר עפּיס אַנ'עבירה'לע האָט מען איהם אויסגעשלאָסען פון גימנאַזיע. ער האָט זיך פערנומען מיט „אוראָקען", האָט אַ סך געלייענט, איז געווען נישט קיין נאַר, נאָר מיר האָבען איהם קיינער נישט געקאָנט ליידען פאַר זיין עקסטער אונטאַקטישקייט: אָהן צערעמאָניעס איז ער אַריינגעקראָכען צו יענעם אין דער נשמה אַריין, אָהן צערעמאָניעס פלעגט ער אַריינגעהן צו אַ חבר אין צימער בעת יענעמס אָבוועזענהייט, אויפעסען מ'לעצטע שטיקעל ברויט, אַוועקשלעפּען אַ נויטיג בוך, אָפט אויך אַ מלבוש. און טרעפסטו איהם און פרעגסט: „פאַרוואָס האָסטו צוגענומען אָהן ערלויבעניש?"—האָט ער געהאַט איין ענטפער: „פיליסטער", „בורזשוי"! ווערטער, וועלכע זענען אין תוך אַריין, געווען די ערגסטע זידעל-ווערטער ביי אונז אין קרייזעל. וויפיל מאָל האָבען מיר איהם שוין קאַטעגאָריש געזאָגט, אַז מיר ווילען איהם נישט קענען, מיר פלעגען איהם די האַנד נישט געבען, אָבער עס האָט גאָרנישט געהאָלפען. אין אַ טאָג אָדער צוויי אַרום—ער איז ווידער דאָ, ווי קיינמאָל גאָרנישט. מיט אַ צייט צוריק האָט ער אָנגעהויבען אַריינקומען יעדע וואָך צו די ראָגאָווס אין אַ בעשטימטער צייט גראָד פאַר מיטאָג און איז יעדעס מאָל דאָרט שוין פערבליבען צו מיטאָג. מיך האָט דאָס בעזונדערס געערגערט. איך האָב אין דעם איינגעזען אַ מיאוסע שנאָרעריי.

און אָט איצט ביים מיטאָג רעדט דער אַלטער ראָגאָוו מיט מיר וועגען מעלצינ'ען. וואָס האָט ער זיך גראָד איצט דערמאָהנט פון איהם? ווען איך וואָלט איצט מיטגעגעסען מיטאָג, וואָלט ראָגאָוו זיך געטראַכט: „פון איצט אָן וועט דער ווייטער קומען יעדע וואָך אויף מיטאָג"...

איך בין אַריין צו אַליאָשאַ'ן אין צימער. באַלד איז אַליאָ-

שאַ אויך אַריינגעקומען. ער האָט אויסגעזוכט דאָס ווערטערבוך און עס מיר דערלאַנגט.

—אפשר האָסטו ביי דיר אַ קאָפּיקעס דרייסיג?—האָב איך, בעזעגענדיג זיך, נאַכלעסיג געפרעגט.

—קיין דרייסיג נישט, נאָר צוואַנציג האָב איך. כ'קאָן אָבער ביים פאָטער צונעהמען נאָך צען קאָפּ.—האָט ער רוהיג געענטפערט.

—ס'לוינט נישטו גיב צוואַנציג—האָב איך שנעל געזאָגט.

ג

אין אַ זעלטען אויפגעלעגטער שטימונג בין איך אַהיים-געגאַנגען. אין דער פאַנטאַזיע האָב איך מיר שוין פאָרגעשטעלט אַ הערליך בילד: אויפ'ן טיש אַ זודיגער סאַמאָוואַר, פריש ברויט און הערינג. כ'עס, כ'טרינק און כ'לייען...

פלוצלינג האָב איך דערזעהן איסאַקאָוו'ן. ער איז שנעל געגאַנגען און האָט מיך, ווי ס'ווייזט אויס, נישט געזעהן. ער איז פאַרביי פאַר מיר. כ'האָב איהם אַ רוף געטהון. ער איז שטעהן געבליבען, זיך האַסטיג אומגעקוקט און, דערזעהן מיך, האָט ער זיך דערפרעהט.

—איך זוך דיך טאַקי!—האָט ער אויסגערופען—כ'האָב געקלערט, אַז דו ביזט אין דער ביבליאָטעק.

—וואָס איז דען?

—האָסט נישט ביי דיר עפּיס געלד?

—אָט האָסטו דיר?—האָב איך צעלאַכענדיג זיך, אויסגעשריען.

—זאָג שנעלער, אָהן הקדמות, כ'האָב קיין צייט נישט—האָט ער האַלב בייז אויסגעשריען—אַ סקאַנדאַל, כ'לעבען: אין ערגיץ קאָן איך קיין גראָשען נישט בעקומען.

—וויפיל דאַרפסטו?—האָב איך זויער געפרעגט.

—גיב וויפיל דו האָסט...

—כ'האָב קיין גראָשען נישט,—האָב איך האַרט און ענט-שלאָסען געענטפערט.

—אַנ'אומגליק!—האָט ער פערצווייפעלט אויסגעשריען—לאָ-מיר געהן ערגיץ זיך שאַפען געלד.

איך האָב חרטה בעקומען אויף מיין ליגען. אַז איסאַקאָוו בעט אַזוי עקשנות'דיג, מוז עס מסתמא זיין זעהר אַ נויטיגע זאַך. און ווי אַזוי געהט מען מיט איהם שאַפען געלד אין דער צייט, ווען איך האָב אין קעשענע צוואַנציג קאָפּ?

—אייגענטליך, האָב איך ביי זיך צוואַנציג קאָפּיקעס—האָב איך, נישט ווילענדיג, געזאָגט—אָבער איך דאַרף זיי אַליין זעהר נויטיג האָבען...

ער האָט אויף מיר אַ וואָרף געטהון אַ פערוואונדערטען בליק און אויסגעשריען:

—וואָס-זשע מאַכסטו זיך צו נאַר?

—אויף וואָס דאַרפסטו דען?

—אַ גאַנצע פאַמיליע שטאַרבט פון הונגער. גאָר פשוט זיי געהען אויס! צוויי קראַנקע...—האָט ער געענטפערט זעהר געריהרט.

—איך שטאַרב דאָך אויך פון הונגער,—האָב איך אַ זאָג געטהון און אונגעשיקט אַ שמייכעל געטהון. אָבער דערפיהלענ-דיג גלייך די גאַנצע אומגעלומפּערטקייט פון מיין ענטפער און מיין שמייכעלע, בין איך צעמישט און רויט געוואָרען.

איסאַקאָוו, פערנומען מיט זיינע געדאַנקען, האָט אָבער דאָס נישט בעמערקט.

—נישט קיין אומגליק, וועסט נישט שטאַרבען,—האָט ער צעטראָגען געזאָגט און צוגעגעבען:—וואָס פאַר אַ דראַמעס מ'זעהט אַלץ צו! כ'זיץ היינט אויף דער לעקציע ביי מיינע סוהרים, פּלוצלינג דערהער איך פון צווייטען צימער אַ געשריי, אַ גוואַלד. מיין סוחר'טע וואַרפט זיך דאָרט ווי אַ משוגע'נע און שילט די דינסט איהרע: דערזעהן מיך, האָט זי זיך דערפרעהט: „זאָגט אַליין, אַזאַ נבלהו!" האָט זי, ווייזענדיג אויף דער דינסט, געשריען. אין שטוב דאָ זענען קליינע קינדער פאַרהאַן און צו

איהר שלעפט זיך עפּיס אַ מיידעלע, וואָס אַלע ליגען ביי זיי אויף טיפוס! נו, איז עס אויסצוהאַלטען! אַזאַ געמיין שטיק! איך האָב אויסגעהאָרכט, געענדיגט די לעקציע און בין אַרויסגעגאַנ-גען. כ'גיב אַ קוק, פון טויער געהט אַרויס אַ מיידעלע פון אַ יאָהר אַכט, אַ דאַרינקע, אַ באָרוויסע, אין איין קליידעלע, די האָר אין אַ דין צעפּעלע. זי געהט קוים, מיט אַנ'אָראָפּגעלאָזט קעפּעל. דאָס מוז זיין דאָס מיידעלע, וועלכעס די „קופּטשינע" האָט אַרויסגעטריבען, טראַכט איך מיר. כ'בין איהר נאָכגעגאַנגען, זי דעריאָגט און אַ קוק געטהון איהר אין געזיכט און ס'האַרץ איז מיר פערקלעמט געוואָרען: אַ געל-פערגרינט קינדעריש פּנים'ל אָהן אַ טראָפּען בלוט מיט אַנ'אויסדרוק פון טעמפּען ליידען.

—וואוהין געהסטו, מיידעלע, אַהיים?—האָב איך געפרעגט.—

„אַהיים"—האָט זי שטיל געענטפערט—ווער איז ביי אייך קראַנק?—האָב איך געפרעגט, וועלענדיג וויסען אויף קלאָר, ווער זי איז—„די מאַמע און דער ברודער..."—און דער טאַטע, וואו איז?—דער איז דאָך געשטאָרבען",—האָט זי געענטפערט מיט אַזאַ טאָן, ווי זי וואָלט זיך געוואונדערט, וואָס איך ווייס דאָס נישט. איך האָב זי ווידער געפרעגט, נאָך וואָס זי איז געגאַנגען אין דעם גרויסען הויז אַריין.—אונזער מוהמע איז דאָרט, און זי גיט מיר ברויט. איצט האָט מיך די מאַדאַם אַרויסגעטריבען...—האָט זי געענטפערט שיר נישט צעוויינענדיג זיך.—און אין דער היים האָט איהר נישט קיין ברויט?—נישטאָ... די מאַמע עסט נישט, זי וויל נאָר טרינקען, סיענקאַ אויך. און קאַלקאַ און זונקאַ שרייען ברויט און וויינען... ביינאַכט איז אַזוי שרעקליך: די מאַמע רעדט פון היץ, זי שרייט... איך בין מיט איהר מיט-געגאַנגען. מיר זענען געקומען אין עק שטאָדט, הינטער דער ניקאָלסקער קירך. כ'דערזעה אַנ'אַלט איינגעבויגענע צעפּוילטע חורבה. כ'בין אַריין, און עפּיס שטיקענדעס, זויערעס האָט מיר אַ זעץ-געטהון אין געזיכט. כ'קוק זיך אַרום: אין מיטען דער כאַטע שפּאַרען אונטער צוויי סלופּעס דעם איינגעבויגענעם באַל-קען, אַנ'ערד-פּאָדלאָגע, און אין דער גאַנצער גרוב איז קיין שטוהל, קיין טיש נישטאָ, נאָר צוויי לאַנגע בענקלעך און אַנ'-

איבערגעקעהרטע פאַס אָנשטאָט אַ טיש. האַרט ביי די וועגד—
נאַרעס און דערנאָך אַ האַלב-צעלעגטע קיך. אויסערדעם נאָך
אין ווינקעל, אַ שוואַרץ ברעטעל—אַנ׳איקאָנע. מעהר גאָרנישט.
אויף די נאַרעס ליגט אַנ׳עלטערע פרוי, ס׳געזיכט ברענט, זי
הויט פערטריקענט, גלאַנציג, די ליפען שוואַרץ. זי ליגט שוויי-
גענדיג, נאָר זי הויבט און לאָזט אַראָב די האַנד, ווייזט-אויס
אין אַ בעוואוסטלאָזען צושטאַנד. גלייך נעבען איהר ליגט אַ
יונגעל פון אַ יאָהר פופצעהן, ער וואַרפט זיך און בעט וואַסער.
און אונטער די נאַרעס וואַלגערן זיך צוויי קליינינקע קינדער!
אָ, גאָט מיינער!

איסאַקאָוו האָט אָבגעהאַקט. ער איז געווען געריהרט,
טרעהרען האָבען געגלאַנצט ביי איהם אין די אויגען. זיין גע-
פיהל האָט מיך אויך אָנגעשטעקט.

—וואוהין-זשע געהען מיר?—האָט איסאַקאָוו געזאָגט—מ׳דאַרף
פאַר די צוואַנציג קאָפּיקעס קויפען ברויט, טיי, צוקער און מילך.
איך האָב דאָרט אַהין געטראָגען מיין סאַמאָוואַר, און אַ שטיקעל
ברויט, וואָס כ׳האָב געהאַט, נאָר טיי און צוקער האָב איך שוין
דעם צווייטען טאָג נישט. כ׳בין ליידיק. כ׳האָב היינט אינגאַנצען
נאָר איין לעקציע ביי די „קופּצעס”, האָב איך שוין אויך אָנ-
גענומען פאַר צוויי מאָנאַטען פאָראויס...

איסאַקאָוו האָט נישט מגזם געווען אין זיין ערצעהלונג.
דאָס בילד, וועלכעס איך האָב דערזעהן, האָט מיך אינגאַנצען
אויפגעשוידערט.

—בלייב דו דאָ איבער—האָב איך פאָרגעלעגט איסאַקאָוו׳ן—
איך וועל אַ לויף טהון צו ראָגאָוו׳ן און וועל איהם דאָ אַהער
ברענגען.

ד

איך האָב ראָגאָוו׳ן געטראָפען אין זיין קאַבינעט, בלעטע-
רענדיג אַ ניי ביכעל פון אַ מעדיצינישען זשורנאַל. איך בין

אודאי זעהר שנעל געלאָפּען, דען אַריינקומענדיג אין קאַבּינעט האָט זיך מיר דער קאָפּ פערדרעהט, פּאַר די אויגען זענען מיר געלאָפען שוואַרצע רעדער און איך האָב מיך געמוזט אָנשפּאַרען אָן דער וואַנד, אום נישט צו פאַלען. ראַגאָוו איז צו מיר צו־געגאַנגען און דערשראָקען געפרעגט:

—וואָס איז מיט אייך?

איך האָב זיך געזעצט און, קומענדיג עטוואָס צו זיך, אַרויסגערעדט:

—גאָרנישט... כ׳בין צו שנעל געגאַנגען... כ׳האָב זיך פערמאַטערט... דער קאָפּ טהוט מיר וועה... נאָר ס׳מאַכט נישט. איך בין צו אייך געקומען וועגען עפּיס אַנדערש.

און כ׳האָב איהם דערצעהלט אַלץ וועגען דער אומגליק־ליכער פאַמיליע.

ער איז געזעסען אָנגעשפּאַרט מיט איין האַנד אָן טיש, אויסגעדרעהט דעם קאָפּ אין מיין זייט און האָט פון מיר נישט אַראָבּגעלאָזט זיין קלוגען, דורכדרינגליכען בליק.

—גוט,—האָט ער, ווען איך האָב געענדיגט, רוהיג גע־זאָגט—כ׳וועל געהן מיט אייך,—און קוקענדיג ווייטער מיר גלייך אין די אויגען, האָט ער צוגעגעבען:

—איהר זעהט, מסתמא, ס׳ערשטע מאָל אַזעלכע סצענעס?

—געוויס!—האָט זיך ביי מיר אַרויסגעריסען אַנ׳ענטפער.

—און איך זעה דאָס טאָג־טעגליך... שוין דרייסיג יאָהר נאָכאַנאַנד—האָט ער ליידענד געזאָגט. און ווייסט איהר, וואו מ׳קאָן ס׳רוב זעהן אַזעלכע בילדער? אין דער ענגער פאָרשטאָדט צווישען יודישען דלות... איהר זעגט ווען־עס־איז דאָרט געווען?..

—ניין...

ער האָט פערוואונדערט אַ קוק געטהון אויף מיר:

—פאַרוואָס אינטערעסירט אייך קיינמאָל נישט דאָרט אַ קוק צו טהון? איהר זענט דאָך אַ יוד?

אַ מאָדנע זאַך: איך האָב קיינמאָל נישט בעהאַלטען, אַז איך בין אַ יוד. פונדעסטוועגען, יעדעס מאָל, ווען מ׳האָט מיר הויך דערמאָהנט וועגען דעם, בגן איך צעמישט און רויט גע־

וואָרען, פּונקט ווי עס וואָלט מיך פאַרשעמט. נישט ווייל איך האָב מיך געשעמט מיט מיין יודישער אָפּשטאַמונג, נאָר עס איז מיר פּשוט אונאָנגענעהם געווען, ווען מ׳האָט מיך דאָס דער־מאָהנט.

ראָגאָוו׳ס פראַגע האָט מיר אויסגעוויזען זעהר משונה׳דיג און אפילו אַ ביסעל נישט טאַקטיש און איך האָב איהם טרוקען געענטפערט:

—וואָס האָט דאָס פאַר אַ שייכות צו דעם, וואָס איך בין אַ יוד? איך מאַך נישט קיין אונטערשיד צווישען רוסען און יו־דען. און פון דעם, וואָס איך בין געבוירען אַ יוד, איז נאָך נישט געדרונגען, אַז איך בין מחויב צו לעבען צווישען זיי... יעדער מענש האָט דאָס רעכט...

איך האָב פּלוצלינג בעקומען מאָגען-ספּאַזמען און, קאָר־טשענדיג זיך פון וועהטאָג, האָב איך נישט געקאָנט ענדיגען די פראַזע.

—וואָס איז אייך?—האָט ראָגאָוו דערשרקען געפרעגט. ער איז צוגעגאַנגען, גענומען מיין פּולס אין האַנד, געעפענט מיר אַ ברעם און אַריינגעקוקט. איך האָב איהם שטאַרק איבערגעבע־טען, פיהלענדיג זיך ווי אַ פערשולדיגטער שילער. ס׳איז געווען אַ שווערע און אונאָנגענעהמע סיטואַציע.

ער האָט געהויבען מיט די אַקסלען און אויפגערעגט געזאָגט:

—דער טייוועל ווייסט, וואָס דאָס איז! איהר זענט דאָך אַליין אויך קראַנק. ס׳איז אונמעגליך אַזוי צו לעבען, ווי איהר לעבט...

איך האָב זיך פּלוצלינג דערשראָקען: מיר האָט זיך גע־דוכט, אַז אָט-אָט וועט ראָגאָוו הויך מיך פערשעמען, אַז איך בין הונגעריג. איך וואָלט, דוכט זיך, לעבעדיגערהייד זיך בע־גראָבען.

—אַנדריי סטעפּאַנאָוויטש—האָב איך כמעט פערצווייפעלט אויסגעשריען—לאָמיר דאָס צו-רוה לאָזען! איך בין, עהרען וואָרט,

פאָלקאָם געזונד!... מיר וועלען אַנ'אַנדערש מאָל וועגען דעם ריידען... איצט קומט מיט מיר צו די קראַנקע...

ער האָט מיר גאָרנישט געענטפערט. אָנגעטהון דעם הוט, גענומען זיין גראָבען שטעקען און מיר זענען אַרויסגעגאַנגען. געגען זיין געוועהנהייט, האָט ער דאָס מאָל געררופען אַנ'איזוואָזטשיק, ווייזט אויס, צוליב מיר. איבער'ן גאַנצען וועג האָט ער געשוויגען, פון וואָס איך בין זעהר צופרידען געווען, ווייל דאָס אונ'ברחמנות'דיגע טרייסלען פון דער דראָזשקע איבער'ן ברוק האָט מיר פערשאַפט אַ שטאַרקען וועהטאָג אין פוסטען מאָגען און מיר וואָלט שווער געווען צו ריידען.

מיר זענען צוגעפאָהרען צו דער כאַטע. ראַגאָוו איז אַריין, האָט זיך בעגריסט מיט איסאַקאָוו'ן, שווייגענדיג אויסגעהאָרכט די קראַנקע און גענומען אויספרעגען דאָס מיידעלע. פון איהרע רייד האָבען מיר זיך דערוואוסט, אַז די מוטער פלעגט געהן אין די הייזער וואַשען וועש, אַז זי ליגט שוין דעם פינפטען טאָג בעוואוסטלאָז, אַז פריהער האָט זי זיך לאַנג געשטאַרקט, אַז דער ברודער ליגט שוין דעם דריטען טאָג און אַז קיינער קומט צו זיי נישט אַריין, ווייל קיינער וואוינט דאָ נישט אין שכנות: די גאַנצע גאַס איז דאָ נישט לאַנג אָבגעברענט געוואָרען.

אַלזאָ,—האָט ראַגאָוו זיך אָבגערופען—די קראַנקע דאַרף מען בעזאָרגען אין שפיטאָל אַריין. איך וועל דאָס גלייך ערלעדיגען. נאָר וואָס וועט זיין מיט'ן קליינוואַרג?—האָט ער אָנגעוויזען אויף די קינדער, וועלכע זענען געלעגען אין ווינקעל אין איין קופע און געקוקט אויף אונז מיט פערוואונדערונג, כמעט מיט אַ מיסטישער שרעק.

—ס'מאַכט נישט! וואָס אָנבעלאַנגט די קינדער, זאָלט איהר זיך נישט בעאונרוהיגען, מיר וועלען זיי שוין איינאָרדנען,—האָט איסאַקאָוו שנעל געזאָגט.

—וואו וועט איהר זיי דאָס איינאָרדנען?—האָט ראַגאָוו נייגעריג געפרעגט.

—זענט רוהיג, מיר וועלען זיי איינאָרדנען!—האָט איסאַקאָוו נאָך פעסטער געזאָגט.

ווען ראָגאָוו איז אַוועק, האָבען מיר גענומען קלערען, וואו איינצוּאָרדנען די קינדער.

—איינער פון אונז וועט מוזען בלייבען מיט זיי—האָב איך פאָרגעלעגט.

—ניין, דאָ טאָרען מיר זיי נישט איבערלאָזען—האָט אי־סאַקאָוו פּראָטעסטירט—מיר מוזען זיי פון דאַנען אַוועקנעהמען. איך וואָלט זיי גענומען צו זיך... נאָר איך וועל זיך נישט קאָנען אונטערנעהמען אויף זיי אַכטונג צו געבען...

—לאָמיר זיי אַוועקפיהרען צו אַנושקע'ן—האָב איך זיך גליקליך דערמאָהנט.

—געוויס, צו אַנושקע'ן! דאָס איז דאָס בעסטע!—האָט זיך איסאַקאָוו אויך דערפרעהט. נאָר מען דאַרף זי פריהער בעטען וועגען דעם, זי וואוינט דאָך מיט די עלטערן... געה צו איהר און איך וועל דאָ איבערבלייבען...

ה

אַנושקאַ פּאַוולאָוו, די טאָכטער פון אַ שיכור'ן דימיסיאָ־נירטען טשינאָווניק, איסאַקאָוו'ס אַ געוועזענע שילערין, האָט אָנגעהערט צו אונזער קרייזעל. דאָס איז געווען אַ דאַר בער־וועז מיידעל, מיט גרויסע פערוואונדערטע אויגען און מיט אַנ'־אונענדליכען קוואַל פון נשמה־גוטסקייט. זי האָט זיך געגרייט אויף אַ דאָרפס־לעהרערין.

איך האָב אַנושקע'ן געטראָפען איינע אַליין, נעהענדיג עפּיס. זי האָט מיך אויפגענומען מיט אַ קינדיש־ליכטיג שמייכעלע.

—איך האָב זיך ערשט געקליבען צו אייך, כ'האָב גע־וואָלט בּאָרגען ביי אייך דאָס נייע העפט פון זשורנאַל; אין ביבליאָטעק האָט מען מיר געזאָגט אַז עס איז ביי אייך.

—ס'איז ביי מיר טאַקי. מאָרגען וועל איך עס אייך גע־בען,—האָב איך געענטפערט,—און איצט האָב איך צו אייך אַ וויכטיגען עסק.

און האָב איהר דערצעהלט וועגען דער קראַנקער פאַמיליע. אַנושקאַ האָט מיך שווייגענדיג אויסגעהערט און אויף איהר גע־זיכט האָט זיך אָבגעשפּיגעלט דאָ שרעק, דאָ אַ טיף ליידען.

—און די קינדער? ווי אַזוי וועלען זיי דאָרט בלייבען?—האָט זי אויסגעשריען, קוקענדיג אויף מיר מיט טרעהרען פולע אויגען-פאַרוואָס האָט איהר זיי נישט דאָ אַהער געבראַכט?—האָט זי צוגעגעבען מיט ביטערן פאָרוואורף.

—איהר וואוינט דאָך מיט די עלטערן. מיר האָבען איין פריהער געדאַרפט אָנפרעגען,—האָב איך זיך פערענטפערט.

—ס'איז אמת... איך האָב גאָר פערגעסען וועגען דעם, איז אַנושקאַ טרויעריג געוואָרען און אויף איהר געזיכט האָט זיך בעוויזען אַ ליידענדער אויסדרוק—ווייסט איהר, וואָס? מיר וועלען זיי אַוועקפיהרען צו איסאַקאָוו'ן און איך וועל דאָרט אָנקומען און וועל זיי צוזעהן. איך וועל פאַר זיי אהין ברענגען פון דאַנען, וואָס ס'וועט נויטיג זיין.

זי איז שוין געשטאַנען ביי דער שאַפע און אַרויסגע־שלעפט פון דאָרט, זעמעל, טיי, צוקער, איינגעמאַכטס.

—בינדט עס איין, אָט איז אַ טיכעל!—האָט אַנושקאַ איי־ליג געזאָגט און איז אַריינגעגאַנגען אין צווייטען צימער.

איך האָב זיך גענומען פערבינדען דעם פּראָוויאַנט און האָב דערפיהלט, אַז איך בין הונגעריג. מעכאַניש האָב איך אָב־געבראָכען אַ שטיקעל זעמעל און געוואָלט נעהמען צום מויל, נאָר אין קאָפּ איז מיר דורך אַ געדאַנק: „גנב'עסט ברויט ביי הונגעריגע קינדער"—און האָב געשווינד צוריקגעלעגט דאָס שטי־קעל זעמעל. דערווייל איז אַנושקאַ צוריק אַריינגעקומען מיט אַ קישען, בגדים און וועש.

—דאָס אַלץ טראָגט איהר צו איסאַקאָוו'ן?—האָב איך פער־וואונדערט געפרעגט.

—שטילער!—האָט זי נערוועז אַ שעפּטשע געטהון—די מאַ־מאַ איז אין צווייטען צימער, זי וועט דערהערען, וועלען זיך אָנהויבען שאלות...

נישט איין מאָל פלעג איך בעטען ביי אַנושקאַ'ן עפּיס

עסען, ווען איך בין געקומען צו איהר אַ הונגעריגער. איך פּלעג דאָס שטענדיג אונזשענירט טהון. נאָר איצט האָב איך עפּיס נישט געקאָנט איהר זאָגען, אַז איך בין הונגעריג. עטליכע מאָל איז מיר שוין אויף דער צונג געלעגען די פראַזע: „גיט מיר טאַקי, אויך עפּיס צו עסען"—נאָר די ווערטער זענען מיר עפּיס נישט אַראָב פון דער צונג. אייגענטליך נאָר דער „טאַקי". ס'וואָלט אויסגעקומען: איך בין געקומען בעטען ברויט פאַר הונ-געריגע און וויל „טאַקי" מיין אייגענעם הונגער אויך שטילען. ניין, אפילו אַנושקע'ן קאָן איך אַזוי נישט בעטען! און ווי אויף להכעיס, פאַלט איהר אַליין אויך נישט איין מיר פאָרצולעגען עפּיס עסען.

מיר זענען אַרויסגעגאַנגען. אַנושקאַ איז שנעל געגאַנגען און איך האָב קוים געקאָנט זי אָניאָגען מיט די פּעקלעך, וועל-כע איך האָב געטראָגען. קומענדיג צום עק גאַס, בין איך אַזוי פערמאַטערט געווען, אַז איך האָב זיך געמוזט אָבשטעלען: דער קאָפּ האָט זיך געדרעהט, דאָס האַרץ האָט שטאַרק געקלאַפּט.

—וואָס איז מיט אייך?—האָט אַנושקאַ געפרעגט.

—גאָרנישט. דער קאָפּ טהוט וועה—האָב איך געענטפערט און בין ווייטער געגאַנגען.

—אָרימער נעביך,—האָט אַנושקאַ געזאָגט, ווי געוועהנליך אַלעמאָל אין אַזעלכע פאַלען, און האָט צוגעגעבען:—מיר וועלען גלייך אָוועקפיהרען די קינדער צו איסאַקאָוו'ן?

—ניין,—האָב איך מיט אַ שוואַכער שטים געענטפערט,—איך וועל אַהיימגעהן... איך געה קוים...

—וואָס איז מיט אייך?—האָט אַנושקאַ געפרעגט, דאָס מאָל שוין אויפמערקזאַמער. זי האָט זיך אָבגעשטעלט און אַ קוק גע-טהון מיר אין געזיכט—איהר זענט קראַנק?

איך האָב זי נישט געוואָלט איבערשרעקען און האָב גע-שווינד געענטפערט:

—נאַרישקייטען! איך בין אינגאַנצען געזונד! קומט, קומט שנעלער!

מיר האָבען שוין די קראַנקע נישט געטראָפען. מ'האָט זי

שוין אָבגעפיהרט אין שפּיטאָל. אַנושקאַ מיט איסאַקאָוו'ן האָבען זיך פערנומען מיט די קינדער און איך בין אהיימגעגאַנגען.

ו

ס'איז געווען אַרום ניין אָווענד. איך בין לאַנגזאַם געגאַנגען, פיהלענדיג אַ שרעקליכע מידקייט. וואָס שנעלער דערשלעפען זיך אַהיים און זיך לעגען—מעהר האָב איך נישט געטראַכט.

—שטעה!—האָב איך פּלוצלינג דערהערט אַ געשריי הינטער מיר און באַלד דערויף אַ קלאַפּ אין פּלייצע.

איך האָב זיך אומגעקוקט און דערזעהן מעלצינ'ען. ער איז געווען אינגאַנצען ניי געקליידט און האָט גאָר געשיינט.

—אַ גוטען אָווענד דיר!—האָט ער אויסגעשריען, כאַפּענדיג מיין האַנד—כ'האָב דיך שוין אַ גאַנצע אייביקייט נישט געזעהן, טייוועל!

וואָס פאַר אַ פראַנט! ביזט רייך געוואָרען, צי וואָס?—האָב איך פערוואונדערט געפרעגט.

—כ'בין רייך געוואָרען, ברידער!—האָט ער פרעהליך געענטפערט.—כ'האָב לעקציעס פאַר גאַנצע פיערציג רובל און אויסערדעם נאָך אַ לעקציע פאַר אַ מיטאָג. און נאָך וואָס פאַר אַ מיטאָג! דריי געריכטען!—האָט ער ענטציקט צוגעגעבען.

עפּיס אַ בייז געפיהל האָט זיך אין מיר דערוועקט און איך האָב טרוקען געענטפערט:

—נו, וואויל...

—זאָג נאָר דו, בן אדם, קום אַריין צו מיר מאָרגען...

—שדים וועלען צו דיר קומען—האָב איך בייז געענטפערט און געוואָלט אַוועקגעהן.

—שטעה!—האָט ער מיך אָנגעכאַפּט פאַר אַנ'אַרבעל—איך וועל צו דיר אַריינקומען נאָך דעם נייעם העפט פון זשורנאַל. מ'האָט מיר געזאָגט, אַז דו האָסט עס...

—איך האָב עס, נאָר נישט פאַר דיר...

—דרעה נישט קיין קאָפּ!—האָט ער פלעגמאַטיש געענט-פערט.—כ'וועל מאָרגען זיין און נעהמען דאָס ביכעל.

איך בין אַליין מעהר אין כעס אַריינגעקומען.

—איידער דו ביזט רייך געוואָרען, האָסטו, דאַכט זיך, איסאַקאָוו'ן אַ חודש צוויי די ביינער אָבגעגעסען?—האָב איך מיט איינגעהאַלטענעם כעס געפרעגט.

—נו?

—וואָלסטו קיין עבירה נישט געטהון, ווען דו גיסט אַ צוויי-דריי לעקציעס פון דיינע.

—דער טייוועל ווייסט איהם, וואָס ער האָט קיין לעקציע נישט! ווען ער וואָלט געקומען, געזאָגט, וואָלט איך איהם אפשר געגעבען...

—„אפשר"?—האָב איך איהם איבערגע'חזר'ט און האָב גע-וואָלט נאָך עפּיס בעליידיגענדעס איהם זאָגען, אָבער איך האָב נישט געקאָנט אַרויסריידען. עפּיס האָט מיך ביים האַלז געשטיקט. איך האָב זיך אומגעקעהרט און געוואָלט אַוועקגעהן.

—מאָראַליסט!—האָט מעלצין אַ געשריי געטהון—גיב אַהער די לאַפּע, געזעגען זיך... און פאַרוואָס טרעטסטו נישט אָפּ אי-סאַקאָוו'ן דיינע לעקציעס?... נו, גיסט נישט קיין האַנד—כאַפּט דיך דער וואַטע-מאַכער. קענען וויל איך דיך נישט, פיליסטער. און דאָס העפט וועל איך פונדעסטוועגען ביי דיר נעהמען!

איך האָב זיך קוים לעבעדיג דערשלעפּט אַהיים. דער שמועס מיט מעלצינ'ען האָט מיך עפּיס שרעקליך אויפגערעגט. איך האָב זיך מיט מיה אויסגעטהון און געלעגט אין בעט, כ'האָב אָבער נישט געקאָנט אַנטשלאָפען ווערען. אין קאָפּ האָט גערוישט, כ'האָב געהערט, ווי דאָס בלוט לויפט אין די אָדערן, ס'האַרץ האָט זיך קראַמפּהאַפט צונויפגעדריקט. אַ שטיקעל צייט בין איך געלעגען אָהן געדאַנקען. פּלוצלינג איז מיר געוואָ-רען שרעקליך: ס'האָט זיך מיר אויסגעדוכט, אַז פון באַלקען לאָזט זיך גלייך צו מיר אויפ'ן פּנים אַראָב אַ גרויסע שפּין. איך האָב מיר פערדעקט מיט די הענד דאָס געזיכט. דאַן האָט זיך

מיר ווייטער געדולט, אז עמיצער קוקט אין פענסטער אריין. איך האב ברייט געעפענט די אויגען און גארנישט געזעהן. מיין שרעק ווערט וואס אמאל גרעסער, כאטש כ׳ווייס זיכער, אז קיינער איז הינטען נישטא. איך האב זיך מיט מיה אויפגעהויבען און אנגעצונדען א שוועבעלע. דאס האט מיך א ביסעל בערוהיגט. איך ליג און כ׳ווייס נישט, פארוואס דערמאהנט זיך מיר מיין געשטארבענע מוטער. עס ווערט מיר פלוצלינג באנג און שמערצליך און כ׳פיהל, ווי איבער די באקען פליסען מיר די טרעהרען. איך לאז זיי רוהיג פליסען. איך פיהל א זיסע שוואכקייט, עפיס ווערט מיר לייכטער אין דער ברוסט. ביסלעכווייז געהט דאס געוויין איבער אין א יאמערן. איך קאן זיך נישט בעהערשען. פון האלז רייסט זיך נישט ווילענדיג ארויס א כליפען — און אין דערזעלבער צייט שרעקט מיך איין געדאנק: „די בעל-הבית׳טע וועט דערהערען, וועט זיך דערשרעקען און וועט אריינקומען און ס׳וועט זיך מאכען א טומעל“. איך שטארק זיך, איך שטעה אויף, נעהם א ביסעל וואסער, שווענק זיך דורך דעם האלז, בענעץ זיך די ברעמען און שלעפ זיך צוריק צו צום בעט. איצט ליג איך שוין רוהיג, אהן געדאנקען און אהן געפיהלען. איך האב אנגעהויבען אריינצופאלען אין דרימעל, נאר באלד האב איך מיך צוליב עפיס אויפגעכאפט און בין לאנג אזוי געלעגען מיט אפענע אויגען.

מיר האבען זיך פלוצלינג דערמאהנט מיינע פריהע קינדעריאהרען. פאר די אויגען זענען מיר פארביי מיט אנ׳ערשטוינענדער קלארקייט דעמאלדיגע בילדער: איך זעה זיך אין דער פאמיליען-סביבה, אין חדר, אין בית-המדרש. וויפיל ווארימקייט און היימישקייט איז אין דעם אלעם געווען! אין מיר וואכט-אויף א דריקענד בעוואוסטזיין פון מיין איינזאמקייט און היימלאזיגקייט, א געפיהל פון קאלטקייט... אומגעריכט פאלט מיר איין, אז אלע מיינע פריינד און חברים, איסאקאוו, אנושקא, ראגאוו, — זענען מיר פרעמדע, ווייטע, איבריג, און איך בין פאר זיי אנ׳איבריגער... איך פיהל, אז די קראנקע וועשין טיט די הונגעריגע קינדער זענען מיר גאר קיין שאד נישט... עס איז

מיר אַ רחמנות געוואָרען אויף זיך אַליין. כ׳האָב דערפיהלט אַ שמערצליכען הונגער אין מאָגען. אַנ׳עהנליך געפיהל האָב איך אויך געפיהלט אין דער נשמה, אויך זי איז ביי מיר אויסגע-הונגערט נאָך אַ ליבען און נאָהנטען. נאָך צערטליכקייט און היימליכקייט... איך וויין און ווייס אַליין נישט, וועלכער הונ-גער, דער פיזישער צי דער גייסטיגער, פערשאַפט מיר איצט מעהר ליידען. ערשט פאַרטאָג בין איך איינגעשלאָפען מיט אַ שווערען שלאָף.

ז

איך האָב זיך זעהר שפעט אויפגעכאַפט. דער קאָפּ און אַלע אברים זענען מיר זעהר שווער געווען. אַ שטיקעל צייט בין איך געלעגען אונבעוועגליך. געוואַרט ביז דער זייגער וועט שלאָגען. ס׳האָט געשלאָגען עלף.

איך האָב גוט ·געוואוסט מיין קריטישע לאַגע, נאָר עס האָט מיך עפּיס נישט געאַרט. איך האָב אפילו נישט אַ קלאָר געטהון וועגען געהן שאַפען זיך עפּיס געלד: דאָס האָט זיך מיר אויסגעוויזען שרעקליך קליינליך און נישטיג.

איך האָב זיך אָנגעטהון, אָבגעוואַשען און אַריינגעגאַנגען צו דער בעל-הבית׳טע אין צימער. דאָרט איז נאָר פעקלושאַ אַליין געווען.

—דער סאַמאָוואַר קאָלט, קאַ-אָלט!—האָט זי אויסגעשריען דערזעהענדיג מיך.

—איך וועל, ליבינקע, קיין טיי נישט טרינקען,—האָב איך איהר שטיל און שוואַך געזאָגט,—און קיין לעקציע וועלען מיר היינט אויך נישט האָבען...

זי האָט אויף מיר פערוואונדערט אַ קוק געטהון, זי האָט געוואָלט עפּיס פרעגען, אָבער איך בין שוין צוריק אַריין צו מיר אין צימער. איך האָב גענומען אַ ביכעל און אָנגעהויבען בלעטערן, אָבער איך האָב עס גלייך אַפּאַטיש צוריקגעלעגט.

מען דאַרף ערגיץ געהן... בעזוכען די קראַנקע וועשין... צו איסאַקאָוו׳ן... יאָ, ס׳איז נויטיג...

איך בין אַרויסגעגאַנגען, נאָר איך בין נישט געגאַנגען צו דער קראַנקער. איך האָב זיך געפיהלט זעהר פערמאַטערט, איך האָב געדאַרפט זיך אָברוהען. צו דער קראַנקער וועל איך דער-נאָך געהן און איצט אין ביבליאָטעק.

דער ביבליאָטעק-לעזע-זאַל איז געווען אַ ליבע היים פאַר אונזער קרייזעל. מיר זענען דאָ אַהערגעקומען נישט אַזוי לעזען ווי אָברוהען. די שטילקייט פון דער הויכער, גרויסער שטוב, די ווענד פערשטעלט מיט ביכער און דאָס פריינדליכע שמייכע-לע פון דער אַלטיטשקער ביבליאָטעקאַרין האָט אויף אונז אוי-סערגעוועהנליך בערוהיגענד געווירקט.

אין לעזע-זאַל איז קיינער נישט געווען. איך האָב זיך אַוועקגעזעצט ביים פענסטער און גענומען אַ צייטונג. איך האָב אַדורכגעלייענט מעכאַניש עטליכע טעלעגראַמען, אַוועקגעלעגט די צייטונג, גענומען אַ צווייטע, אַ דריטע—ס׳לעזט זיך נישט. איך האָב געעפענט אַ זשורנאַל-העפט, געפּרובט לעזען—איך פערשטעה אָבער נישט דעם אינהאַלט. נאָך אַ ביסעל לעזען, האָבען די אותיות מיר גענומען שפּרינגען פאַר די אויגען, אין האַרץ האָט מיר גענומען שטאַרק קלאַפּען. איך האָב אַוועקגעלעגט דאָס בי-כעל און גענומען קוקען אָהן אַ ציל דורכ׳ן פענסטער. עס איז מיר שרעקליך אומעטיג געוואָרען און ס׳האָט זיך מיר געוואָלט וויינען.

לאַנג בין איך אַזוי געזעסען אונבעוועגליך. ביסלעכווייז האָט זיך דער הונגער געלאָזט אַלץ מעהר פּיהלען: אין מאָגען האָט עפּיס גענאָגט און געצויגען, דער האַלז האָט זיך קאָנ-וואולסיוו צונויפגעדריקט. כ׳האָב מיר קיין אָרט נישט געקאָנט געפונען. איך האָב געפּיהלט נאָר איין שמערצליכען פערלאַנג: „עסען, עסען, עסען!” כאָטש אַ שטיקעל פערדאַרט ברויט, אַבי קייען מיט די ציין און פּיהלען עפּיס אָטעם אין מויל.

איך האָב אָבגעריסען עטליכע בלעטלעך פון די בלומען, וועלכע זענען געשטאַנען אויפ׳ן פענסטער, און גענומען זיי

קייען. אָבער דערפיהלענדיג אַ ביטערקייט אין מויל, האָב איך גיך אויסגעשפּיגען. איך האָב געכאַפּט אַ גלאָז וואַסער און גע-פּרובט טרינקען, אָבער עס האָט מיך גענומען איבלען. איך האָב זיך אַוועקגעזעצט, געקאָרטשעט זיך, פערביסען די ליפּען ביז בלוט און פערמאַכט די אויגען. דאָס שמערצליכע געפיהל האָט עטוואָס נאָכגעלאָזט.

דער זייגער האָט געשלאָגען.

„איך וועל געהן צו ראָגאָוו'ן מיטאָגען!"—האָב איך, נישט קלערענדיג, בעשלאָסען און זיך אויפגעהויבען. אָבער אין דער זעלבער מינוט איז איסאַקאָוו אַריינגעקומען.

—איך קום פון שפּיטאָל. דער פּרוי איז, דאַנקען גאָט, בעסער—האָט ער מיר, אַריינקומענדיג, געמאָלדען. אַנושקאַ איז מיט די קינדער, זי האָט זיי געוואָלט נעהמען צו זיך, האָט אָבער די מוטער נישט ערלויבט.

—איך בין הונגעריג...—האָב איך שטיל געזאָגט.

—איך אויך!—האָט ער געענטפערט, פריי צעלאַכענדיג זיך,— איך האָב היינט קיין טיי נישט געטרונקען... נו, דאָס איז אָבער נישט וויכטיג. מען דאַרף גלייכער אַ שמועס טהון וועגען לאַס-קינ'ען...

לאַסקין איז געווען אונזער ביידענס תלמיד, אַנ'אומגליק-ליך בעשעפעניש מיט אַ גרויסען דורשט נאָך וויסען און שרעק-ליך טעמפּע פעהיגקייטען. דאָס איז אַ מערטירער, וואָס האָט אונז אויך פערמוטשעט.

—זאָל ער ווערען אַנ'איינבינדער, אַ שלאָסער, אַ שניידער— נאָר זאָל ער די בילדונג צו-רוה לאָזען! ער האָט מיר שוין דאָס לעבען פערביטערט מיט זיין טרויעריג פעראומערטער פי-זיאָגנאָמיע!—האָב איך אויסגעשריען.

—ער וועט צו קיין בעל-מלאכה נישט געהן.

—נו, אַלזאָ, גרייט-זשע דו איהם צו צום גימנאַזיום,— האָב איך אויפגערעגט געזאָגט.

איסאַקאָוו האָט זיך מעכאַניש צעלאַכט:

—צום גימנאַזיום איז איהם אונמעגליך צוצוגרייטען. מען

וועט איהם אַמאָל געפונען אַ טויטען ביי אַנ׳אַלגעברע. דאָס האַרץ וועט איהם פּלאַצען... יאָ, אייגענטליך—האָט ער זיך דער-מאָהנט—איז פאַר דיר דאָ אַ זיבען-רובלדיגע לעקציע. און שטעל דיר פאָר, אַז מעלצין לעגט איהר פאָר! ער איז ספּעציעל גע-קומען צו מיר וועגען דעם. ער איז פראַנטיש אָנגעטהון, ער האָט, זאָגט ער, לעקציעס אויף אַ מיליאָן רובל און אַ מיטאָגל פאַר צעהנטויזענד רובל...

—דאָס געוויסען האָט זיך ביי איהם אָבגערופען,—האָב איך געזאָגט און האָב איסאַקאָוו׳ן דערצעהלט וועגען מיין נעכטיגער בעגעגעניש מיט מעלצינ׳ען.

—נו, בכן—האָט ער, גוטמוטיג שמייכלענדיג געזאָגט—די לעקציע נעהם קודם-כל.

—פאַרוואָס-זשע גיסטו מיר עס אַוועק? ער האָט דאָך דיר פאָרגעלעגט!

—איך האָב דאָך איינע און דו האָסט גאָרנישט. אויסער-דעם האָב איך קיין צייט נישט. איך וואָלט מיינע „קופּצעס" אויך וועמען אַוועקגעגעבען... נאָך גוט, וואָס כ׳האָב שוין סיי-ווי אָנ-גענומען פאַר צוויי חדשים פאָראויס—האָט ער, צעלאַכענדיג זיך, צוגעגעבען.

—איך וועל אָבער פון מעלצינ׳ען קיין לעקציעס נישט נעהמען: וועסט זיך דערנאָך, שוין אייביג נישט קאָנען פון איהם אויסצאָהלען—האָב איך צערייצט געענטפערט און אין די אויגען זענען מיר טרעהרען געקומען. איך בין שוין אַזוי שוואַך געווען, אַז די קלענסטע אויפרעגונג האָט מיך צו טרעהרען געבראַכט.

איסאַקאָוו האָט עפּיס צו מיר גענומען ריידען וועגען אַנושקאַ׳ן, נאָר איך האָב איהם כמעט נישט געהערט. ער האָט דאָס בעמערקט.

—דו הערסט דאָך נישט, וואָס כ׳רייד!—האָט ער זיך גע-וואונדערט.

—איך בין הונגעריג—האָב איך קוים געענטפערט.

איסאַקאָוו האָט אויף מיר אַ קוק געטהון.

—דו זעהסט טאַקי שלעכט אויס—האָט ער קאַלטבלוטיג

אײַנגעשטימט—אַז כ'וועל נאָר האָבן געלד, וועלן מיר שוין הוליען,—האָט ער מיך געטרייסט און איז גלייך אַוועק.

אַ מאָדנע זאַך: איסאַקאָוו איז געווען אַ צאַרטער מענש און פרעמדע ליידן האָבן ביי איהם שטענדיג אַן אָפּקלאַנג גע-פונען, און פונדעסטוועגען, ווען איך, זיין אינטימסטער פריינד, בין פשוט געשטאָרבען פון הונגער, האָט ער דאָס גאָרנישט בעמערקט.

איך בין, דוכט זיך, נישט לאַנג פערבליבען אין ביבליאָ-טעק. כ'געדענק נישט, וואוהין כ'בין פון דאַנען געגאַנגען. די געדאַנקען האָבען זיך מיר געפלאָנטערט, די געפיהלען—עפּיס אונבעשטימט: כ'האָב נאָר געפיהלט, אַז די כוחות געהען מיר אויס...

ח

כ'האָב דערהערט עפּיס אַ וואונדערבאַר זינגען, און כ'האָב זיך אויפגעכאַפּט. נאָר איידער איך האָב די אויגען געעפענט, האָב איך געפיהלט אַז דער קאָפּ ליגט מיר אויף עפּיס ווייכס: דוכט זיך, אַ קישען. איך האָב זיך גאָרנישט געוואונדערט, כאָטש איך בין שוין עטליכע חדשים נישט געלעגען אויף קיין קישען. כ'האָב זיך געפיהלט גוט און רוהיג.

כ'האָב פויל געעפענט די אויגען און זיך דערזעהן ליגען אין אַ בעט אין אַ גאַנץ אונבעקאַנט צימער. ס'איז שוין געווען נאַכט, נאָר דורך דער האַלב-אָפענער טהיר האָט זיך אין צימער אַריינגעריסען אַ שיין. דאָס געזאַנג, וואָס האָט מיך אויפגעוועקט, איז געווען אַ וואונדערבאַרס, אַן'אונגעוועהנליכס און אין דער ערשטער מינוט איז מיר נישט קלאָר געווען אויף וואָס פאַר אַ שפּראַך מ'זינגט דאָס. ערגיץ פון יענער זייט וואַנט האָט אַ כּרויען-שטים געזונגען, זעהר שטיל, עפּיס ווי תפילות אַזוי או-מעטיק, ציהענדיג, נאָר ווייך און גלעטענדיג. פּלוצלינג האָב איך זיך דערמאָהנט: דאָס איז דאָך די שבת-צו-נאַכט'דיגע תפילה,

וועלכע הויבט זיך אָן מיט די ווערטער: „גאָט פון אברהם, פון יצחק און פון יעקב!”... און באַלד דערויף האָב איך דערקענט די מוהמע באַשע׳ס שטים. כ׳האָב זיך גאָרנישט געוואונדערט, כ׳האָב אפילו נישט געפרעגט פון ווי קום איך אַהער. כ׳האָב זיך געפיהלט רוהיג און צופרידען, ווי נאָך אַ קראַנקהייט און דער מוהמעס זינגען האָט זיך מיר אויסגעוויזען צאַרט און פּאָעטיש.

—מוהמע!

—שוין!—האָב איך דערהערט אַנ׳איילינגען ענטפער און באַלד איז די מוהמע אַרייינגעקומען מיט אַ לאָמפּ אין דער האַנד.

—אוי, אוי, יאָסעלע, האָסטו אונז איבערגעשראָקען!—האָט די אַלטיטשקע מיט די גוטע שטראַהלענדע אויגען און מיט׳ן ליבען שמייכעלע אויפ׳ן געזיכט אויסגערופען מיט אַ צערטליכען פאָרוואורף, דרעהענדיג מיט׳ן קאָפּ.

—וואָס איז דען פאָרגעקומען? איך ווייס דאָך גאָרנישט!—האָב איך געזאָגט און האָב זיך אַזוי צעלאַכט, ווי איך וואָלט נאָר-וואָס אַ קלוג שפּיצעל אָבגעאַרבייט.

—וואָס ס׳איז פאָרגעקומען? דו ביזט אַריינגעקומען, האָסט אָנגעהויבען עפּיס אונפערשטענדליך מורמלען, דוכט זיך, אַז דו ביזט פערבייגעגאַנגען, האָסטו אָנגעטרעטען אָן עפּיס און פּלוצ-לינג ביזטו בלייך געוואָרען און געפאלען חלשות. אַ גאַנצע שעה האָט געדויערט ביז דער דאָקטאָר האָט דיך דערמונטערט... דערנאָך ביזטו איינגעשלאָפען...

—כ׳געדענק גאָרנישט.

—ער לעבט! תחית המתים!—האָבען זיך פון צווייטען צי-מער דערהערט געשרייען—און אין טיר האָבען זיך בעוויזען: אַנושקאַ, אַליאָשאַ, ראָגאָוו און נאָך איינער פון אונזערע חברים, אַ סעמינאַריסט.

איך האָב זיך שטאַרק געוואונדערט אויף די אומגעריכטע געסט און גלייך ווי כ׳האָב זיי דערזעהן, האָט זיך מיין ווייכע

פרידליכע שטימונג געענדערט. עס האָט מיך אַרומגענומען אַ געפיהל פון שרעק, עס איז מיר געווען אונאַנגענעהם און פער-דריסליך, וואָס די חברים האָבען מיך דאָ געטראָפען. כ׳האָב זיך דערמאָהנט דער מוהמעס זינגען און כ׳האָב איצט שוין פער-שטאַנען, פאַרוואָס זי האָט אַזוי שטיל געזונגען, מיר איז אונ-אָנגענעהם געווען פון געדאַנק, אַז מיינע חברים האָבען דאָך געמוזט הערען איהר זינגען. ס׳האָט זיך מיר געוואָלט וואָס שנע-לער אָבטראָגען פון דאַנען.

כ׳האָב זיך אויפגעזעצט אין בעט און געפרעגט:

—ווי אַזוי קומט איהר דאָ אַהער?

—זייער פאָטער איז דאָ געווען...—האָט זיך די מוהמע אָבגערופען, ווייזענדיג אויף ראָגאָזי׳ן און מיך האָט דערווייל געערגערט איהר זינגענדיגער און שלעפּט-רוסישער אַקצענט.

—וואָס דאָ האָט זיך אָבגעטהון, זאָל גאָט שומר ומציל זיין—האָט אַליאָשאַ געזאָגט.—מ׳האָט דאָ דעם פאָטער מיינעם אַרויסגערופען און פון איהם האָבען מיר זיך דאָס דערוואוסט. מיר זיצען שוין דאָ אַ גאַנצען טאָג. די מוהמע דיינע האָט אונז מכבד געווען מיט טיי און אונז געשפּייזט מיט יודישע מאכלים...

—„געשפּייזט״! אַ קליין שטיקעלע פיש האָבען זיי אפילו נישט געוואָלט אויפעסען!—האָט די מוהמע פערדריסליך געזאָגט און איז אַרויסגעגאַנגען פון צימער.

—וואָס פאַר אַ ליבינקע זי איז, אייער מוהמע! וואָס פאַר אַ טייערע!—האָט אַנושקאַ ענטציקט אויסגעשריען.—איך האָב זיך פשוט איינגעליבט אין איהר דורך די עטליכע שעה!

—דער פאָטער קאָן זיך מיט איהר גוט—האָט אַליאָשאַ זיך אָנגערופען.—זי איז, זאָגט ער, אַ זעהר אינטערעסאַנטע, קלוגע פרוי. ער פערברענגט דאָ טייל מאָל מיט איהר גאַנצע אָוועגדען. ער רופט זי „פריינדין״.

דער גאַנצער כעס און פערדראָס איז מיט אַמאָל פון מיר פערשוואונדען. עס איז מיר אויסערגעוועהנליך גרינג אויף דער

נשמה און, ווענדענדיג זיך צו דער טהיר, האָב איך פרעהליך און פריי אויסגעשריען:

—מוהמע! וואָס לאָזט איהר מיך הונגערן? גיט מיר אַהער די געפיהלטע פיש אייערע!

—כ׳גיב שוין!—האָב איך דערהערט דער מוה־מעס אייליגען און [illegible]עהליכען [illegible]פער...

פּיעדקע

[illegible]

פיאָדאָר סטעפאַנאָוויטש איז געווען בעוואוסט אין שטאָדט אונטער דעם נאָמען „פיעדקע״, און דער פערקלענערטער נאָמען האָט איהם זעהר געפּאַסט, נישט קוקענדיג אויף זיין פינפאונ-צוואַנציג-יאָהריגען עלטער און שטאַרק-געבויטען קערפּער.

פיעדקע איז געווען אַ הויכער, ברייטביינינגער יונגערמאַן מיט שטאַרקע בּעוועגונגען, מיט אַ גרינגען, נאָר זיכערן, אַ ביסעל צוקלאַפּענדיגען טריט. גערעדט האָט ער הויך, געלאַכט הילכיג און האָט געהאַט אַנ׳אָפען האַרץ. אין שטאָדט—אַ פערוואָרפען יודיש שטעדטיל—האָט ער זיך אויסגעצייכענט, ווי אַ יונג מיט ביינער: ער איז געווען דער אָנפיהרער פון די פרייווילּיגע פייערלעשער, האָט גענומען אַנ׳ענערגישען אָנטייל אין דער אָרגאַניזירונג פון אַלערליי וואָוילטעטיגע ספּעקטאַקלען, באַלען און אָוועגדען, און אומעטום איז ער געווען די נשמה פון דער געזעלשאַפט. אויף די באַלען און אָווענדען איז ער געווען דער אָנפיהרער, האָט דיריזשירט מיט די טענץ. האָט געשריען אויף דער העכסטער אָקטאַווע „אַ וואָ פּליאַס מעסיע!״, האָט זיך

געטראָגען מיט גליטשענדע געלאַפּען איבער'ן זאַל און פרעה-ליך געמאַכט אַלעמען מיט זיינע שטיק, ווערטלעך און ווי-צען. ער האָט מיט אַ ברען געטאַנצט אַ „קאַמאַרינסקע", האָט נישט שלעכט געשפּילט גיטאַרע, און מיט אַ גרויסען ערפאָלג „אוכאַזשעוועט" נאָך פרייליגס. אין אַ געזעלשאַפט פון בחורים האָט ער זיך אויסגעטיילט מיט זיין לוסטיגקייט און אויפטהוע-נישען. ער האָט געקאָנט מאַכען אַ גוטען אַ שנאַפּס, האָט ליב געהאַט אַנ'אַנדערש מאָל מאַכען אַ סקאַנדאַל און האָט פערמאָגט אַנ'אוצר מיט וויצען, איבערהויפט פון יודישען און אַרמענישען זשאַנר.

אַנ'אויפמערקזאַמער בעאָבאַכטער וואָלט אָבער געקאָנט בעמערקען אין פיעדקעס אויפפיהרונג אַ מאָדנע אייגענשאַפט. אין זיין לעבעדיגער יונגאַטשעשקייט און לוסטיגקייט האָט זיך געפיהלט אַנ'אָנשטרענגונג, אַ צו-גרויסע אויסגעאַרבייטקייט. אַנ'אַנדערש מאָל, אין רעכטען ברען פון הוליען, ווען טאַנצענדיג אַ „קאַמאַרינסקע" און שטאַרק צוקלאַפּענדיג מיט די קאָרקעס פלעגט ער מיט'ן גאַנצען כח אַ שליידער טהון דאָס היטעל אָן דער ערד און אויסשרייען העלדיש: „ר–ר–אַז–שי–בו" (איך וועל פונאַנדערטראָגען!)–פלעגען אין דערזעלבער צייט זיינע גרויסע שוואַרצע אויגען אויסדריקען אַ מין שרעק, ווי ביי אַ מענשען, וואָס גיט אָב אַ שווערען עקזאַמען און האָט מורא דורכצופאַלען. אַנ'אַנדערש מאָל, דערצעהלענדיג אַ צינישען וויץ פון יודישען לעבען, נאָכמאַכענדיג דעם יודישען אַקצענט מיט דעם קאָמישען „אַי, וואַי מיר!", פון וועלכע די קריסטליכע צוהערער פלעגען זיך קייקלען פון געלעכטער, פלעגט ער מיט אַמאָל, נישט ווילענדיג, מאַכען מיט די ליפּען אַזאַ בעוועגונג, ווי ער וואָלט דערפיהלען אין מויל דעם ביטערן טעם פון טאַבאַק.

די סבה פון דעם אַלעם איז געווען זעהר אַנ'איידעלע און אינטימע:

פיאָדאָר סטעפּאַנאָוויטש אָדער פיעדקע האָט, לויט'ן פּאַס, געטראָגען דעם נאָמען זעליג הירשעלעוויטש.

ב

פיעדקע איז נישט קאָנטעט געווען מיט זיין יודישקייט. ער האָט עס גערעכענט פאַר אַ מום, ווי, לערך, אַ בעלמע אויפ׳ן אויג אָדער אַ הויקער. אומדרעהענדיג זיך אויסשליסליך אין דער סביבה פון קריסטען, האָט ער זיך געפיהלט שולדיג פאַר זיין יודישען שטאַם און געמיהט זיך מיט אַלע כוחות צו פערגלעטען זיין נישט-ווילענדיגע זינד מיט הכנעה׳דיגע דינסטפערטיגקייט, לוסטיגקייט און חניפות. און דאָס האָט זיך איהם פולקאָם איינגעגעבען. זיינע רוסישע בעקאַנטע,—און אַ בעקאַנטשאַפט איז ביי איהם געווען גאָר אַ געהויבענע, אפילו מיט דעם איספראַווניק אַליין איז ער געווען אויסגעבונדען,—האָבען איהם נישט בלויז מוחל געווען זיין יודישען שטאַם, נאָר אויסגעדריקט עס איהם אין אַ ריהרענדער פאָרם, זיי האָבען איהם שטענדיג גע׳חזר׳ט, אַז ער האָט קיין שום עהנליכקייט נישט אויף אַ יודען, און אפילו אָבגעזאָגט זיך צו גלויבען, אַז זיין פאָטער איז געווען אַ יוד. נאָר איבערהויפט ריהרענד האָט דאָס איהם אויסגעדריקט דער איספראַווניק, אַנ׳עלטערער מענש, אַ פרעהליכער און אַ גוטמוטיגער, וועלכער האָט ליב געהאַט פיעדקע׳ן פאַר זיין ברייטער נאַטור און פאַר זיינע אונאָנשטענדיגע אַנעקדאָטען. זייענדיג בעזונדערס אויפגעלעגט צו פיעדקע׳ן, פלעגט ער איהם מיט׳ן גאַנצען כח געבען אַ פאַטש איבער׳ן רוקען און פלעגט אויסשרייען: „זשיד! זשיד! זשיד!״.—און פיעדקע, אָבשאַצענדיג דאָס הויכע געפיהל און צוטרוי, וואָס האָט זיך אויסגעדריקט אין דעם אויסגעשריי, פלעגט אויך אויפהויבען די האַנד, ווי צילענדיג זיך אויף אַ קלאַפּ איבער׳ן רוקען. אָבער קיין קלאַפּ פלעגט ער נישט אַראָבלאָזען, נאָר ער פלעגט ענטפערן מיט נאָך אַ שטאַרקערן געשריי: „אַליין אַ זשיד! אַליין אַ זשיד! און נאָך מיט פאות׳ן!״—אוןביידע פלעגען זיך פרעהליך פונאַנדערלאַכען.

אַנ'אַנדערש מאָל פלעגט פיעדקע'ן אויסקומען צו בעגעגע-נען זיך מיט דער יודישער פראַגע אין אַ וועניגער ליבליכער פאָרם. נאָר ער פלעגט שטענדיג אַרויסגעהן מיט כבוד פון דער אונאָנגענעהמסטער לאַגע. נישט קוקענדיג אויף דעם, וואָס מען פלעגט איהם שטענדיג חזר'ן, אַז ער איז אַ האָר נישט ענליך אויף אַ יודען, האָט מען איהם פונדעסטוועגען געהאַלטען פאַר אַ פעראַנטוואָרטליכען פאָרשטעהער פון יודישען פאָלק, און זיינע בעקאַנטע, איבערהויפט די דאַמען, פלעגען נישט דורכלאָזען קיין שום צופאַל צו בעקלאָגען זיך פאַר פיעדקע'ן אויף יודען.

די פרוי פון אַקציז-בעאַמטען, אַ סאָלידע און שטרענגע דאַמע, וועלכע איז געווען גוט געניינט צו פיעדקע'ן, ווייל ער האָט איהר עטליכע מאָל געפונען דינסטען, פלעגט אָפט איהם בעגעגענען מיט אַנ'איינגעהאַלטענעם פאָרוואורף: „זעה נאָר! דיינע יודעלעך!” און פלעגט דערביי דערצעהלען וועגען אַנ'-אָבנאַרעניש אָדער אַנ'אַנדער עולה פונ'ם יודישען קרעמער אָדער שניידער.

פיעדקע, נישט אויסהערענדיג איהר ערצעהלונג, פלעגט איהר איבערשלאָגען די רייד מיט נאָך אַ שטאַרקערן פערדרוס-אויסגעשריי: —„דאָס איז נאָך גאָרנישט! אָט איך וועל אייך דער-צעהלען אַ געשיכטע, וועט איהר זעהן, אויף וואָס פאַר אַ נבלות זיי זענען פעהיג!” און פלעגט נעהמען אויף גיך דערצעהלען אַזאַ מין געשיכטע.

און כאָטש אַזעלכע ערצעהלונגען האָבען אין פלוג גע-דאַרפט נאָך מעהר אויפברענגען די סאָלידע דאַמע, פלעגט זי, פערקעהרט, זיך בערוהיגען און פערענדיגען דעם געשפרעך מיט אַ זיפץ: „אָט זעהסטו”... און בלייבען בעפרידיגט מיט פיעדקעס ענטפער.

דער איינציגער מענש, מיט וועמען פיעדקע האָט זיך גע-פיהלט אונהיימליך, איז געווען דעם איספראַווניק'ס שוויגער, אַ דאַרינקע, אַ ציכטיגע, מיט דינע בלויע ליפעלעך און דורכדרינ-גענדע, בייזע אויגעלעך, אַ געוועזענע גוטבעזיצערין, וועלכע האָט נאָך נישט פערגעסען דאָס „קרעפּאָסטנאָיע פראַווא”. זי

האָט נישט ליב געהאַט פיעדקע'ן, פלעגט זיך צו איהם ווענדען מיט די ווערטער: „פיאָדאָר, ווי הייסט דו דאַרטען נאָכ'ן טאַטען נאָך!?"—און פלעגט אַרויסזאָגען, אַז זי צווייפעלט אין זיין ערנסטקייט:

—אָט, דו דרעהסט זיך אַלץ אַרום,—פלעגט זי זאָגען מיט אַ פאָרוואורף—דערצעהלסט וועגען דיינע יודעלעך אי דאָס, אי יענץ, אָבער אין האַרצען ביזטו געוויס אַזאַ ווי זיי, און געוויס געהסטו אפילו אין זייער „סינאַגאָגע".

און כאָטש אין אַזעלכע פאַלען פלעגט זיך דער איספּראַווניק הייס איינשטעלען פאַר פיעדקע'ן און איז געווען גרייט צו שווערען, אַז פיעדקע געהט אפילו נאָהנט נישט צו צו דער סינאַגאָגע, האָט זיך די אַלטע געהאַלטען ביי איהרס און צו-נויפציהענדיג די דינע בלויע ליפּעלעך, פלעגט זי גיפטיג זאָגען:

—און אָט, פונדעסטוועגען, שמדי'ט ער זיך דאָך נישט, פערלאָזט נישט זיין זשידאָווסקי'ן גלויבען.

פיעדקע, ווערענדיג רויט און צורודערט, פלעגט אויף דעם נעהמען געהיים איינרוימען דער אַלטער אַ סוד און דערביי קלאַפּען זיך אין האַרצען. די אַלטע פלעגט געדולדיג און שווייגענדיג אויסהערען, זיפצען און שאָקלען צווייפלענדיג מיטן קאָפּ, ווי זי וואָלט זאָגען:

—גוט, אויב דו זאָגסט אמת. ווי איז אָבער, אויב דו לייגסט?...

ג

פיעדקע איז געווען אַ ציין-דאָקטאָר און האָט געהאַט אַ גוטע פּראַקטיק, זיינע קליענטען זענען געווען כמעט אויסשליסליך יודען. זיי האָבען גוט געוואוסט, ווי פיעדקע פערהאַלט זיך צו יודען, נאָר דאָס האָט זיך נישט אָבגערופען אויף זיין פּראַקטיק. אדרבא, דאָס האָט נאָך צוגעצויגען צו אים די יודישע קליענטען. עס האָט זיך גערעכענט ווי אַריסטאָקראַטיש צו היי-

לען זיך אָדער צו לאָזען זיך רייסען די ציין ביי פּיעדקע'ן. אָט, ער וויל נישט קענען קיין יודען, און פאַר א רובל מיט א פוילען צאָהן א צוגאָב קאָן מען זיין ביי פּיעדקע'ן צו הויז, דריקען איהם די האַנד, ווי א גוטען בעקאַנטען, ריידען מיט איהם, אַנ'אַנדערש מאָל בעגעגענען ביי איהם עמיצען פון זיינע רוסישע בעקאַנטע, הערען פון איהם א וויץ און נאָכדעם איבער-געבען עס ווי א זאַך, א געהערטע פון „פּיעדקע'ן אַליין". בקיצור, א געוויסע טייל פון דער יודישער בעפעלקערונג, די אַזוי גערופענע קליינשטעדטילדיגע „אינטעליגענץ", האָט זיך שטאַרק אינטערעסירט מיט „פּיעדקע'ן", (אונטער די אויגען האָט מען איהם טאַקי אַזוי גערופען „פּיעדקע"—און דער נאָמען איז שטאַרק געפעלען געוועןׂ), געהאַלטען איהם פאַר א גרויסען וויצ-לינג און יעדערער האָט געזוכט צו דערצעהלען וועגען פּיעדקע'ן עפּעס אינטימעס, וואָס זאָל אויפווייזען, אַז דער דערצעהלער איז נאָהנט צו פּיעדקע'ן, כמעט בעפריינדעט מיט איהם. און וואָס מעהר פּעראַכטונג פּיעדקע פלעגט אַרויסווייזען זיינע פּאַ-ציענטען, אַלץ מעהר האָבען זיי געזוכט צו זיין נאָהנט מיט איהם.

פּיעדקע'ס געשעפטען זענען געגאַנגען נישט שלעכט. נאָר ער האָט זיך געפיהלט נישט בעפרידיגט, אי מיט דער פּראַקטיק, אי מיט'ן שטעדטיל. א העק! נישטאָ וואו אַרויסצוווייזען זיך! און עס האָט איהם געצויגען אין דער הויפּט-שטאָדט, לכל-הפחות אין אַזוי א גרויסער שטאָדט.

—מיר האָט דערעסען דאָס פערשמאָדערטע שטעדטיל מיט איהרע יודליקעס!—פלעגט ער זיך אָפט קלאָגען פאַר זיינע בע-קאַנטע.—סוף כל סוף וועל איך אַלץ וואַרפען און וועל אַריבער-פאָהרען אין נ. און אפשר טאַקי אין פּעטערבורג!

פּיעדקע האָט זיך אַרומגעטראָגען מיט דעם געדאַנק צו בעקומען א שטעלע אין א באַנק. ער האָט אַמאָל געלערנט בוכ-האַלטעריע און געוועזען זיכער, אַז אַריינטרעטענדיג אין באַנק וועט ער גיך זיך אויסצייכענען און רייך ווערען. בכלל האָט פּיעדקע אָנגעהויבען שטאַרק צו טראַכטען וועגען דעם, זינט אין

שטעדטיל האָבען זיך בעזעצט צוויי נייע דענטיסטען פון פעטערבורג און זיין פּראַקטיק האָט זיך בעדייטענד פערקלענערט.

ד

איינמאָל, נאָכדעם ווי דורכ'ן שטעדטיל איז צופעליג דורכגעפאָהרען אַ הויכגעשטעלטע פּערזאָן, האָט דער איספּראַווניק בעקומען אַ העכערונג און איז בעשטימט געוואָרען אַלס פּאָליצמייסטער אין דער גובערניע-שטאָדט נ. לכבוד דער שמחה האָט דער איספּראַווניק געמאַכט אַ מאָלצייט, אויף וועלכען מען האָט פיל געגעסען, נאָך מעהר געטרונקען און ביז'ן פריהמאָרגען געטאַנצט. אַלע געסט האָבען אויסגעדריקט זייער טיפען צער, וואָס זיי פערלירען פון זייער קרייז אַזאַ גוטען, ליבהאַרציגען און אָרענטליכען מאַן ווי דער איספּראַווניק. מיט זיין אָבפאָהרען וועט ווערען פּוסט און וויסט אין שטעדטיל. שטאַרקער פון אַלעמען האָט אויסגעדריקט זיין צער פיעדקע. ער איז אפילו נישט אָבגעשטאַנען פון לייטען אין טרינקען און טאַנצען, נאָר ער האָט זיך געהאַלטען פערטרויערט. אויפהויבענדיג זיין גלעזעל, האָט ער זיך שטאַרק געקלאַפּט מיט'ן פויסט אין האַרצען און געשריען מיט אַ טראַגישען קול:

—בעשטימט! נאָך קוזמאַ ניקאָלאַיעוויטש'עס אָבפאָהרען בלייב איך דאָ נישט! פערפלוכט זאָל איך זיין, אויב איך פאָהר נישט איבער צו איהם אין נ.

דער איספּראַווניק, גערירט פון אַזאַ איבערגעגעבענקייט, האָט אַרומגענומען פיעדקע'ן און הייס אויסגעשריען:

—פיעדקע! וואַרף אַלץ צום טייוועל און פאָהר מיט מיר! ביי מיר וועסטו נישט פערפאַלען געהן!

און אַרומנעהמענדיג די גאַנצע פערזאַמלונג מיט אַ האָפערדיג-שיכור'ן בליק, האָט ער צוגעגעבען:

—ווער עס וויל, זאָל פאָהרען מיט מיר! איך וועל אַלעמען איינאָרדנען!

אויף מאָרגען, אַז פּיעדקע, שוין אַ ניכטערער און אַ רו־היגער, איז געקומען צום איספּראַווניק העלפען איהם פּאַקען זיך, האָט ער זיך ווידער אומגעקעהרט צום נעכטיגען געשפּרעך וועגען איבערפאָהרען קיין נ.

—עס פערשטעהט זיך! וואָס ווערסטו דאָ אויסזיצען,—האָט איהם אונטערגעהאַלטען דער איספּראַווניק.—דאָרטען ווערסטו האָבען אַ בעסערע פּראַקטיק. זשידאָטשקעס זענען דאָרט פיל מעהר ווי דאָ!

—אַ, כאַפּט זיי דער טייוועל! זיי האָבען מיר דערעסען!—האָט געענטפערט פּיעדקע.—איך וויל גאָר וואַרפען די ציין־דאָקטאָריי און אָנקומען אין אַ באַנק. אַ ריינערע אַרבייט און נישט האָבען צו טהון מיט אַלערליי יאָסקעס און חייקעס!

—אדרבא!—האָט איינגעשטימט דער איספּראַווניק.—ווערסט זיך איינאָרדנען אין אַ באַנק און מיט דער צייט אַליין ווערען אַ באַנקיר.

פּיעדקע האָט אַ זיפץ געטהון.

—דאָס אומגליק אָבער איז, וואָס בעקומען אַ שטעלע אין אַ באַנק איז נישט גרינג. מען דאַרף דערצו האָבען אַ וויכטיגע פּראָטעקציע.

—שפּיי אויף דעם! אָט איך וועל זיך נאָר איינאָרדנען אין שטאָדט, וועל איך דיר פערשאַפען וואָס פאַר אַ שטעלע דו וועסט וועלען.

נאָר פּיעדקע האָט זיך דערמיט נישט בענוגענט.

—ווען דאָס וועט נאָך זיין! איך וואָלט וועלען גלייך נאָך אייך אַריבערפאָהרען. ביי מיר איז, ווי איהר ווייסט, אַ ברייטע רוסישע נאַטור: געזאָגט און געטהון.

—פּרא אדם!—האָט אויסגעשריען דער איספּראַווניק.—דו ביזט דאָך בעפריינדעט מיט'ן פּאָרוטשיק אַנאַסטאַסיעוו. ווען נאָך דאַרפסטו? זיין פעטער, דער גענעראַל, שפּילט אין נ. די גרעסטע ראָל. זאָל אַנאַסטאַסיעוו נעהמען ביי איהם אַ רעקאָמענדאַציע-בריוועל פאַר דיר—וועט דיך גלייך יעדער דירעקטאָר פון וועלכער דו ווילסט באַנק צונעהמען.

ה

דער פּאָרוטשיק יערמאָליי איוואַנאָוויטש אַנאַסטאַסיעוו איז געווען נאָך אַ יונגערמאַן, זעהר אַ הויכער, זעהר אַ דאַרער, אַ בלאָנדער מיט בלייכע, אַ ביסעל אויסגעקייקעלטע אויגען, אַ שווייגענדיגער און אַנ׳אונבעוועגליכער. ער האָט אַ סך געטרונקען, שטאַרק געשפּילט אין קאָרטען, נאָר איז קיינמאָל נישט שיכור געווען און נישט פערלאָרען זיין אונבעוועגליכקייט. די בעקאַנטע זיינע האָבען איהם נישט ליב געהאַט, געהאַלטען איהם פאַר אַנ׳„אָריגינאַל“ און געפיהלט זיך אונהיימליך אונטער זיין אָנגעשטעלטען שווערען בליק, גלייך ווי ער וואָלט זיך קלייבען אָדער אַרויסצורופען אויף אַ דועל, אָדער אָהן אַ דועל גלאַט אין גוטען מוט נעהמען האַקען דיך מיט דער שווערד.

פיעדקע האָט שטאַרק מורא געהאַט פאַר אַנאַסטאַסיעוו׳ן, נאָר ער האָט זיך מיט אַלע כוחות געמיהט צו דערנענטערן צו איהם. אַנאַסטאַסיעוו האָט איהם ערלויבט צו קומען צו איהם, פלעגט שווייגענדיג צונעהמען זיינע בעדינונגען, פלעגט איהם זאָגען „דו“, אָבער נאָהנט האָט ער איהם צו זיך נישט צוגעלאָזען. אַנ׳אַנדערש מאָל פלעגט ער שיקען נאָך איהם זיין „דיענשטשיק“, און אַז פיעדקע פלעגט אויף גיך קומען, פלעגט ער איהם מיט זיין בלייכען, אונבעוועגליכען קול זאָגען:

—זעץ דיך, זשידאָווסקי ראַווין, בראָנפען טרינקען!

און עס פלעגט זיך אָנהויבען אַנ׳אייגענאַרטיגע שיכרות. אַנאַסטאַסיעוו האָט געטרונקען אַ גלעזעל נאָך אַ גלעזעל שווייגענדיג און געקוקט אונבעוועגליך, ווי פיעדקע דרעהט זיך אום אין שטוב און פיהרט זיך אויף מעשה בעל-הבית. שווייגענדיג, אָהן אַ שמייכעל, אָהן וועלכען נישט איז אויסדרוק פלעגט ער אויסהערען פון פיעדקע׳ן זיינע נבול-פה׳דיגע אַנעקדאָטען. ער פלעגט נאָר אַנ׳אַנדערש מאָל צושאָקלען מיט׳ן קאָפּ און אַרויסריידען:

—נו, נאָך עפּעס, שאַרפּערעס...

נאָך אַ לאַנגער שיכּרות פּלעגט אַנאַסטאַסיעוו געוועהנליך פאַרלעגען משונה'דיגע אויפטהועכצען: אָנטרינקען מיט קאָניאַק דעם גלח'ס הונט; איבערשניידען די שטריק פון דער ווייבער־שער „קופּאַלניע", אַז זי זאָל אַוועקשווימען צוזאַמען מיט די ווייבער, וואָס באָדען זיך דאָרט, און ד. גל.

פּיעדקע פּלעגט נעהמען זיך אויספיהרען די אויפטהועכצען מיט אַזאַ היץ, ווי דאָס וואָלט איהם געהן אין לעבען. אָפטער אָבער פלעגט זיך די שיכּרות ענדיגען פיל פּראָזאאישער: אַנאַ־סטאַסיעוו, אָנשטעלענדיג אויף פּיעדקע'ן אַ ווילדען בליק, פלעגט אַרויסריידען רוהיג און שטאַרק:

—הער, פּיעדקע. געה צו אַל די שוואַרץ יאָהר! האָסט מיר דערעסען. וואַרף דיך אַרויס, אַנישט—בעקומסטו אין מאָרדע!

און פּיעדקע פלעגט אויף גיך זיך אָבטראָגען.

ו

אויף מאָרגען, נאָך דעם געשפּרעך מיט'ן איספּראַווניק, איז פּיעדקע אינדערפריה אַוועק צום פּאָרוטשיק. יענער האָט זיך נאָר־וואָס אומגעקעהרט פון קלוב, וואו ער האָט די גאַנצע נאַכט געשפּילט אין קאָרטען. אַנאַסטאַסיעוו האָט בעגעגענט פּיעדקע'ן אַזוי ווי ער וואָלט וואַרטען אויף איהם און אָנשטאָט אַ „גוט מאָרגען" האָט ער איהם אָנגעגאָסען און שווייגענדיג דערלאַנגט אַ גלאָז בראָנפען.

פּיעדקע איז צוגעטראָטען צו זיין בקשה נישט גלייך. איהם האָט זיך געוואָלט ערקלערען זיין בעגעהר אָבריזען פון שטעדטיל נישט מיט פּראַקטישע, נאָר מיט אידעאַליסטישע מאָ־טיוועז. און ער האָט אָנגעהויבען צו בעשרייבען זיין שטאַרקע צוגעבונדענקייט צום איספּראַווניק. נאָר ווי ער האָט דערמאָהנט דעם איספּראַווניקס נאָמען, האָט זיך אַנאַסטאַסיעוו אָבגערופען:

—אַ גנב, אַ שוחד'ניק און אַ נאַר!

פיעדקע האָט אויף דעם נישט געענטפערט און אַרויסגעשטעלט אַנ'אַנדער מאָטיוו: איהם האָט דערעסען אַ קליין שטעדטיל.

אַנאַסטאַסיעוו האָט איהם אויסגעהערט שווייגענדיג, און אָנשטעלענדיג אויף איהם זיין שטאַרקען בליק, האָט ער קאַלט געפרעגט:

—און דו ווערסט די באַנק נישט בע'גנב'ענען?

פיעדקע'ן איז געוואָרען אונהיימליך פון דער פראַגע און ער האָט מיט אַ קרומען שמייכעל אויסגעשריען:

—נו, אייער בלאַגאָראָדיע הויבט שוין אָן זיך נאַריש מאַכען!

נישט האָבענדיג קיין מוט אויף צו „דו"-צען דעם פּאָרוטשיק, האָט ער איהם האַלב ערנסט, האַלב אין שפּאַס גערופען „וואַשע בלאַגאָראָדיע" און גערעדט אין דער דריטער פּערזאָן, איז אויסגעקומען אי פאַמיליער, אי נישט אויף „דו".

אַנאַסטאַסיעוו, נישט אָבפּיהרענדיג פון פיעדקע'ן זיין בליק, האָט נאָכאַמאָל איבערגע'חזר'ט די פראַגע:

—און דו ווערסט די באַנק נישט בע'גנב'ענען?

און צוגעגעבען שטייף:

—ענטפער, אַז איך פרעג!

—נו, איך וועל נישט בע'גנב'ענען, נישט בעגנב'ענען! איך שווער!—האָט געענטפערט פיעדקע מיט אַ שמייכעלע.

און קאָקעטירענדיג מיט זיין קענטעניש האָט ער זיך צוויי מאָל קונציג איבערגע'צלמ'ט און צוגעגעבען, נאָכמאַכענדיג די פּראָסטע פויערים:

—וואָט טע כרעסטו! (אָט איז דיר אַ צלם, ד. ה. אַ שבועה).

אַנאַסטאַטיעוו האָט אַ ווײַלע געשוויגען.

—נו גוט, איך וועל נעהמען פאַר דיר ביים פעטער אַ קאַרטעל. אָבער דו ווערסט דאָך אַליין נישט וועלען אָנקומען אין אַ באַנק.

—פאַרוואָס?

—אין די בענק זענען די דירעקטאָרען אַלע יודען.

—אמת... איך האָב גאָרנישט אַ טראַכט געטהון וועגען דעם...—האָט זיך אָבגערופען אַראָבגעפּאַלען פּיעדקע.—עס איז טאַקי נישט אָנגענעם צו געפינען זיך אונטער דער הערשאַפט פון עפּיס אַ זשיד...

—וואָס מאַכסטו הינטישע שטיק!—האָט איהם אַנאַסטאַסיעוו איבערגעשלאָגען די רייד.—ביזט דאָך אַליין אַ זשיד, וואָס-זשע נעהמסטו זיך איבער!

—הלואי זאָל אייער בלאַגאָראָדיע זיין אַזאַ זשיד ווי איך בין!—האָט זיך אָבגערופען פּיעדקע שטאַרק בעליידיגט.

אַנאַסטאַסיעוו האָט אויף איהם אָנגעשטעלט זיין קאַלטען בליק און אַרויסגערעדט האַרט און דראָהענדיג:

—נישט רוק זיך איבעריגס צו מיין בלאַגאָראָדיע מיט'ן וואָרט „זשיד“. איך וועל דיר די מאָרדע צעקלאַפּען... טרינק! און דערלאַנגט איהם אַ גלאָז בראָנפען.

ז

אַנאַסטאַסיעוו האָט געהאַלטען וואָרט און אין אַ פּאָר וואָכען אַרום איז פּיעדקע מיט אַ רעקאָמענדאַציע פון גענעראַל געגאַנגען אין איינער פון די גרעסטע בענק.

דער דירעקטאָר, אַנ'אַלטער מאַן, אַ דיקער, אַ שווערער, מיט אַראָבגעהאַנגענע באַקען און פאַרשוואומענע אויגען, האָט, דורכלעזענדיג דעם גענעראַלס קאַרטעל, צוגענומען פּיעדקע'ן זעהר ליבליך, דערלאַנגט די האַנד, געבעטען זיצען און, שטע-לענדיג איהם עטליכע פראַגען, צוגעזאָגט אַ שטעלע.

—איך בין גליקליך צו קאָנען טהון אַ געפעליגקייט זיין פּרעוואָסכאָדיטעלסווא!—האָט ער צוגעגעבען און געבעטען קומען אין אַ טעג דריי אַרום.

פּיעדקע, אַ גליקליכער און אַ פרעהליכער, איז גלייך פון באַנק אַוועק צום איספּראַווניק, וועלכער האָט שוין דאָ פאַר-טרעטען די שטעלע פון אַ פּאָליצמייסטער.

—נו, קאָן איך אייך זאָגען אַ דירעקטאָר! —האָט פיעדקע גענומען אָבלאַכען פונ'ם דירעקטאָר. —דיק ווי אַ פאַס, זעהט אויס ווי אַ בולדאָג, קוים וואָס ער באַוועגט די אָראָבגעהאַנגענע ליפּ, און אויפ'ן נאָז ליגט דער זשידו דאַבט זיך, אַז פון איהם שטינקט אפילו מיט קנאָבעל!...

אין דריי טעג אַרום איז פיעדקע, אַ פרעהליכער און אַ זיכערער, אַוועק אין באַנק. איהם איז אויסגעקומען צו וואַרטען מעהר פון אַ שעה, ביז דער דירעקטאָר האָט איהם אויפגענומען. אַז מען האָט איהם איינגעלאַדען אין קאַבינעט, האָט דער די-רעקטאָר איהם נישט געגעבען די האַנד, נישט געבעטען זיצען און קאַלט אַרויסגעזאָגט:

—ליידער קאָן איך אייך, יונגערמאַן, נישט געבען קיין שטעלע ביי מיר אין באַנק.

פיעדקע איז געווען איבערראַשט פון דעם אונערוואַרטען אָבזאָג.

—פאַרוואָס? —האָט ער געפרעגט מיט אַ געפאַלענער שטימע.

—דער טעם איז נישט וויכטיג, נאָר אונמעגליך...

—אָבער איך בעט אייך!... אפשר אַ מיספערשטענדניש.

דער דירעקטאָר האָט אַ ווײלע געשוויגען און טראַכטענדיג געקייט מיט די ליפּען. נאָכדעם האָט ער אויפגעהובען זיין שווע-רען בליק, האָט מיט פעראַכטונג אַ קוק געטהון אויף פיעדקע'ן און אַרויסגערעדט קאַלט:

—איהר זענט אַ יוד. ביי אונז אין באַנק זענען שוין דאָ גענוג יודען. מחמת אייניגע סבות קאָנען מיר מעהר קיין יודען נישט צונעהמען... איך האָב שוין וועגען דעם מודיע געווען דעם גענעראַל און ער האָט מיר געזאָגט, אַז ער האָט אויך נישט געוואוסט, דאָס איהר זענט אַ יוד...

פיעדקע האָט געקוקט אויפן דירעקטאָר מיט גרויס גע-עפענטע אויגען. ער האָט ווייניגער פון אַלץ געוואַרט אויף אַ קלאַפּ פון דער זייט. ער איז געווען טיף איבערצייגט, אַז ער טהוט אַ כבוד דעם דירעקטאָר דעם יודען, אָנקומענדיג צו איהם אויף אַ שטעלע. און מיטאַמאָל—נאַ דירו איהם, פיעדקע'ן, נעהמט

מען נישט צו, ווייל ער איז... אַ יוד! איהם האָט זיך דאָס אויסגעוויזען ווילד און זיין ערשטע בעוועגונג איז געווען — נעהמען אויפקלערען דעם דירעקטאָר, אַז ער, פיעדקע, איז נישט אַזאַ, ווי אַנדערע יודען, אַז ער קאָן זיי אַליין נישט סובל זיין. נאָר ער האָט גלייך פערשטאַנען, אַז דאָס וועט נישט העלפען. אין הארצען האָט זיך ביי איהם דערוועקט אַ כעס אויף דעם דירעקטאָר. ער האָט אַ וואָרף געטהון אויף איהם אַ בליק פול מיט פעראַכטונג, איז שטאָלץ אַרויס פון קאַבינעט און, צו־מאַכענדיג נאָך זיך די טהיר, האָט ער אַרויסגערעדט מיט אַ טיפען האַס:

—זשידו!!

HEBREW SICK BENEFIT ASSOCIATION
LIBRARY
FOUNDED BY
R. COHEN

עם הספר

מיט עטליכע יאָהר פאַר דער מלחמה איז מיר אויסגעקומען צו זיין אין קעניגסבערג. געפאָהרען אַהין בין איך נאָר אויף אַ פאָר טעג, אָבער איך האָב געמוזט פערבלייבען דאָרט אַ פיל לענגערע צייט. אין אַ פרעמדער שטאָדט, אָהן איין בעקאַנטען, אָבגעריסען פון דער געוועהנליכער אַרבייט, אין אַנ׳אונבעשטימטער לאַגע האָב איך זיך שטאַרק געלאַנגווייליגט. דערצו איז עס נאָך געוועז אין שפּעטען הערבסט: שטענדיגע רעגענס, נעבעלס, ווינטען. כדי נישט אַזוי שטאַרק צו פיהלען די איינזאַמקייט, פלעג איך אָפט אָבזיצען גאַנצע אָוועגדען אין אַ גרויסען, שטאַרק בעלויכטענעם קאַפע-הויז, דורכקוקען אַלע צייטונגען, שרייבען בריוו און אַנ׳אַנדערש מאָל שעה׳ן לאַנג צוזעהן די שפּיל פון אַ פּאָר געשיקטע ביליאַרדען-שפּילער.

איין מאָל, אין אָוועגד, בין איך געזעסען אין קאַפע-הויז ביי אַ קליין טישעל און געלעזען אַ יודישע צייטונג, וועלכע איך האָב בעקומען פון דער היים צוזאַמען מיט מיין קאָרעספּאָנדענץ. זייענדיג פערטיפט אין דער צייטונג, האָב איך דערפיהלט

אַז עמיצער געפינט זיך נאָהנט פון מיר. אומגעקוקט זיך, און דערזעהן, אַז אַ יונגערמאַן, וואָס איז געזעסען ביי אַ צווייטען טישעל ביי אַ קווערטיל ביר, האָט זיך צו מיר צוגעבויגען און קוקט אַריין אויפמערקזאַם אין מיין ציישונג. געווען איז דאָס אַ מאַן פון אַ יאָהר דרייסיג, אַ טיפּישער דייטש, אַ פּריס, אַ געזונטער, מיט אַ ברייטען קארק, מיט אַ פּירקאַנטיגען געזיכט, מיט אַ געגאָלטער טעמפּער געמבע, אויגען פערלאָפענע פון ביר און אַ גאוה'דיגען, כמעט חוצפּה'דיגען בליק. בלייבענדיג גאַנץ גלייכגילטיג צו מיין פערוואונדערטען פרעגענדיגען בליק, האָט ער אויסגעשטרעקט אַ דיקען, קורצען פינגער, אָנגעוויזען אויף דעם קעפּעל פון ציישונג און מיט אַ דיקען הייזעריגען קול אַ פרעג געטהון:

—וואָס איז דאָס פאַר אַ ציישונג?

„אַנ'אַנטיסעמיט... וויל מן הסתם פערפיהרען אַ סקאַנדאַל"—איז ביי מיר דורכגעפלויגען אין זינען. און איך האָב איהם געענטפערט טרוקען און אַרויסרופענד:

—אַ יודישע ציישונג, מיין הער!

—אַז אַ יודישע, זעה איך,—האָט ער געענטפערט רוהיג,—איך פרעג ווי הייסט זי? די ערשטע דריי אותיות האָב איך פונאַנדערגעקליבען, און ווייטער ווייס איך נישט...

„זאָל דאָס זיין אַ יוד?"—און איך האָב ווייטער אַ קוק געטהון אויף איהם. קיין זכר פון יודישקייט—נישט אויפ'ן פּנים, נישט אין די אויגען.

—איהר קענט יודישע אותיות?

—קינדווייז געלערנט. געקענט אפילו גוט לייענען, איצט פערגעסען,—האָט ער געענטפערט גלייכגילטיג.

—איהר זייט אַ יוד?

—ניין... מיין פאָטער איז אַ יוד און איך בין אַ פּרייזיניגער און אַ דייטש,—האָט ער שטאָלץ געענטפערט און אויסגעשפּאַרט די ברוסט פאָראויס.

כדי וואָס עס איז ענטפערן, האָב איך אַ זאָג געטהון:

—מען קאָן זיין אַ פּרייזיניגער און בלייבען אַ יוד.

ער האָט זיך צוריקגעבויגען אויפ'ן שטוהל און צעלאַכט:
—כאַ כאַ! נישט פון אייך דעם ערשטען הער איך דאָס! אַנ'אַלט לידעל... ווי איך זעה, מוזט איהר זיין פון רוסלאַנד?
—יאָ.
—ביי אייך אין רוסלאַנד איז אַלץ ווילד און יודען זענען דאָרטען, נישט נעהמט פאַר אומגוט, אויך ווילדע. זיי פערשטעהען נישט וואָס הייסט „פּאַטערלאַנד".
דער גאוה'דיגער קאָנטעטער טאָן, מיט וועלכען די ווערטער זענען געזאָגט געוואָרען, האָט אויף מיר געמאַכט אַזאַ אונאָנגענעהמען איינדרוק, אַז איך האָב נישט געהאַט קיין חשק פאָרצוזעצען דעם געשפּרעך און האָב זיך ווידער פערטיפט אין דער צייטונג.
אַ ווייל'ע שפּעטער האָט מיין שכן זיך ווידער געווענדט צו מיר:
—קענט איהר נישט אפשר אין רוסלאַנד, אין פּעטערבורג, איינעם אַלעקסייעוו, אָדער עליסייעוו? ער האָט אַ גרויסען פערד-זאַוואָד, פאָריגען יאָהר האָט ער געשיקט אַהער צווי פערד „נאַדדאַ" און „איגאָר" אויף אונזער פערד-געלאַף, ער האָט געהאָפט צו בעקומען דעם ערשטען פּריז—און איז דורכגעפאַלען, נישט בעקומען.
—איהר אינטערעסירט זיך מיט פערד-געלאַף?
—איך בין אַ געלאַף-רייטער, אַ זשאָקיי,—האָט ער געענטפערט מיט שטאָלץ.—זיבעצעהן מאָל האָב איך געוואונען פּריזען, צוויי מאָל האָב איך גענומען דעם ערשטען פּריז,—און קיין איין מאָל נישט ערלויבט אַנ'אויסלענדער זאָל מיך איבעריאָגען. אַ דייטש מוז אימער זיין פאָרווערטס!—האָט ער צוגעגעבען מיט אַ פּאַטעטישען טאָן.
מיך האָט אָנגעהויבען אינטערעסירען דער פּרייזיניגער דייטשער-פערד-פּאַטריאָט פון יודען, און האָב גענומען איהם פונאַנדערפרעגען, ווער ער איז. ער האָט מיר דערצעהלט, אַז זיין פאָטער איז מיט אַ יאָהר פערציג צוריק געקומען אַהער פון פּוילען, פון אַ קליין שטעדטיל, דער פאָטער לעבט נאָך; ער

איז אַ בערזען-מעקלער און עד היום געבליבען פרום. זיצט אַנ'-אַנדערש מאל ביז חצות איבער אַ ספר, ער לייענט אפילו דיי-טשע ביכער אויך, אָבער נאָר אַזעלכע, וואָס האָבען אַ שייכות צו יודישקייט, ער האָט אַ גרויסע ביבליאָטעק.

—ווי בעציהט ער זיך דערצו, וואָס איהר האַלט זיך נישט פאַר אַ יודען?—האָב איך אַ פרעג געטהון.

ער האָט זיך פונאַנדערגעלאַכט.

—ווי זאָל ער זיך בעציהען!—פריהער איז ער שטאַרק ברוגז געווען, איצט האָט ער זיך בערוהיגט, שווייגט... נו, איך האָב זיך דאָך פאָרט נישט געטויפט. אָבער מיינע צוויי שוועסטער זענען געטויפטע. איינע האָט חתונה געהאַט פאַר אַ קאָמיוואָיאַזשאָר, די צווייטע—פאַר אַ פאָסט-בעאַמטען, און נישקשה, דער פאָטער איז מיט זיי נישט צוקריגט, קומען צו אונז אָפט מיט די מאַנען. נאָר דער פאָטער רעדט ווייניג אי מיט זיי, אי מיט מיר, שווייגט און קוקט אין זיינע ספרים... נאָכדעם, ווי די צווייטע טאָכטער האָט זיך געטויפט, האָט ער בעשטימט אומ-צוקעהרען זיך צוריק אין פוילען, אין זיין שטעדטיל.

דער יונגערמאַן האָט אַ רייב געטהון מיט'ן פוס, אָדער אַ שמוצער געטהון מיט די ליפען און בעפוילען, מ'זאָל איהם דערלאַנגען נאָך אַ קריגעל ביר.

מיר האָט זיך פאָרגעשטעלט דעם פרייזיניגען זשאָקיי'ס פאָטער, אַנ'אַלטער פוילישער יוד, וואָס האָט דאָס גאַנצע לע-בען פערבראַכט אין דער פרעמד, פערלוירען דאָרט אַלע קינדער און איצט דענקט ער זיך אומקעהרען צוריק אין דער אַלטער היים, אַנ'עלענדער און פרעמדער, מיר האָט פערקלעמט דאָס האַרץ פון רחמנות איבער דעם אונבעקאַנטען יודען.

דער' זשאָקיי איז געזעסען אָנגעלעהנט און לאַנגזאַם גע-צויגען דאָס ביר פון קריגעל. אָבער, ווי עס ווייזט אויס, האָט ער פערשטאַנען מיין שטימונג, שנעל אַוועקגעשטעלט דאָס ביר און לעבהאַפט אַ זאָג געטהון!

—ווייסט איהר וואָס? קומט אַריין צו אונז, בעקענט זיך מיט מיין פאָטער, ער וועט זיין זעהר גערן דורכשמועסן זיך

מיט אַ יודען פון זיינע קאַנטען. אַז ער קומט זיך צונויף מיט אַ יודען פון פוילען, אָדער רוסלאַנד, זיצט ער צו מאָל אַב מיט איהם אַ גאַנצען אָוועגד און מ׳רעדט, מ׳פילאָזאָפירט, דער פאָטער איז אַ קלוגער מאַן, דערצו האָט ער אַ רייכע ביבליאָטעק, איך וועט זיין אינטערעסאַנט... אויב איהר ווילט, קומט מאָרגען אָהער און מיר וועלען צוזאַמען געהן צו איהם...

איך האָב איינגעשטימט.

אויף מאָרגען אין אָוועגד בין איך אַוועק מיט דעם זשאָקיי צו זיין פאָטער. ער האָט מיך געבראַכט אין אַ בעל-הבתיש מעבלירטער דירה, אַריינגעפיהרט אין אַ גרויסען צימער, וואו ס׳זענען געשטאַנען עטליכע שענק מיט ספרים. פאַרגעשטעלט דעם פאָטער און אַליין אַרויס פון צימער.

מיר אַנטקעגען האָט זיך אויפגעהויבען אַן׳אַלטער מאַן, אַ נישט הויכער, אַ גרויער, אָבער נאָך גאַנץ קרעפטיג, מיט אַן׳איינגעבויגענעם רוקען און אַ טיפען טרויער אין די אויגען. ער האָט אויף מיר אַ וואָרף געטהון אַ שאַרפען, פאָרשענדיגען בליק, געגעבען מיר שלום, געבעטען זיצען און אַליין געזעצט זיך אַנטקעגען.

—מיין זוהן האָט מיר געזאָגט, אַז איהר האָט געוואָלט זעהן מיינע ספרים (איך האָב דאָס דעם זוהן נישט געזאָגט). ביי מיר איז דאָ אַ היבש ביסעל. אָנגעזאַמעלט פאַר פערציג יאָהר, וואָס איך זיץ דאָ... אָבער חוץ מיר אינטערעסירט זיך מיט זיי קיינער נישט פון מיין געזונד...

—דעם אמת זאָגענדיג, אינטערעסירט מיך אַ לעבעדיגער יוד מער ווי ספרים—האָב איך געענטפערט.—איך האָב דאָ אין שטאָדט קיין איין בעקאַנטען.

—און איך האָב אַ האַלבע שטאָדט בעקאַנטע און צווישען זיי זענען אויך וועניג „לעבעדיגע יודען״,—האָט ער אַ זאָג געטהון מיט אַ טרויעריגען שמייכעל.

איך בין צוגעגאַנגען צו אַ שאַנק, גענומען בעקוקען די ספרים: געשטאַנען אַ ש״ס, רעליגיעזע און מוסר-ספרים. צוגלייך מיט זיי זענען געשטאַנען דייטשע ביכער איבער יודענטום.

—וואָס איז אייער בעשעפטיגונג?—האָט מיך אַ פרעג געטהון דער בעל-הבית.

—איך בין אַ שרייבער, אַ פערפאַסער פון ביכער,—האָב איך געענטפערט, און פיהלענדיג, אַז איך וועל זיך מיט דעם ענטפער נישט אָב׳פטר׳ן, האָב איך זיך אומגעקעהרט צום טיש.

—הייסט דאָס אַ מחבר?... וועגען וואָס שרייבט איהר?... וואָס דערוויזט איהר אין אייערע שרייבעכצער?—האָט ער מיך ווייטער געפרעגט מיט אַ פאַרשענדיגען, אַ ביסעל אַרויסגערופענעם טאָן.

—שווער צו זאָגען אין צוויי ווערטער. איבערהויפט שרייב איך וועגען נאַציאָנאַלע פראַגען... וואָס דערווייז איך? איך דערוויז, אַז דער יוד האָט זיך אָן וואָס צו האַלטען, אַז ער דאַרף און מוז בלייבען אַ יוד.

—„בלייבען אַ יוד״?... אַזוי?... און וואָס אַנ׳ערך הייסט ביי אייך „בלייבען אַ יוד״?—האָט ער ווייטער געפרעגט מיט דעם זעלבען נישט פריינדליכען טאָן, נישט אַראָבלאָזענדיג פון מיר זיין שאַרפען אונצוטרויענדיגען בליק.

מיך האָט אָנגעהויבען ערגערן דאָס אויספרעגען און דער טאָן. איך האָב בקיצור, אָבער קלאָר, ערקלערט דעם אַלטען מיין בעציהונג צו דער נאַציאָנאַלער פראַגע.

—אַלץ, אויף וואָס יודישקייט האָט זיך ביז איצט געהאַלטען, די רעליגיע מיט דער תורה האָבען פערלוירען דעם כח, איז געפאַלען, איז פערניכטעט. דעריבער האָבען מיר, די פאָרשטעהער פונ׳ם נייעם יודענטום, גענומען שאַפען אַ וועלטליכע קולטור, עטוואָס אַזוינס, וואָס זאָל, חוץ רעליגיע, פעראייניגען דאָס פאָלק, געבען איהם כח און אַ באָדען פאָרצוזעצען זיין נאַציאָנאַלען לעבען.

דער אַלטער האָט זיך אויפמערקזאַם צוגעהערט. ווי נאָר אָבער ער האָט תופס געווען מיין געדאַנק, האָט ער אַ בליק געטהון אויף מיר מיט רוגזא און אַרויסגערעדט טרוקען און פיינדליך:

—איהר רעכענט, אַז דער אַלטער יסוד פון יודישען לע-

בען איז שוין צושטערט? איהר האָט אַ גרויסען טעות, ער איז נאָך שטאַרק...

—גיט אַ קוק, וואָס אַרום טהוט זיך,—האָב איך זיך אָב-גערופען,—נישט נאָר דאָ, נאָר אפילו ביי אונז אין רוסלאַנד...

—וואָס אַזוינס טהוט זיך?

—ווי הייסט וואָס? פון טאָג צו טאָג פאַרשווינדט אַלץ, וואָס פריהער איז געווען הייליג. די חדרים בלייבען פוסט, די ישיבות ווערען איינע נאָך דער אַנדערער פערמאַכט. מ׳דאַווענט נישט, מ׳לערנט נישט...

אויפ׳ן אַלטענס פּנים איז פערגלייווערט געוואָרען אַ שטאַנ-גע רוהיגקייט.

מיט אַ שטאַרקען בליק האָט ער געקוקט ערגעץ ווייט און דאַן אַרויסגערעדט קאַלט און גלייכגילטיג:

—דאָס מאַכט נישט אויס!

—דאָס איז אייך נאָך ווייניג?—האָב איך אויסגעשריען,—און דאָס וואָס יודען פערגעסען די אייגענע שפּראַך, פערגעסען, אַז זיי זענען יודען, גייען אַוועק פונ׳ם פאָלק, שמד׳ען זיך...

איך האָב אָבגעהאַקט די רייד, דערמאָהנענדיג זיך, אַז ביי דעם אַלטען האָבען זיך צוויי טעכטער געשמד׳ט. נאָר ער האָט זיך נישט אָבגעשטעלט אויף מיינע רייד און איבערגע׳חזר׳ט מיט דער פריהערדיגער עקשנות:

—דאָס מאַכט נישט אויס!

—וואָס-זשע מאַכט יאָ אויס?

דער אַלטער האָט זיך אויפגעהויבען און צוגעגאַנגען צום ספרים-שאַנק, האָט פון דאָרט אַרויסגענומען אַ דייטשען בוך, האָט דאָס געעפענט, בעוויזען מיר מיט׳ן פינגער דעם נאָמען אויפ׳ן שער און אַרויסגערעדט לאַנגזאַם און שטרענג:

לעזט! איהר זעהט ווי דאָס בוך הייסט? „צוריק צום תלמוד". איהר פערשטעהט? „צוריק צום תלמוד!" דאָס שרייבט אַ דייטשער יוד! לייענט דורך דאָס בוך, וועט איהר זעהן, אַז יודען מוזען זיך אומקעהרען צום אַלטען יסוד! אַנ-דערש קאָן נישט זיין!

איך האָב שווייגענדיג געקוקט אויף דעם אַלטען מאַן און נישט געקאָנט בעשטימען, ווער שטעהט פאַר מיר: אַנ׳אַלטער משוגע׳נער, וועלכער זעהט נישט און פערשטעהט נישט, וואָס ארום איהם טהוט זיך, אָדער אַ טיפער פילאָזאָף, וואָס איבער שרייענדיגע פאַקטען, איבער דער אייגענער טראַגעדיע, האָט ער זיך געקליגט אריינצוקוקען אין דער ווייטער צוקונפט...

HEBREW SICK BENEFIT ASSOCIATION
LIBRARY
FOUNDED BY
R. COHEN

א גוישער קאָפּ

עטליכע יאָהר פאַר דער מלחמה, אין רעכטען ברען פון דער רוסישער רעאַקציע, האָב איך זיך אין צוג, אויפ׳ן וועג פון ווילנאָ קיין וואַרשא, בעגעגענט מיט אַן׳אַלטען בעקאַנטען, וועמען איך האָב אַ יאָהר זיבען-אַכט נישט געזעהן. בשעת איך האָב איהם פריהער געקענט, איז ער געווען אַ געגאָלטער, האָט געטראָגען אַ בלוזע, געהייסען „אפאַנאַסי״ און געהאַלטען זיך זעהר קאָנספיראַטיוו. איצט האָט ער פערלאָזט אַ בעל-הבת׳יש בערדעל, געווען געקליידט אייראָפּעאיש און גערופען זיך מיט זיין יודישען נאָמען: משה זילבערצווייג.

מיר זענען געווען אַלטע בעקאַנטע פון דער שווייץ. אין אַמאָליגע צייטען פלעגען מיר זיך אָפט טרעפען צוזאַמען. אָבער קיין גוטע פריינד זענען מיר קיינמאָל נישט געווען. מיר האָבען אָנגעהערט צו צוויי פאַרטייען, וועלכע האָבען שטענדיג געקעמפט צווישען זיך. אַזוי וויביידע זענען מיר נאָך געווען „רעדנער״ און דערצו אין אַ געוויסער מאָס „פעראַנטוואָרטליכע פאָרשטעהער״, האָבען מיר זיך גערעכענט פאַר פערביסענע געג-

נער, פלעגען אָפט אַרויסטרעטען איינער געגען דעם אַנדערן מיט שאַרפע רעדעס, איראָנישע בעמערקונגען, מיט שטעכווער־טלעך און אַנ׳אַנדערש מאָל אפילו מיט זידלערײ.

איצט בעגעגענענדיג זיך נאָך אַזאַ לאַנגער צייט, האָבען מיר פערגעסען די גאַנצע אַמאָליגע געגנערשאַפט און שטאַרק דערפרעהט זיך איינער מיטן אַנדערן, ווי אַלטע פריינד, וועלכע האָבען צוזאַמען דורכגעלעבט די שווערע עמיגראַציע, געבראָטען זיך אין דעמזעלבען קאַלך-אויוון.

פונאַנדערגערעדט זיך, גענומען דערמאָהנען די אַמאָליגע פאַסירונגען: פאַרטייאישע „מלחמות", היציגע וכוחים, גערעדט וועגען דעם מיט אַ וואַרעמער ליבליכער איראָניע, ווי וועגען ערינערונגען פון קינדערשע יאָהרען.ביידע זענען מיר פאַר דער צייט אויסגעוואַקסען, אין פיל זאַכען זיך מיאש געווען, פערלוירען דאָס אַמאָליגע התלהבות און דאָך געפיהלט, אַז דאָס איז געווען די בעסטע און שענסטע צייט פון אונזער לעבען.

שמועסענדיג, האָב איך זיך צוגעקוקט צו זילבערצווייג׳ן, אַ טאַפּ געטהון ביי איהם דעם דופק, בעמערקט, אַז ער איז געוואָרען נעהנטער צו יודישקייט, אַ ביסעל מגיר געווען זיך.

ביז שפּעט ביינאַכט געשמועסט, דערמאָהנט אַלע ביטערע איבערלעבונגען פון דער לעצטער צייט. איבערגעקליבען די אַלטע בעקאַנטע חברים: אַלע צוזייט און צושפּרייט. ווער אין סיביר, ווער אין תפיסה.

צום סוף האָב איך זיך דערמאָהנט נאָך וועגען אַ חבר, אַ היציגען בחור, וועלכער האָט זיך גערעכענט פאַר איינעם פון די פייערדיגסטע רעוואָלוציאָנערען.

—אַ-אַ, פרעגט נישט וועגען איהם—האָט אַ מאַך געטהון מיט דער האַנד זילבערצווייג,—געוואָרען אַ גאָרנישט, אַ רענעגאַט. פיהרט איצט גרויסע געשעפטען, כמעט אַ מיליאָנער, דערצו איז ער נאָך אַוועק צו ז״י...

אין די פריהערדיגע צייטען, ווען איך וואָלט הערען פון זילבערצווייג׳ן דאָס וואָרט „ז״י", וואָלט פאַר מיר קיין שום ספק נישט געווען, אַז ער מיינט דאָס די „עס-ער׳ן". קיין אַנדער־

„מיר" און „זיי" האָט ער דעמאָלט נישט געוואוסט. איצט האָב איך פערשטאַנען, אַז ער מיינט עפּוואָס אַנדערש.

—וואָס הייסט, אַוועק צו זיי?

—דאָס הייסט, ער האָט זיך בענוצט מיט דער איינציגער פּריווילעגיע, וואָס יודען האָבען געגען קריסטען—גע'שמד'ט זיך.

מיט אונז צוזאַמען איז געפאָהרען אַ בעיאָהרטער מאַן, אַ דאָקטאָר פון אַ קליין שטעדטיל, אַ יוד. ער האָט זיך צוגעהערט צו אונזער געשפּרעך. ביי זילבערצוויינ'ס לעצטע ווערטער האָט ער זיך אָבגערופען:

—וואָס מיינט איהר, דאָס איז טאַקי אַ גרויסע פּריווילעגיע, פון וועלכע מען קאָן מאַכען אַ פיינע פּרנסה. מענשען האָבען גאָלדענע געשעפטען געמאַכט פון דעם.

—פון שמד?

—פון שמד! בשעת דעם גרויסען גירוש פון מאָסקווע,— האָט גענומען דערצעהלען דער דאָקטאָר—האָבען הונדערטער יודען זיך גע'שמד'ט. האָט זיך געפונען אַ יודעל, וואָס האָט געמאַכט דערפון אַ גלענצענד געשעפט. ער האָט זיך גע'שמד'ט פאַר אַנדערע. קיינער האָט דאָך קיין גרויס חשק נישט געהאַט צו לערנען די דינים, געהן צום גלח טובל זיין זיך וכדומה, האָט דאָס יודעל דאָס גענומען אויף זיך פאַר אַ גוטער בעלוינונג. היינט איז ער געגאַנגען צו אַ גלח מיט איינעמס אַ פּאַס, מאָרגען צו אַ צווייטען מיט אַנ'אַנדערענס אַ פּאַס: איבערגע'שמד'ט זיך ביי אַלע מאָסקווער גלחים, האָט ער אָנגעהויבען אַרומפאָהרען איבער אַרומיגע שטעדט שמד'ן זיך. בקיצור, פיר און פופציג מאָל גע'שמד'ט זיך. פערדינט דערפון שענע עטליכע הונדערט רובל און אַוועקגעפאָהרען אַהיים אויף... ימים נוראים. גע'שמד'ט האָט ער זיך נאָר פאַר אַנדערע, פון פּרנסה וועגען, אָבער אַליין איז ער געבליבען אַ יוד.

אַנ'אמת'ע מעשה אָדער אַ וויץ. נאָר לאַכען איז עפּיס קיין חשק נישט געווען...

—איהר ווייסט,—האָט זיך אָבגערופען זילבערצוויינ—אַ גוי, אַז איהם טרעפט שוין אַמאָל דאָס גליק צו בעקומען דאָס רעכט

צו שמד'ן זיך, קאָן ער עס אויך נישט אויסנוצען!

—ווי הייסט, אַ גוי בעקומט דאָס רעכט צו שמד'ן זיך? ווי קאָן דאָס זיין?—האָב איך זיך פערוואונדערט.

—ביי אונז אין רוסלאַנד קאָן אַלץ זיין! איך בין אפילו אַליין געווען אַנ'עדות דערפון, ווי אַ קריסטין, אַנ'עכט-פּראַוואָ-סלאַווונע, דוכט זיך נאָך אַ גלח'ס אַ טאָכטער. האָט זיך געזאָלט שמד'ן. זי האָט געקאָנט און געמוזט עס טהון, נאָר נישט גע-טהון—געהט רעדט מיט אַ גוי'אישען קאָפּ! אויב איהר ווילט, וועל איך אייך דערצעהלען די מעשה.

—אדרבא, אדרבא!—האָב איך זיך פעראינטערעסירט.

ב

—איהר געדענקט אפשר,—האָט אָנגעהויבען זילבערצוויג,— אין בערן איז געווען אַ סטודענטין סטעפּאַנאָווא. מיט'ן נאָמען האָט זי געהייסען אַנאַסטאַסיאַ איוואַנאָוונאַ. אַ בלאָנדינע, נישט קיין הויכע, מיט אַ שטרענג פּנים. אַ ביסעל עהנליך אויף אַ מנישקע... איהר מוזט זי געדענקען. קיין איין פערזאַמלונג פלעגט זי נישט דורכלאָזען...

—יאָ, יאָ, איך געדענק זי זעהר גוט—האָב איך זיך אָפּ-גערופען.

—געווען איז זי אַ פערקאָכטע סאָציאַל-דעמאָקראַטין, אי-בערגעגעבען בלב ונפש דער פּאַרטיי. געווען אַ גענעראַל'ס אַ טאָכטער, פלעגט בעקומען פון דער היים איבער הונדערט רובל אַ חודש, האָט עס כמעט אינגאַנצען אָבגעגעבען אויף דער פּאַר-טיי און אַליין צוגעהונגערט. זי האָט זיך גערעכענט פאַר איינע פון די טיכטיגסטע און איבערגעגעבענסטע אַרבייטערינס אין דער פּאַרטיי. איינמאָל, נאָך גרויסע אַרעסטען אין פּעטערבורג, בעקום איך פון אונזער צענטראַל-קאָמיטעט אַ בעפעהל תיכף ומיד קומען צוזאַמען מיט סטעפּאַנאָווא קיין פּעטערבורג און אַריינטרעטען אין דאָרטיגען קאָמיטעט, פון וועלכען צוויי דריי-

טעל מיטגלידער זענען געווען אַרעסטירט. די צייט איז דעמאָלט געווען אַ הייסע, שטרייקען, דעמאָנסטראַציעס, די מלחמה מיט די „עס-ער'ן" און אין דער פּאַרטיי גופא האָט אויך נישט גע-הערשט קיין איבעריגע אחדות. בקיצור, נישט געטאָרט אַ שעה דורכלאָזען. סטעפּאַנאָוואַ האָט גראָד דאַן געענדיגט די אוני-ווערזיטעט, געהאַלטען אין מיטען פון די לעצטע עקזאַמענס. ווי זי האָט נאָר דערהערט וועגען בעפעהל פון צ.-ק., האָט זי אפילו אַ מינוט נישט געטראַכט, געוואָרפען די עקזאַמענס און אין עטליכע שעה געווען גרייט צום פאָהרען. נאָר דאָ איז אַרויסגעטראָטען די פראַגע פון פּאַספּאָרטען. איך, אַלס עמי-גראַנט האָב בעדאַרפט בעקומען אַ כשר'ן פּאַס. סטעפּאַנאָוואַ איז אפילו געווען אַ לעגאַלע, נאָר אויף איהר האָבען זיך אָנגעקלי-בען געניג חטאים און מען האָט זי געקאָנט פערהאַלטען אויף דער גרעניץ. האָט זי אויך געמוזט האָבען אַ פּאַס. גענומען אַרומלויפען זוכען. דאַנקען גאָט בעקומען צוויי פּעסער, פאַר מיר און איהר. פּעסער כשר'ע, אָבער מיט קליינע חסרונות. איך בין לויט'ן פּאַס געוואָרען אויף אַ יאָהר פופצעהן יונגער, סטעפּאַנאָ-וואַ איז אויסגעקומען אויף אַ יאָהר צעהן עלטער. נאָר דאָס וואָלט נאָך נישט אויסמאַכען, ווען די פּעסער וואָלטען נישט גע-האָט אַ גרעסערן מום. ווי אויף להכעיס האָט זיך מיר געטראָ-פען אַ גוי'אישער פּאַס, און איהר—אַ יודישער. נו, מילא זי האָט נאָך געקאָנט ווי-נישט-ווי אַראָבגעהן פאַר אַ יודיש קינד: געווען עפּיס ביי איהר אַזוינס אין די אויגען, יודישליכעס, אַ מין טרויער, אַ בענקשאַפט. אָבער פאַר מיר, ווי איהר קוקט מיך אָן, מיט מיין נאָז, מיט די שוואַרצע געקרייזעלטע האָר האָט בשום אופן נישט געפּאַסט דער טיטול: „פּויער פון קאַלוגער גובערניע" נישט דער נאָמען „קלים טריפאָנאָוויטש סאָלאָוויעוו". נאָר אויס-קלויבען איז נישט געווען פון וואָס—האָבען מיר זיך פערלאָזט אויף אונזער דרייסטקייט. און אונז האָט אָבגעגליקט. בשלום דורכגעפאָהרען די גרעניץ. געקומען קיין פּעטערבורג, געפונען וועמען מיר האָבען געדאַרפט. אַלץ איז געגאַנגען כשורה, ווי עס קאָן בעסער נישט זיין. סטעפּאַנאָוואַ איז פערפאָהרען צו

איהרע בעקאַנטע מיטפיהלענדע ליבעראַלען. איבערגענעכטיגט, אינדערפריה בעט דער בעקאַנטער ביי איהר דעם פּאַס—גוואַלד! אַנ׳אומגליק, אַ חורבן, אַ יודישער פּאַס אויפ׳ן נאָמען חנה-העניע פלויגעלמאַן! מען וועט אונטערשרייבען „נאַ וויעזד“ אין פיר און צוואַנציג שעה. אפשר נאָך אַרעסטירען און אָבשיקען מיט׳ן עטאַפּ. וואָס טהוט מען? גענומען אַרומלויפען, עצה׳נען זיך, געפונען אַ יודעל, אַ בקי אין די געשעפטען. פאַר אַ פינף-און-צוואַנציגער געמאַכט אַ „פּראַוואָזשיטעלסטאָ“, בעקומען אַ „דאָוועראַנאָסט“ פון אַ געהילץ-הענדלער. נאָך אַ פינפערל—און מען האָט דעם פּאַס צוגעשריבען. כשר וישר. האָט זיך סטעפאַנאָוואַ איינגעאָרדענט אויף אַ קוואַרטיר, גענומען זיך צו דער אַרבייט. געהט דורך אַ וואָך—מען פאָדערט סטעפאַנאָוואַ׳ן (חנה-העניע׳ן, הייסט עס) אין „אוטשאַסטאָק“. קיין שום געפעהרליכעס! דער פּאַספּאָרטיסט וויל נאָר וויסען, ווי ביי חנה-העניע׳ן געהען די געשעפטען, וועמען זי פערקויפט געהילץ און ווי טייער. דער ענטפער אויף דער שאלה איז געוועזן אַ דרייערל. יענער בעגנוגענט זיך און ווייטער כשר נאָר נישט אויף לאַנג. דער פּאַספּאָרטיסט האָט אַ גרויס געזינד, איז נעבעך אַ מטופל מיט קינדער, וויל ער טאַקע אָפּט וויסען, ווי עס געהען חנה-העניע׳ס געשעפטען. און דער „אָקאָלאָדאָטשני“ אינטערעסירט זיך אויך מיט דעם, און דער פּריסטאַוו אויך. און דאָ קומט אויס סטעפאַנאָוואַ׳ן אָבצופּאָהרען אויף אַ עטלעכע טעג, שרייבט מען זי אויס, און אַז זי קומט צוריק, הויבט זיך אָן אויף דאָס ניי דיזעלבע סדרה. און דאָ טרעפט זיך בייטען די דירה, איבערגעהן אין אַנ׳אַנדער „אוטשאַסטאָק“, וואו דער פּאַספּאָרטיסט איז אויך אַ מטופל מיט קינדער. בקיצור, סטעפאַנאָוואַ האָט קיין רוה נישט. עס געהט נישט דורך אַ וואָך, מען זאָל זי נישט שלעפּען אין „אוטשאַסטאָק“. שטעלט זיך פאַר דעם תענוג: אַנ׳עכט גוי׳איש מיידעל, אַנ׳אונלעגאַלע, איבער׳ן קאָפּ אַריינגעטהון אין רעוואָלוציאָנערער אַרבייט. אין צימער איז ביי איהר אָנגעפּאַקט מיט אונלעגאַלע בראָשורען און פּראָקלאַמאַציעס. און דאָ האָב שטענ-

דיג צו ס.זון מיט די ווייסע קנעפּ! מיין סטעפּאַנאָווא איז נעבּיך פערפינכטערט און פערביטערט געוואָרען!

ג

—ויהי היום,—האָט ווייטער דערצעהלט זילבערצוויג,—קומט צו אונז אַ חבר פון אַ פּראָווינציאַלען קאָמיטעט אַ יוד. זיצען מיר אין אָווענד זאַלבעדריט, ריידען וועגען פּאַרטייאישע ענינים. פערבייגעהענדיג דערצעהל איך דעם חבר וועגען די צרות, וואָס סטעפּאַנאָווע׳ן קומט אויס אויסצושטעהן פון איהר יודישען פּאַס. אַז דער חבר שיסט דאָס אויס מיט אַ געלעכטער:

—פראים!! משוגעים,—שרייט ער—ווי זענט איהר דאָס נישט געפאַלען אויף אַ המצאה: שמד׳ן זיך!!

מיר האָבּען זיך אויך צולאַכט. פּראָסט ווי קאָלומבּוס׳עס איי, און אונז איז עס אין זינען נישט איינגעפאַלען.

אין יענע צייטען, ווי איהר געדענקט, בּין איך געווען זעהר ווייט פון נאַציאָנאַליזם. נאָר משומדים האָבּ איך דעמאָלט אויך פיינד געהאַט, געהאַלטען שמד פאַר אַ מיאוסע זאַך. נאָר דאָ בּין איך גרייט געווען צו טאַנצען פאַר פרייד וואָס יודען האָבּען אַזאַ טייערע פּריווילעגיע, ווי שמד. א קלייניגקייט: ראַ-טעווען אַ חבר׳טע פון אַ סכנה, בּעפרייען זי פון דער נויטיגקייט צו בּעגעגענען זיך מיט די פּאָליצ-ליים. אָבּהיטען אַ קאָמיטעט פון אַ דורכפאַל. און מיט וואָס? מיט דעם וואָס א קריסטין וועט זיך שמד׳ן!

בּקיצור. איך האָבּ זיך איינגאַנצען בּערוהיגט.

עס זענען פערבייגעגאַנגען עטליכע טעג. איך האָבּ זיך געדאַרפט זעהן מיט סטעפּאַנאָווא׳ן. געהענדיג צו איהר דער-מאָהן איך זיך איהר „שמד", לאָך איך זיך פונאַנדער. געוואָלט קויפען אַ בּוקעטעל בּלומען, אוועקטראָגען איהר מיט א מזל-טוב, נאָר אויפ׳ן וועג האָט זיך קיין בּלומען-געשעפט נישט גע-טראָפען.

געקומען צו איהר, גיב איך איהר אָב אַ ברייטען מזל-טוב און הויב זיך אָן צו וויצלען. איך פרעג: ווי פיהלט זי זיך אין דער נייער הויט? צי דריקט איהר נישט דער צלמ'ל אויפ'ן האַלז? ענטפערט זי מיר, אַז זי איז נאָך נישט געגאַנגען צום גלח.

—וואָס עפּיס?—וואונדער איך זיך.

—אָט אַזוי... נישט צוגעקליבען זיך...—ענטפערט זי מיט אַ האַלבען מויל.

—נו, לעגט עס מעהר נישט אָב!—זאָג איך—לעגאַליזירט זיך! עס איז קיין קלייניגקייט נישט. איהר קאָנט גרינג דורכפאַלען.

עס געהט דורך נאָך אַ וואָך. טרעף איך זיך ווייטער מיט איהר. זי איז נאָך אַלץ צום גלח נישט געגאַנגען, הויב איך זיך שוין אָן צו בייזערן:

—היינט מוזט איהר געהן צום גלח!—הייס איך איהר—זאָל דאָס נעהמען אַ סוף!

זי שוויגט אַ ווײַלע. נאָכדעם רעדט זי אַרויס שטיל, מיט אַראָבגעלאָזטע אויגען.

—איך וויל נישט געהן...

—פאַרוואָס?—שריי איך אויס פערוואונדערט.

—עס עקעלט...

—וואָס עקעלט?—פערשטעה איך זי נישט.

—אָט די גאַנצע געשיכטע מיט'ן שמד'ן זיך.

—וואָס הייסט?—וואונדער איך זיך נאָך מעהר,—איך וואָלט עס פערשטעהן, ווען איהר וואָלט זיין אַ יודיש קינד. איהר זענט דאָך אָבער אַ קריסטין סיי ווי אַ גע'שמד'טע?

—אָבער דאָס איז דאָך אַ קאָמעדיע.

—נו, און אַז אַ קאָמעדיע, וואָס מאַכט עס אייך אויס?

—אָט דאָס—זאָגט זי—עקעלט מיך: שפּילען אַ קאָמעדיע מיט אַזאַ זאַך, ווי אַ גלויבען...

—זעה, אָקאָרשט!—רוף איך אויס מיט אַ געלעכטער—מען קאָן מיינען, אַז איהר זענט אַ גלויבענדע קריסטין.

—קיין גלויבענדע בין איך נישט,—זאָגט זי,—אָבער איך

קאָן דאָך נישט פערגעסען, אַז דאָס, פון וואָס איך קלויב זיך צו מאַכען אַ וויץ-שפּילכעל, איז פאַר מיליאָנען מענשען אַ היי-ליגטום...

—איהר רעדט ווי אַ טאָלסטאָווגע—ענטפער איך—אויב איהר האַלט פאַר אונמאָראַליש לייגען און מאַכען קאָמעדיעס, הייבט פאַרוואָס נאַרט איהר שטענדיג אָב די רעגירונג?

—דער זשאַנדאַרם איז פאַר קיינעם קיין גאָט נישט,—ענטפערט זי.

—נו, איהר רעדט נאַרישקייט!—רוף איך זיך אָב שוין גראָב.

—עס קאָן זיין, אַז נאַרישקייט,—ענטפערט זי געלאַסען,—פאַרהאַן געפיהלען, וואָס זענען שטאַרקער פאַר'ן שכל.

און שווייגענדיג אַ ווײַלע גיט זי צו:

—איך וועל אייך זאָגען דעם אמת. איך רעכען, אַז מאַ-כען אַ קאָמעדיע פון אַ פרעמדען גלויבען, וויצלען זיך איבער אַ גאָט, וועלכער איז מיר פרעמד, נאָר דעם אַנדערן הייליג, קאָן נאָר אַ מענש, וועלכער האָט קיין אייגענעם גאָט נישט אין האַרצען.

בקיצור, וויפיל איך האָב מיט איהר נישט גע'טענה'ט, איז זי געבליבען ביי איהרס און האָט זיך טאַקי נישט גע'שמד'ט. ווי געפעלט אייך דער "גוי'אישער קאָפּ?

דאָס ערשטע מאָל אין לעבען האָב איך דערפיהלט, אַז מען קאָן אַן-אַנדערש מאָל מקנא זיין אַ "גוי'אישען קאָפּ"...

צוויי מאַרטירער

HEBREW SICK BENEFIT ASSOCIATION
LIBRARY
FOUNDED BY
R. COHEN

פיער שעה בין איך אָבגעזעסען מיט'ן אַלטען גרשון פאַלק און געהערט זיין ערצעהלונג—און די גאַנצע צייט האָב איך מיך געפונען אונטער דעם איינדרוק, אַז איך הער עפּעס אַ פאַנטאַסטישע לעגענדע און זעה פאַר זיך אַ מענשען נישט פון אונזערע דורות, נאָר פון די אור-אַלטע צייטען.

פאַלק'ן איז געווען איבער ניינציג יאָהר. נישט קוקענדיג אויף דעם, האָט ער געהאַט אַלע חושים, געווען נישט נאָר שטאַרק, אפילו מעכטיג און געהאַלטען זיך גלייך ווי אַ יונגער-מאַן. געווען איז ער פון ריזיגען וואוקס, אַ ברייטביינגער אַ מעכטיגער, מיט אויסדריקליכע שטריכען פון פנים, אַ גרויסע ברייטע נאָז, דיקע וואָנצעס און אַ באָרד, נאָך נישט קיין גאַנץ גרויע, שיר נישט ביז'ן גאַרטעל, אין מיטען אויסגעגאָלט און צוטיילט אויף צוויי פליגעל. גערעדט האָט ער שאַרף און הויך, כמעט געשריען—און אָברייידענדיג פיער שעה, אַ האָר נישט פערמאַטערט זיך. אויף איהם איז געווען אַ שוואַרצער ראָק און אַ צילינדער-הוט. דאָס האָט ער אָנגעטהון צוליב מיר, אַ גאַסט פון פעטראָגראַד.

און נישט נאָר דער אויסזעהן פּאַלקיס איז געווען אַ מעכטיגער. דער גאַנצער סדר פון זיין לעבען איז געווען אויף אַ ברייטען מאַסשטאַב. געהאַט האָט ער דריי און צוואַנציג קינדער, ביי הונדערט אייניקלעך און עטליכע צעהנדליג אור-אייניקלעך. געוואוינט האָט ער אין דער שטאָדט וויאַטקע, וואו איך האָב זיך מיט איהם געטראָפען,—האָבען דאָרט צו איהם געהערט אַכט גרויסע מוירען, צוויי מאַגאַזינען. זיין פערמעגען האָט מען געשאַצט אין אַ האַלבען מיליאָן רובל.

גערעדט האָט ער רוסיש. אַ זאַנפטען, פאַרביגען רוסיש מיט אַלע אויסדריקען און אָבקלאַנגען. דאָס פנים איז ביי איהם אויך געווען אַ טיפּיש-סלאַווישער, די דיקע פונאַנדערגעשוואומענע נאָז, די סטאַרטשענדע באַקען, אפילו דער תמ'עוואַטער בליק פון די נאַאיווע אויגען—קיין זכר פון אַ יודען איז אויף דעם אַלטען נישט געווען צו בעמערקען. און דאָך איז ער געווען אַ יוד. און נאָך וואָס פאַר אַ יוד!

געשטאַמט האָט ער פון ליטאָ פון אַ קליין שטעדטיל נעבען שקלאָוו. געווען איז ער א דאַר, שוואַך יונגעלע און צו ביין יאָהר האָט ער שוין געלערנט גמרא מיט תוספות און מהרש"א. געוויס וואָלט פון איהם אַרויס אַ דאַר שוואַך יודעלע, אַ מלמד און אַנ'אביון ווי דער פאָטער. נאָר איהם איז בעשערט געווען אַ שטורמיש און אַ ריזיג לעבען, האָט זיך אַריינגעמישט... ניקאָלאַי פּאַוולאָוויטש.

יאָ, דער קיסר ניקאָלאַי דער ערשטער האָט זיך אַריינגעמישט אין זיין לעבען. נישט דירעקט, נאָר דורך אַ יודישען כאַפּער, וועלכער האָט זיך מיט אַ חברה יונגען איינמאָל ביינאַכט אַריינגעריסען צו איהם אין שטוב אַראָבגעשלעפּט איהם פון אויוועז, וואו ער איז געשלאָפען, אַרויסגעריסען פון די הענד פון דער מוטער, וועלכע האָט איהם געוואָלט בעשיצען, אַריינגעוואָרפען, ווי אַ געבונדען קעלבעל אין וואָגען און שנעל פערשוואונדען מיט איהם. בשעת דער מהומה און ראַנגלען זיך, האָט דער פאָטער נאָר צייט געהאַט אויסצושרייען איהם: „גרשון, שווער ביי גאָט, אַז דו וועסט בלייבען אַ יוד!" און ער האָט

דורך געוויין געענטפערט: „איך שווער, טאַטע!"

מען האָט איהם אָבגעפיהרט אין דער נאָהנטסטער שטאָדט, און צונויפגעבראַכט מיט אַנדערע אַזעלכע ווי ער געכאַפּטע קינדער. מען האָט פון איהם אַראָבגענומען די יודישע בגדים, אָבגעשוירען די פאות און אָנגעטהון אַ לאַנגען שינעל, וואָס האָט זיך געפּלאָנטערט אין די פיס. צו די קינדער זענען געוועזן צוגעשטעלט אַלטע בייזע סאָלדאַטען, דיאַדקעס, וועלכע האָבען פון דער ערשטער מינוט אָן גענומען אומבאַרמהערציג שלאָגען און שמייסען די קינדער.

מ'האָט זיי פיל חדשים געפיהרט אויף פוהרען און געטריבען צופוס פון שטאָדט צו שטאָדט ביז מען האָט זיי געבראַכט אין טולאַ, דאָ האָט מען זיי געפיהרט אין באָד, אַ גאַנצען טאָג נישט געשלאָגען און אָנגעזאָגט, אַז מען וועט זיי פיהרען צו אַ גרויסען גענעראַל.

געבראַכט זיי אַלעמען אין אַ גרויס הויז, אַריינגעפיהרט אין אַ לאַנגען חדר, און אויסגעשטעלט אין עטליכע רייהען. באַלד איז געקומען דער גענעראַל, אַן אַלטער, מיט פיל מעדאַלען אויפ'ן ברוסט. ער האָט זיך געווענדט צו זיי מיט דעם אויפרוף: „קינדער!" ער האָט געזאָגט:

— ביז איצט האָט יעדערער פון אייך געהאַט אַ פאָטער און אַ מוטער. פון היינט אָן דאַרפט איהר זיי אויף אייביג פערגעסען, ווייל איהר האָט איצט אַ נייעם פאָטער. דאָס איז דער קיסר ניקאָלאַי פאַוולאָוויטש.

און געהייסען אויסשרייען „הוראַ!"

צווישען די קינדער האָט זיך געפונען אַ צוועלף־יעהריגער, מיט'ן נאָמען אברהמ'ל. ער האָט פערשטאַנען רוסיש און איבערגעזעצט דעם גענעראַלס ווערטער. און די קינדער האָבען אויסגעשריען „הוראַ!" זייער נייעם „פאָטער".

ווייטער האָט זיי דער גענעראַל דערצעהלט, אַז זייער „פאָטער" בעגעהט זיך גוט און האַרציג מיט די, וואָס פאָלגען איהם, אָבער ער איז אומבאַרמהערציג צו די, וועלכע ערפילען נישט זיין געבאָט. דערום מוזען זיי וויסען אַז זייער „פאָטער"

בעפעהלט, זיי זאָלען זיך אָבזאָגען פון זייער פאַלשען יודישען גלויבען און אָננעהמען דעם ליכטיגען גלויבען אין יעזוס קריס-טוס—און ווייטער געהייסען אויסשרייען „הוראַ!"

אברהמ'ל האָט דאָס מאָל מיט אַ דערשראָקענעם קול אי-בערגעזעצט דעם גענעראַל'ס ווערטער. דער קינדערשער הוראַ האָט דורכגעקלונגען אַ וויינענדער, אַ פערשטיקטער.

מיט אַמאָל האָט זיך בעוויזען אַ גלח מיט אַ גרויסען זיל-בערנעם צלם אין האַנד. ער האָט אָנגעהויבען פון דערווייטען צלמ'ען די קינדער, און צוטראָגען יעדערן צו די ליפּען דעם צלם אַ קוש טהון. נאָר נישט איין קינד האָט זיך נישט צוגע-ריהרט מיט די ליפּען צום צלם. זיי האָבען זיך אָבגעוואָרפען צוריק מיט שרעק. עס האָט אויסגעבראָכען אַ היסטעריש געוויין. עטליכע קינדער זענען געפאַלען צו דער ערד, אַנדערע האָבען געשריען „שמע ישראל!"

ביים גענעראַל האָבען זיך אָנגעגאָסען די אויגען מיט בלוט. ער האָט אָנגעהויבען טופּען מיט די פיס אויף די קינדער, אויף זיי דיאַדקעס, האָט געשריען „זשידיוכעס! איך וועל אייך פערשמייסען!" און געהייסען אָבפיהרען זיי אין קאַזאַרמע.

די דיאַדקעס האָבען געשלאָגען און געשמיסען די קינדער. נאָר, אַז מ'האָט זיך געלעגט שלאָפען און די קינדער זענען געבליבען אַליין, האָבען זיי זיך געטוליעט איינער צום אַנדערן און געגעבען די האַרבסטע שבועה נישט צו שמד'ן זיך.

אויף מאָרגען האָט מען די קינדער נישט געגעבען עסען. און אויפ'ן דריטען טאָג האָט מען זיי ווייטער אָבגעפיהרט אין דעם חדר, וואו זיי זענען דאָס פאָריגע מאָל געווען. דאָרט האָט זיך איצט געפונען אַ טיש, אויף וועלכען עס זענען געווען אויסגעשטעלט בולקעס און קיכלעך, פּוטער און האָניג און עס זענען געלעגען בערגלעך קאָנפעקטען. עטליכע שעה האָט מען אָבגעהאַלטען די הונגעריגע פערשמאַכטע קינדער אַנטקעגען דעם טיש, נישט צולאָזענדיג זיי צו איהם נאָהנט. נאָכדעם איז צו זיי אַרויסגעגאַנגען אַן אָפיציר, וועלכער האָט אָנגעהויבען ריי-דען צו זיי יודיש. געזאָגט, אַז ער איז אויך פון יודען, האָט

לאַנג נישט געוואָלט שמד'ן זיך, נאָר דערזעהענדיג, אַז עס איז נישט צו מאַכען, האָט ער זיך גע'שמד'ט און איצט איז ער גליקליך. ער האָט ווייך איינגערעדט די קינדער צו שמד'ן זיך. גאָט וועט זיי נישט שטראָפען, ווייל זיי ערפילען דעם קיסר'ס בעפעהל.

געענדיגט האָט ער מיט די ווערטער:

—ווער עס וועט צוזאָגען שמד'ן זיך, מעהר נישט צוזאָגען, דער קאָן צוגעהן צום טיש און עסען וואָס זיין הארץ גלוסט.

דער ערשטער איז צוגעגאַנגען דער צוועלף-יעהריגער אברהמ'ל און צוגעכאַפּט זיך צום עסען, נאָך איהם האָבען זיך אַ ציה געטהון עטליכע אַנדערע. נאָר דאָס מעהרסטע טייל קינדער איז געבליבען ווי צוגעשמידט און נישט גערירט זיך פון אָרט. כדי דער יצר-הרע זאָל זיי נישט גורם זיין האָבען זיי זיך אָבגעקעהרט פון טיש, נאָר די דיאַדקעס האָבען זיי געצווינגען צו קוקען ווי יענע קינדער עסען. אַזוי זענען זיי אָבגעשטאַנען נאָך אַ שעה, נאָר בייגעשטאַנען דעם נסיון.

צוריק אין קאַזאַרמע האָט מען אָבגעפיהרט נאָר די, וועלכע האָבען זיך אָבגעזאָגט צו שמד'ן זיך. די איבעריגע האָט מען אָבגעשיידט און אַ לאַנגע צייט, ביז זיי האָבען זיך נישט אָבגע'שמד'ט, נישט צוגעלאָזען צו די. אין קאַזאַרמע האָבען די פערשמאַכטע קינדער בעקומען צו שטיקלעך טרוקען ברויט.

געווען איז צווישען די קינדער אַ יונגעלע פון אַ יאָהר צעהן, אַ הויכער, אַ דאַרינקער, מיט ברענענדע אויגלעך, גערופען האָט מען איהם מענדעל. געווען איז ער אַ שניידערס אַ זוהן. נאָר ער האָט זיך אויסגעצייכענט מיט זיין לערנען און פרומקייט. פון דעם ערשטען טאָג האָט ער גענומען אויף זיך די אָנפיהרונג מיט די קינדער, הייס איינגערעדט זיי צו געהן אויף קדוש השם ווי דניאל, חנניה, מישאל ועזריה און אויפגעוויזען וואָס פאַר אַ גרויס עולם הבא זיי וועלען דערפאַר האָבען. אין אַ קורצער צייט האָט ער בעקומען אַזאַ איינפלוס, אַז די קינדער זענען געווען גרייט נאָך זיין וואָרט צו געהן אין פייער

און אין וואַסער. ער האָט אַלעמען בעהעפט מיט אַ שטרענגסטען תקיעת-כף, האָט איינגעפיהרט מ'זאָל אויפשטעהן פריהער פון די דיאַדקעס און שטילערהייד אָבדאַוונען. אָפט פלעגט ער אין מיטען נאַכט אויפוועקען די קינדער און לערנען מיט זיי אויס-וועניג משניות.

און די ענוים, כּדי צו נויטען די קינדער שמד'ן זיך האָבען נישט אויפגעהערט. מען האָט געשמיסען, געפייניגט מיט הונגער, געהאַלטען שעה'ן לאַנג באָרוועסע אויפ'ן פראָסט. איינ-מאָל האָט מען זיי אויסגעשטעלט אויפ'ן פלאַץ און צו זיי גע-זאָגט:

—די, וואָס זענען גרייט צו שמד'ן זיך, זאָלען בלייבען שטעהן אויפ'ן אָרט. און די, וואָס ווילען נישט, זאָלען מאַכען דריי טריט הינטער זיך.

און הינטער דער רייהע קינדער זענען געשטאַנען סאָל-דאַטען מיט אויסגעשטרעקטע שטיקעס. די קינדער האָבען עס נישט געוואוסט. האָבען אָבגעטראָטען און אָנגעשטאָכען זיך. פיל זענען פערוואונדעט געוואָרען. דאַן האָט מען זיי ווידער אויס-געשטעלט און איבערגע'חזר'ט דעם זעלבען בעפעהל. און אַלע, חוץ צוויי, האָבען ווייטער אָבגעטראָטען צוריק אויף די שטיקעס.

דאָס צווייטע מאָל האָט מען אָבגעפיהרט די קינדער ווייט פון שטאָדט, צוגעפיהרט צו אַ טייך, ביי וועלכען עס זענען גע-שטאַנען סאָלדאַטען אויף שיפלעך און מען האָט בעפעהלט:

—די, וואָס זענען גרייט צו שמד'ן זיך, זאָלען אַריין אין די שיפלעך. די, וואָס ווילען בלייבען „זשידיוכעס", מוזען אַרי-בער דעם טייך צו פוס, אין די קליידער.

דער טייך איז געווען אַ ברייטער און אַ טיפער. קיינער פון די קינדער האָט נישט געקענט שווימען. עטליכע האָבען זיך אָבגעטיילט און אַוועק מיט אַ געוויין צו די שיפלעך. די איבע-ריגע זענען געשטאַנען אויף אַנ'אָרט. די סאָלדאַטען האָבען גע-נומען זיי טרייבען, אָדער אין די שיפלעך, אָדער אין וואַסער. עס איז געוואָרען אַ יללה. דאָ איז אַרויסגעטרעטען מענדעל און אַ געשריי געטהון:

—קינדער! אויף קדוש השם!

און מיט דעם געשריי: „שמע ישראל" האָט ער זיך דער ערשטער אַ לאָז געטהון אין טייך און נאָך איהם די איבעריגע. און גלייך האָבען זיי אָנגעהויבען טרינקען זיך. די סאָלדאַטען, וועלכע האָבען נישט ערוואַרט, אַז די קינדער וועלען זיך וואַרפען אין וואַסער, האָבען זיך דערשראָקען און גענומען ראַטעווען זיי. צוויי זענען דערטרונקען געוואָרען. עטליכע האָט מען אַרויסגעצויגען האַלב טויטע.

און פיל אַנדערע נסיונות איז אויסגעקומען די קינדער אויסצושטעהן. און מ'איז אויסגעשטאַנען.

אין אַ צייט אַרום האָט זיך אין קאַזאַרמע בעוויזען דער צוועלף-יעהריגער אברהמ'ל. ער איז שוין געוועזען גע'שמד'ט און מ'האָט איהם צוגעשיקט איבערריידען די איבעריגע. ער איז געוועזען גוט געקליידט און האָט געהאַט ביי זיך קאָנפעקטען און קליינגעלד. איהם האָט זיך איינגעגעבען צו ווירקען נאָר אויף איין זיבען-יעהריגען קראַנקען יונגעלע. נאָר מיט אַמאָל איז ער זיך צונויפגעקומען מיט מענדלען און פלעגט שעה'ן לאַנג אָבזיצען מיט איהם אין אַ ווינקעל און סוד'ען זיך. די קינדער האָבען נישט געקאָנט פערשטעהן, וואָס דאָס בעדייט. מיט אַמאָל איז אברהמ'ל פערשוואונדען געוואָרען און מעהר נישט געוויזען זיך אין קאַזאַרמע.

עס איז פערביי אַ חודש. איינמאָל, ביינאַכט האָבען צוויי סאָלדאַטען אַריינגעטראָגען אין קאַזאַרמע אַ שינעל, אין וועלכען עס איז געוועזען עטוואָס איינגעוויקעלט, האָבען עס אַוועקגעלעגט אויף דער ערד און מיט די ווערטער: „נעהמט עס צו. דאָס איז אייערס", זענען זיי צוריק אַוועק. די קינדער האָבען פונאַנדערגעוויקעלט דעם שינעל און געפונען דאָרטען אברהמ'לען. איבגאַנצען אַ צוהאַקטען אַ צובלוטיגטען, מיט אַ בלויען געשוואָלענעם און צושניטענעם רוקען ביז די ענטבלויזטע ביינער. ער איז געוועזען אָהן בעוואוסטזיין. מ'האָט איהם בעשפריצט מיט וואַסער, געבראַכט צו זיך, האָט ער געבעטען מ'זאָל מיט איהם זאָגען „ודוי". קיינער האָט נישט געוואוסט אויסוועניג, האָט מען מיט

איהם געזאָגט „על חטא״, נאָר איידער ער האָט געענדיגט, האָט ער ווידער פערלוירען דאָס בעוואוסטזיין און צו אינדערפריה געשטאָרבען. מ׳האָט ערלויבט די קינדער מקבר זיין איהם ווי אַ יודען. שפּעטער האָבען ויי זיך דערוואוסט, אַז אונטער דער ווירקונג פון מענדלען האָט אברהמ׳ל בעשטימט תשובה טהון און מוסר נפש זיין זיך על קדוש השם. איינמאָל, אַז מ׳האָט די גע׳שמד׳טע קינדער געפיהרט אין קירך, האָט ער אַראָפּגעריסען ד׳עם צלמ׳ל, גענומען איהם טרעטען מיט די פיס און זידלען. מ׳האָט איהם באַלד אַרעסטירט, גע׳משפט און פער׳משפט צו פינפהונדערט ריטער—„סקוואָז סטראָי״.

ווי שטאַרק די קינדער האָבען זיך נישט געהאַלטען, דאָך האָט זיך זייער צאָהל אַלץ געמינערט. פיל זענען געשטאָרבען פון די קלעפּ און אָפּצעהרונג. עטליכע האָבען זיך גענומען דאָס לעבען. דערצו האָט מען פון זיי אויסגעטיילט אַ קינדער צוואַנציג און איבערגעגעבען אין די דערפער צו פּויערים. דאָרט זענען זיי אויסגעשטאַנען שרעקליכע ענוים. אָפּגעריסען פון די חברים, זענען זיי ביסלעכווייז פערגרעבט געוואָרען און כמעט אַלע האָבען זיך גע׳שמד׳ט. צווישען די אָפּגעשיקטע אין דאָרף איז געווען אויך מענדעל. ער איז אַנטלאָפען פון פּויער, צו וועלכען מ׳האָט איהם אָפּגעגעבען. מען האָט איהם געכאַפּט, שטאַרק געשמיסען און אומגעקעהרט צום בעל-הבית. אין גיכען איז ער ווידער אַנטלאָפען. דאָס מאָל, אַז מען האָט איהם געכאַפּט און געבראַכט משפט׳ן, האָט ער זיך אַרויסגעוואָרפען פון פענסטער פון דריטען שטאָק און איז גע׳הרג׳עט געוואָרען.

דאָס איז שוין געווען אויפ׳ן צווייטען יאָהר. די קאַנטאָניסטען זענען געווען אָפּגעשיקט אין וויאַטקע. פון צוויהונדערט קינדער זענען געבליבען יודען נאָר צוועלף. דער אָנפיהרער זייערער אויף מענדעל׳ס אָרט איז געוואָרען גרשון פאַלק. ער האָט געהאַט אַ שטאַרקען איינפלוס אויף די חברים און זיי זענען אַלע געבליבען יודען. זיי האָבען איינגעפיהרט צווישען זיך בנוגע צו יודישקייט די זעלבע שטרענגקייט וואָס האָט געהערשט אין קאַזאַרמע. זיי האָבען פערשריבען אין פנקס תקנות, וועלכע

בעשטראָפונג עס קומט פאַר יעדער עבירה: פאַר פער-עהלען אַ דאַוונען אומדערוואַכען צעהן שמיץ. שבת-צוואַנציג, פאַר חלול שבת פון צעהן ביז דרייסיג שמיץ. פאַר עסען טרפה פופציג שמיץ. מען האָט שטרענג אויסגעפיהרט די שטראָפען און קיינער פון דער מאַכט האָט נישט געוואוסט דערפון.

גאַנצע פיער יאָהר האָבען זיך געצויגען די ענוים. נאָר ביסלעכווייז האָבען די תלינים איינגעמידט זיך און אַ מאַך געטהון מיט'ן האַנט אויף די קינדער. איינינגע האָבען אפילו בעקומען אַ געוויסען דרך ארץ פאַר זייער מוטיגער שטאַרקייט אין גלויבען. איין מאָל איז געקומען אַנ'אַלטער גענעראַל, האָט זיי אַרויסגערופען און געפרעגט:

—איהר זייט יודען?

—מיר זענען יודען, אייער וויסאָקאָ פרעוואָסכאָדיטעלסטוואָ—האָבען זיי געענטפערט אין איין קול.

—און איהר ווילט זיך בשום אופן נישט שמד'ן?—

—בשום אופן נישט, אייער וויסאָקאָפרעוואָסכאָדיטעלסטוואָ.

—איך לויב אייך!—האָט זיי געזאָגט דער גענעראַל.—בלייבט אויף ווייטער טריי אייער גאָט. ווער עס איז טריי זיין גאָט, איז טריי זיין קיסר.

די ווערטער האָבען געמאַכט אַנ'אונגעהויערן איינדרוק אויף די קינדער. צווישען זיי האָט זיך געשאַפען אַ לעגענדע אַז דער גענעראַל איז געווען אַ פערשטעלטער אליהו הנביא.

פון דעמאָלט אָן האָט זיך זייער לאַגע פערבעסערט. צום פינפטען יאָהר האָט מען זיי בעפרייט אויף יום-כפור און ערלויבט צו דאַווענען מיט אַ מנין. קיין יודען זענען אין שטאָדט נישט געווען, האָבען זיי אַליין איינגעאָרדענט אַ מנין. פון די זעלטענע גראָשענס וואָס זיי פלעגען בעקומען האָבען זיי געהאַט אָבגעשפאָרט אַכט און דרייסיג קאָפּיקעס. פאַר דעם געלד האָבען זיי געקויפט ביי אַ דורכגעהענדען פערשיקטען יודען פאַר פופצעהן קאָפּ. אַ סדור, פאַר דריי קאָפּיקעס געדונגען אַ בעזונדער חדר אויף דאַוונען און פאַר צעהן קאָפּ. געקויפט ליכט. גרשון האָט געדאַווענט פאַר'ן עמוד. בשעת ער האָט אָנגעהויבען

זינגען אויפ'ן קול „כל נדרי" האָט זיך פון דרויסען דערהערט
אַ געוויין, וועלכער איז געוואָרען אַלץ העכער, שטאַרקער און
ביטערער. אַז מען איז אַרויסגעגאַנגען, האָט מען דערזעהן אַז
אַרום הויז שטעהען בײַ פופציג קינדער, פון די גע'שמד'טע,
וועלכע וואָגען נישט אַרײַנגעהן אין הויז, און זאָגען נאָך מיט
אַ גרויס געוויין „כל נדרי".

אַז די קאַנטאָניסטען איז געוואָרען אַכצעהן יאָהר, האָט
מען זיי פעררעכענט פאַר סאָלדאַטען און ערלויבט חתונה האָ-
בען. וואו אָבער קריגט מען יודישע טעכטער? האָט מען זיך
אַנ'עצה געגעבען. מען פלעגט אָבוואַרטען די עטאַפּען וואָס גע-
העך קיין סיביר. אין יעדען עטאַפּ פלעגען זיך געפינען עטליכע
פערשיקטע יודען וואָס זענען געגאַנגען מיט די פאַמיליעס. אָט
בײַ זיי פלעגען די קאַנטאָניסטען קויפען מיידלעך פאַר ווייבער.
גרשון האָט געקויפט אַ ווייב פאַר צוועלף רובל. ער האָט אָב-
געלעבט מיט איהר זעכציג יאָהר, און זי האָט איהם געבוירען
דריי און צוואַנציג קינדער.

די גאַנצע פינף און צוואַנציג-יעהריגע דינסט איז גרשון
אָפּגעקומען אין וויאַטקע, איז געבליבען דאָ אַ תושב, גענומען
האַנדלען און ביסלעכווייז געוואָרען אַ גביר.

דער אַלטער פאַלק האָט מיר דערצעהלט זיין לעבענס-
געשיכטע מיט אַ פרעהליכען טאָן פון אַ זיגער. און ער איז דאָך
באמת געווען אַ זיגער: מנצח געווען ניקאָלאַיען און זיין איי-
זערנעם רעזשים! די שרעקליכסטע ענוים וואָס איהם איז אויס-
געקומען איבערצוטראָגען, האָבען נישט אונטערגעריסען זיין לע-
בענס-קראַפט. פערקעהרט, דאָס זיין אויף דער פרייער לופט, די
רעגעלמעסיגקייט פון לעבען און אַרבייט און די גראָבע אָבער
זעטיגע שפּייז האָבען פערשטאַרקט זיין גוף אַזוי ווי די יסורים
האָבען פערשטאַרקט זיין נשמה.

ער האָט זיך פאַר מיר בעריהמט מיט זיינע אייניקלעך:
פערהאַן צווישען זיי דאָקטוירים, אַדוואָקאַטען, אינזשעניערן. ער
האָט מיר בעוויזען אַ פאָטאָגראַפיש בילד פונם עלטסטען אור-
אייניקעל, וואָס ער האָט די טעג בעקומען.

—זיין פאמיליע איז מעלניקאָוו, מיין טאָכטערס אַנ׳איינ-קעל. ער איז אַ סטודענט אין פעטערבורג. אפשר וועט איהר זיך מיט איהם טרעפען אין פעטערבורג, גיט איהם אָב אַ גרוס פון עלטער-זיידען. זאָגט איהם, אַז איך בין אויך דורכגעגאַנגען אַנ׳אוניווערזיטעט, ניקאָלאַי פּאַוולאָוויטשעס אוניווערזיטעט. און כאָטש איך בין נישט קיין דאָקטאָר, דאַרף ער זיך מיט מיר נישט שעמען.

אים האָב אָנגעקוקט דאָס בילד. דער אוראייניקעל האָט קיין שום עהנליכקייט נישט געהאַט מיט׳ן עלטער-זיידען. אַ אויסגעוויקסט אינטעליגענט פּנים אין ברילען.

עס איז פערביי אַ יאָהר.

איינמאָל קומענדיג צו מיינעם אַ גוטען בעקאַנטען רוסי-שען אדוואָקאַט און פּאָליטישען כלל-טהוער, האָב איך ביי איהם געטראָפען ביים טיי-טיש, צוזאַמען מיט די היים-לייט, א יונגען-מאַן, אַ סטודענט מיט אַ טיפּיש יודישען אויסזעהן, אין ברילען. מ׳האָט מיר איהם פאָרגעשטעלט: „מעלניקאָוו״. מיר האָט זיך אַ דאַנט געטהון, אַז איך האָב איהם שוין ערגיץ געזעהן און גע-הערט די פאַמיליע. נאָר איך האָב זיך נישט אָבגעשטעלט אויף דעם: ווייניג מענשען בעגעגענט מען אין לעבען.

מיין בעקאַנטער אַדוואָקאַט איז געווען אַ בעוואוסטער יו-דען-פריינד און איז עטליכע מאָל אַרויסגעטראָטען אין גאָסו-דאַרסטווענע דומע, אין וועלכער ער איז געווען אַ מיטגליד, מיט שאַרפע רעדעס געגען דער אַנטיסעמיטישער פּאָליטיק פון דער רעגירונג. איצט האָבען מיר אויך געשמועסט אויף דער טעמאַ. פאַקטען וועגען יודישער רעכטלאָזיגקייט זענען געווען גענוג.

—אָט איך וועל אייך דערצעהלען אַ פאַקט, וועלכער שטייגט-איבער אַנדערע נבלות פון דער רעגירונג בנוגע צו יו-דען—האָט זיך אָבגערופען דער בעל-הבית—אָט דער יונגערמאַן,—האָט ער אָנגעוויזען אויף מעלניקאָוו׳ן,—מיין זוהנ׳ס אַ חבר, האָט

געהאַט דאָס אומגליק געבוירען צו ווערען אַ יוד. פריהער איז ער אויסגעשטאַנען פיל צרות ביז ער איז אָנגעקומען אין גימנאַזיע, ביז ער האָט זי געענדיגט. געקומען צום אוניווערזיטעט — די פראָצענט-נאָרמע און די „זשערעביאָווקע". בקיצור, נישטאָ קיין מעגליכקייט אַנצוקומען. פערלוירען אַ גאַנץ יאָהר און עס איז פון גרעשטאַנען צו פערלירען אַ צווייטען און אַ דריטען. מיט אַמאָל האָט זיך געפונען אַנ׳אויסגאַנג. אין פינלאַנד, אין וויבאָרג, איז דאָ אַ פּריסטער מיט׳ן נאָמען פּ י ר, וועלכער, פאַר אַ געוויסע סומע, פערשרייבט יודען אַלס געטויפטע, נישט מאַהנענדיג פון זיי קיין שום צערעמאָניע, קיין שום רעליגיעזען אַקט. זיי זעהען איהם אפילו נישט אָן אין די אויגען. אַ פּראָסטע פאָרמאַליטעט. האָבען זיך פיל יודישע יונגעלייט, און צווישען זיי אויך ה׳ מעלניקאָוו, בענוצט מיט דעם און, בעקומענדיג אַ פּאַפּיר, אַז זיי זענען געטויפט, זענען זיי גלייך אַנגעקומען אין אוניווערזיטעט. שטעלט-זשע אייך פאָר! איצט האָט דער הייליגסטער סינאָד אָנגענומען אַ בעשלוס, אַז די אַלע, וואָס האָבען זיך געטויפט ביים פּריסטער פּיר, רעכענען זיך פאַר נישט געטויפטע און בלייבען ביי זייערע בעגרענצטע יודישע רעכט. נאָך דער ערקלערונג האָט מען מעלניקאָוו׳ן און זיינע חברים אויסגעשלאָסען פון אוניווערזיטעט און איצט שיקט מען איהם אַרויס ווי אַ רעכטלאָזיגען פון פעטערבורג. וואָס זאָגט איהר אויף דער נבלה?

איך האָב אַ בליק געטהון אויף מעלניקאָוו׳ן און דאָס מאָל האָב איך זיך דערמאָהנט, אַז דאָס האָב איך זיין בילד געזעהן ביים אַלטן פאַלק׳ן. יענער האָט, דוכט זיך, אָנגערופען די פאַמיליע מעלניקאָוו.

—זאָגט מיר,—האָב איך זיך געווענדט צום סטודענט,— איהר האָט אַנ׳עלטער-זיידען אין וויאַטקע? גרשון פאַלק?

מעלניקאָוו האָט זיך דערפרעהט.

—יאָ, יאָ! פון וואַנען ווייסט איהר? איהר קענט איהם?

—איך האָב זיך מיט איהם דאָס פאָריגע יאָהר בעקענט. ער האָט מיר אייער פאָטאָגראַפיש בילד בעוויזען.

—אַזוי? בעקענט זיך? נו, וואָס פאַר אַ איינדרוק האָט ער אויף אייך געמאַכט? נישט אמת, אַן׳אָריגינעלער זקן?

—יאָ, זעהר אַן׳אָריגינעלער!—האָב איך מסכים געווען און דערצעהלט דעם אַדוואָקאַט וועגן מעלניקאָוו׳ס עלטער-זיידען, וואָס ער האָט אויסגעליטען און אויסגעשטאַנען.

מעלניקאָוו האָט צוגעהערט מיין ערצעהלונג מיט אַ צופרידענער מינע, האָט צוגעשאָקעלט מיט׳ן קאָפּ. אַז איך האָב געענדיגט, האָט ער זיך אָבגערופען צום אַדוואָקאַט:

—ווי איהר זעהט, איז עס ביי אונז בירושה אין דער משפחה: מיין עלטער-זיידע האָט אויך גענוג איבערגעליטען פון זיין יודישקייט...

—נישט פון זיין יודישקייט, נאָר פאַר זיין יודישקייט,—האָב איך איהם פערריכט...

מעלניקאָוו האָט נישט פערשטאַנען דעם אונטערשיד צווישען די צוויי ווערטער. נישט פערשטאַנען האָט זיי אויך דער יודען-פריינדליכער אַדוואָקאַט...

צווישען גרים

—סטעפאַן!

עס קומט אַריין אַן׳עלטערער פויער אין אַן׳אָבגעטראָגענעם פעלצעל מיט אַן׳אויסגעריבענעם באַראַשקענעם היטעל אונטער׳ן אָרעם, אַ געוועהנליך פויעריש געזיכט, אַן׳אויסגעהאָרעוועטס, מיט אַ שיטער בלאָנד בערדעל; שטעלט זיך אָב ביי דער טהיר שטיל און געהאָרכזאַם. דאָס איז אַ סטרוזש אינ׳ם הויז פון מיינע בעקאַנטע אין צאַריצין, צו וועמען איך בין פערפאָהרען אויף עטליכע טעג.

איך קוק זיך צו אויפמערקזאַמער צום סטרוזש און בעמערק איינִיגע איינצעלהייטען. זיין שטילקייט איז נישט קיין עניוות פון אַן׳אונטערטעניגען קנעכט זי איז אַ טיפערע, אַן׳אינערליכע, לייכט זיך אין די אויגען און דריקט זיך אויס אין דער פיגור: דער קאָפּ איז אויף אַ בעזונדער אופן אָנגעבויגען אָן אַ זייט, דער רוקען אויסגעבויגען...

—סטעפאַן: ווערסט מאָרגען אינדערפריה געהן אין שוהל דאַווענען?—פרעגט איהם די ווירטין.

—מען דאַרף, פערשטעהט זיך, געהן... פאַרס שבת...—
ענטפערט סטעפאַן שטיל און הויבט-אויף די אויגען. אין זיי דריקט זיך דייטליך אויס אַ יודישע עניוות, אַ טיפע און אַ רע-ליגיעזע.

אַט די אונגעוועהנליכע צונויפפאַרונג פון אַ טיפּיש-רוסישען פויער מיט „שבת" און „שוהל" וואונדערט מיך נישט. איך ווייס שוין, אַז סטעפאַן,—אַ געוועהנליכער רוסישער פויער פון כאַרקאָווער גובערניע,—געהערט צו דער סעקטע „פּעריודישטע", וועלכע בעשטעהט פון עכטע גרים. סטעפאַן (זיין גר'ישער נאָמען איז „אברהם") דינט שוין מעהר ווי צעהן יאָהר ביי מיינע בעקאַנטע און זיי האָבען מיר פיל דערצעהלט וועגען זיין פרומקייט און ריהרענדער נאאיוועד איבערגעגעבענקייט דעם יודענטום. די ווירטין האָט איהם אַריינגערופען, ער זאָל געהן מיט מיר מאָרגען אין זייער גר'ישער שוהל.

—אדרבא,—האָט ער איינגעשטימט, האָט אַ וואָרף געטהון אויף מיר אַ צאַרטען בליק און איז שטיל אַרויס פון צימער.

ב

וועגען דער סעקטע „פּעריודישטע" האָב איך געהאַט אַ קנאַפּע פאַרשטעלונג, ביז איך האָב זיך נישט בעגעגענט מיט איהרע אָנהענגער אין צאַריצין, וואו עס וואוינען עטליכע הונדערט געזינדען גרים, אַלע געוועזענע פויערים פון סאַראַטאָווער גובערניע. מעהרסטענטייל זענען זיי פוהרמאַנעס און בעלי-מלאכות, פערהאַן אויך קליין-הענדלער. זיי פיהרען אַ שטילען ניכטער און אָרענטליך לעבען, זיי צייכענען זיך אויס מיט זייער אַרבייטסזאַמקייט און זענען שטרענג מקיים אַלע יודישע דינים און מנהגים. זיי האָבען זייערע בעזונדערע שוהלען, זייערע חדרים, מלמדים, שוחטים. די רייכע שיקען זייערע קינדער אין יודישע שטעדט, איבערהויפּט אין ליטא, אין די ישיבות. מיט די אָרטיגע יודען בעגעגענען זיך די גרים וועניג, ווייל די יודען האַלטען

זיך פון זיי פון דערווייטען. זיי אָבער בעציהען זיך צו יודען מיט גרויס יראת הכבוד, ווי צו מענשען, וואָס שטאַמען פון די ביבלישע אָבות: מתחתן זיין זיך מיט אַ יודען רעכענט אַ גר פאַר זיך פאַר׳ן גרעסטען כבוד.

אין צאַריצין וואוינט בלויז אַ קליינער טייל גרים. אין גאַנץ רוסלאַנד רעכענט זיך איבער הונדערט טויזענד אַזעלכע „פעריודישטע״. נאָהנט צו די „פעריודישטע״ זענען די סעקטעס „מאָלאָקאַנער״ און איבערהויפּט „סובאָטניקעס״. די לעצטע צוויי סעקטעס האָבען עטליכע מיליאָן אָנהענגער. די „הויפּט-פונקטען״, וואו עס געפינען זיך די „פעריודישטע״, איז דער וואָלגאַ-קאַנט אין קאַווקאַז. צעהנדליגער דערפער אויף דער וואָלגאַ און גאַנצע קאָזאַקען-„סטאַניצעס״ אויף קאַווקאַז זענען בעזעצט דורכאויס מיט „פעריודישטע״. מיט עטליכע יאָהר צוריק איז אין איינער פון די „סטאַניצעס״ פּערפאָהרען דער בעקאַנטער טעריטאָריאַליסט שרירה. די גרים, עכטע קאָזאַקען, האבען זיך זעהר פּאַראינ-טערעסירט מיט זיינע ערצעהלונגען וועגען דער טעריטאָריאַלי-סטישער בעוועגונג און האָט אַרויסגעזאָגט אַ גרייטקייט אַריבער-צופאָהרען אויף אַ יודישער טעריטאָריע, ווען אַזעלכע וועט זיך שאַפען. זיי האָבען בעגלייט זייער צופעליגען גאַסט, דעם אָנ-זאָגער פון יודישער אויפלעבונג, מיט פאַקעל-צוגען און רייטער-געלאַף און שיסעריי.

מיט פיר יאָהר צוריק האָט זיך צווישען די וואָלגאַ-גרים פערשפּרייט די ציוניסטישע בעוועגונג. אָנגעהויבען האָט זיך עס פון אַ לעגענדע. צו זיי איז דערגאַנגען אַן׳אָבקלאַנג פון מאַקס נאָרדוי׳ס אַ רעדע, אין וועלכער עס זענען געווען די ווערטער: „דונער און בליץ״. די ווערטער האָבען געמאַכט אַ שטאַרקען איינדרוק אויף די גרים און זיי האָבען זיי אויסגעטייטשט אויף אַזאַ אופן „דער דונער האָט שוין אָפּגעדונערט און דער בליץ האָט שוין אָבגעבליצט. גאָט׳ס שעה איז אָנגעשטאַנען און משיח איז געקומען״. פאַר משיח׳ן האָט מען געהאַלטען, פערשטעהט זיך, הערצל׳ען. עס האָט זיך פערשפּרייט אַ קלאַנג, אַז פאַלע-סטינאַ געהערט צו יודען. און מען דאַרף זיך איילען קויפען

דאָרט ערד, אַנדערע זאָלען זי נישט פערכאַפּען. ווי געוועהנליך, האָט מען בעשטימט שיקען שלוחים-אויספאָרשער. די שלוחים זענען געקומען קיין סאַראַטאָוו צום אָרטיגען ציוניסטישען קאָמי-טעט און האָבען בשום אופן נישט געוואָלט גלויבען, אַז פּאַלע-סטינאַ געהערט נאָך נישט יודען. עטליכע צעהנדליג געזינדען זענען אַריבערגעפאָהרען קיין פּאַלעסטינאַ און זיך דאָרט איינ-געאָרדענט אין די יודישע קאָלאָניעס.

וועגען דער שאַפונג פון דער „סעקטע" און איהרע גרינ-דער האָבען די אָרטיגע גרים זעהר אַ שוואַכע פאָרשטעלונג (אייניגע רעכענען, אַז זיי שטאַמען פון די האָזאַרען, כּוזרים). דערפאַר זענען ביי זיי פערבליבען פריש די ערינערונגען וועגען די שרעקליכע פערפאָלגונגען, וואָס זייערע זיידעס און על-טערן זענען אויסגעשטאַנען פאַר זייער יודישקייט. צווישען אַנ-דערע האָט מען מיר דערצעהלט די פאָלגענדע לעגענדע:

איינמאָל איז ניקאָלאַי דער ערשטער געפאָהרען איבער קובאַנער קאַנט. פון איין סטאַניצע זענען איהם אַרויס אַנטקעגען מיט אַ קבלת-פּנים קאָזאַקען גרים מיט אַ ספר-תורה. אויסגע-שטעלט זיך, שטעהען ווי העלדען. נאָר די היטלען נעהמען זיי נישט אַראָב.

דער קייזער האָט דאָס דערזעהן און צעשריען זיך:

—וואָס איז דאָס פאַר אַ בונט! די היטלען אַראָב!

דער הויפּט-קאָמאַנדיר איז אַרויסגעטרעטען און געזאָגט:

—אייער קייזערליכע מאַיעסטעט, דאָס איז נישט קיין בונט. זייער גלויבען ערלויבט זיי נישט אַראָבצונעהמען די היטלען. זיי האַלטען זיך ביים יודישען גלויבען.

—ווי הייסט „ביים יודישען גלויבען?" ווי קאָן דאָס אַ קאָ-זאַק געהערען צום יודישען גלויבען?

—זיי זענען געווען פּראַוואָסלאַוונע, נאָר זיי האָבען זיך מגיר געווען.

ווי ניקאָלאַי האָט עס דערהערט, איז ער אַריין אין אַ שרעקליכען גרימצאָרן. איז אויפגעשפּרונגען אויף די פיס און

דער קאַרעטע, אין וועלכער ער איז געזעסען, און אויסגעשריען מיט אַ דונערנדען קול:

—איך וועל זיי, די מנוולים ווייזען, ווי אַזוי אָבזאָגען זיך פון פּראַוואָסלאַווגעם גלויבען! גלייך זאָל מען זיי אַלעמען פון קליין ביז גרויס שמיד...

נאָר ער האָט נישט געענדיגט דאָס וואָרט, איז בלייך געוואָרען, האָט זיך אַראָבגעלאָזט אויפ׳ן אָרט, האָט זיך אָנגעכאַפּט מיט די הענד פאַר די עקען פון דער קאַרעטע און איז אַזוי אַ לאַנגע צייט געזעסען מיט אַנ׳אַראָבגעלאָזטען קאָפּ. נאָכדעם האָט ער אויפגעהויבען דעם קאָפּ, לאַנג געקוקט אויף דער ספר-תורה, און שטיל, ווי פאַר זיך, אַרויסגערעדט:

—לב מלכים ושרים ביד ד׳ (דאָס האַרץ פון קיסרים און האַרען איז אין גאָט׳ס האַנד), האָט אַ מאַך געטהון מיט דער האַנד און געהייסען פאָהרען ווייטער. ער האָט בעפוילען נישט פערפאָלגען די גרים, נאָר אַריבערפיהרען זיי אין אַ ווייטערע סטאַניצע. פריהער האָט ער געהאַט בדעה, זיי שטאַרק צו בעשטראָפען.

ג.

אויף מאָרגען, שבת אינדערפריה, איז צו מיר געקומען סטעפאַן, אַלץ אַזאַ שטילער און געהאָרכזאַמער. געווען איז ער אָנגעטון אין דעמזעלבען אויסגעריבענעם פעלצעל, וואָס נעכטען נאָר די האָר זענען געווען גלאַט-פערקעמט, די שטיוועל אויסגעפוצט און דער האַלז אַרומגעוויקעלט מיט אַ ווייס טיכעל. אויפ׳ן גר׳ס גאַנצען אויסזעהן איז געלעגען אַ יום-טוב׳דיגע שטימונג.

מיר זענען אַוועק אין שוהל. איך האָב פערפיהרט אַ געשפרעך מיט סטעפאַנען. אויף מיין ערשטער פראַגע וועגען די גרים און זייער רעליגיעזער אויפפיהרונג האָט מיר סטעפאַן מיט אַ טיפען צער געענטפערט:

—איך בין נישט שטאַרק בעהאַוועגט אין די זאַכען: נישט געלערנט. קאָם-קאָם וואָס איך קליוב פונאַנדער די ווערטער אין „סדור”. גאָט האָט מיך נישט געלייטזעליגט. דערפאַר ווערט מיין זוהן זיין אַנ'אמת'ער יוד און אַ למדן... ער לערנט, גאָט צו דאַנקען אין דער ישיבה.

—וואו?

—אין ווילנאַ. געשיקט איהם אַהין. דאָרט האָט זיך געפונען אַ גוטער מענש, האָט איהם גענומען צו זיך און האַלט איהם ווי אַנ'אייגען קינד... נישט לאַנג האָט מען דאָרט געפּראַוועט זיין „בר מצוה”, געזאָגט אַ „דרשה”, אַלץ ווי געהעריג.—האָט ער געענדיגט מיט אַ שטאָלצער פרייד. אַ ווײַלע געשוויגען, נאָכדעם אַרויסגערעדט שטיל און האַרציג:

—איך קלער פאָהרען קיין „פאַלעסטינקע” (דאָס וואָרט „פאַלעסטינקע” האָט ער אַרויסגערעדט מיט אַ בעזונדער צערטליכקייט,) קויפען דאָרט אַ שטיקעל ערד און בעזעצען זיך. נאָר ווער ווייסט אויב גאָט וועט מזכה זיין! מען זאָגט—די שעה איז נאָך נישט געקומען. מען לאָזט גאָך נישט אַריין קיין „פאַלעסטינקע”.

געקומען אין שוהל. זי געפינט זיך אין הינטערשטען שטאָק פון אַ צווייגאָרענדיגען הויז (אין צווייטען שטאָק איז די יודישע שוהל). אַ הויכער חדר, ווייסע ווענט, פּראָסטע הילצערנע בענק, אַ קליינער איינפאַכער אָרון-קודש מיט אַנ'עמוד. אין מיטען חדר אַ פּראָסטער טיש, בעדעקט מיט אַ ווייסען טישטוך. די איינציגע בעצירונג איז דער מיט גאָלד געשטיקטער פּרוכת. ביי דער שוהל צוויי חדרים. אין איינעם איז די וויבערשע שוהל, אין צווייטען וואוינט דער שמש.

מען האָט זיך נאָר-וואָס געשטעלט דאַווענען. ביי צוויי מנינים גרים, אַלטע און יונגע, אויפ'ן אָנקוק, טיפּישע פּויערים פון גרויס-רוסלאַנד, אין טליתים מיט סידורים (מיט אַ רוסישער איבערזעצונג) אין די הענד, זענען געשטאַנען און שטיל געדאַוועגט, אַרויסריידענדיג שווער און האַרט די לשון-קודש'דיגע ווערטער. ביים עמוד איז געשטאַנען אַ מאַן פון אַ יאָהר פער-

ציג, פון אַ ריזיגען וואוקס, אַ ברייטביינער, אַ הויכער, מיט אַנ׳אָפענעם סלאַווישען פּנים, אַ ביסעל פונאַנדערגעשוואומענע שטריכען פון געזיכט, בלויע אויגען און אַ ברייטע געלע באָרד, פונאַנדערגעקעמט ווי אַ לאָפּאַטע. געווען איז ער אין אַ יאַר-מולקע, פון אונטער וועלכער עס זענען אַראָבגעהאַנגען צוויי דיקע געלע פּאות. געזאָגט האָט ער די תפילות מיט׳ן געוועהנ-ליכען סקאַרבאָווען שבת-נגון, געזאָגט גלאַט און אַרויסגערעדט זעהר ריכטיג די ווערטער, אפילו א ביסעל צו ריכטיג, מעהר נישט דער „ה״ איז ביי איהם אַרויסגעקומען צו-האַרט, מיט האַלז-קלאַנג. געדאַווענט האָט ער מיט התלהבות, פון צייט צו צייט אויסגעשריען: „אַי—אַי!״, האָט פערוואָרפען דעם קאָפּ, פערגלאָצט מיט די אויגען, אויסגעשפּרייט די הענד, און אויף זיין פּנים האָט זיך אויסגעדריקט אַ בעגייסטערטער טרויער. דאָס אַלץ איז ביי איהם אַרויסגעקומען אַזוי פּראָסט און נאַטירליך, אַז אין קיין איין בעוועגונג זיינער האָט זיך נישט געפיהלט קיין געמאַכטקייט און עס האָט אויסגעוויזען גאַנץ נאַטירליך, וואָס דער ריזיגער סלאַוו, מיט אַ טיפּישען פּנים פון אַ דאָרף-פּויער, דאַווענט מיט דערזעלבער התלהבות, ווי אַ קאָצקער חסיד. אַזוי איז שוין דער כח פון אַ טיפער ערנסטער שטימונג.

געענדיגט „שחרית״, איז דער חזן אַוועק פון עמוד, האָט מיט אַ גרויס קאָלירט טיכעל אָבגעווישט דעם שטערען, אויף וועלכען ס׳זענען געווען אַרויסגעטראָטען גרויסע טראָפּען שווייס, און האָט זיך אומגעקוקט. בעמערקענדיג מיך, אַ פרעמדען מענ-שען, האָט ער אויפמערקזאַם אָנגעקוקט, נאָכדעם צוגעגאַנגען און פּראָסט און האַרציג דערלאַנגט מיר די האַנד.

—שלום עליכם!

און באַלד געפרעגט:

—מען קאָן אייך אויפרופען צו דער תורה?

—אדרבא,—האָב איך געענטפערט און צוגעגעבען,—איך בין אַ כהן.

—דאָס איז אונז זעהר אָנגענעהם,—האָט ער געענטפערט

מיט א קאָנטעטען שמייכעל,—מיר, גרים, האָבען דאָך נישט קיין אייגענע כהנים.

מען איז צוגעטראָטען צו לייענען די תורה. געלייענט האָט דערזעלבער חזן, נאָר ביים טיש איז געשטאַנען נאָך אַ גר און פאָרגעזאָגט איהם פון חומש. ביים לייענען די תורה האָט זיך דער חזן געפיהלט ווייט נישט אַזוי פריי, ווי פאַר׳ן עמוד. נישט קוקענדיג אויפ׳ן פאָרזאָגער, האָט ער פון צייט צו צייט געמאַכט גרייזען, אָבגעשטעלט זיך. דעמאָלט פלעגט זיך ביי די גרים ווייזען אַנ׳אָנגעשטרענגטער דערשראָקענער אויסדרוק אויף די פנימער און פון אַלע זייטען פלעגט מען האַסטיג נעהמען אונטערזאָגען.

מען האָט מיך אויפגערופען צוויי מאָל: כהן און במקום לוי. שלישי האָט מען אויפגערופען אַנ׳אַלטיטשקען גר, אַנ׳איינגעבויגענעם מיט טרעהרענדע אויגען. ער איז נישט זיכער צוגעגאַנגען צו דער בימה, מיט אַ ציטערנדע האַנד אָנגעריהרט מיט׳ן ברעג טלית דעם אָנגעוויזענעם אָרט, אַ קוש געטהון און אָנגעהויבען מיט אַ ציטערענדען קול:

—בר... בר... כו...

און אָבגעשטעלט זיך אַ דערשראָקענער, אַ פערלוירענער, מיט׳ן אויסדרוק פון טיפסטען צער אין די אויגען.

איבער דער שוהל האָט זיך פערשפרייט עפּעט אַנ׳אונרוהיגקייט. פון אַלע זייטען האָט מען שנעל גענומען אונטערזאָגען איהם די ברכה, נאָר וויל פיל האָבען אונטערגעזאָגט, האָט דער דערשראָקענער אַלטיטשקער זיך נאָך מעהר פערלוירען און איבערגע׳חזר׳ט אַלץ מיט מעהר צער און שרעק:

—ברכו... ברכו...

עס האָט זיך בעקומען אַנ׳אונבעשרייבליך ריהרענדע סצענע. און אויב תפילות דערגעהען צום כסא הכבוד, האָט דער דערשראָקענער „ברכו" פון אַלטיטשקען סאַראַטאָווער פויער געוויס אַרויסגערופען אַ ציטער פון העכסטער חדוה אין אַלע עולמות און אָנגענומען געוואָרען פון גאָט, ווי די טייערסטע מתנה פון אַ מענשליך צעבראָכען האַרץ.

איך האָב אַרויסגעלעגט דעם אַלטיטשקען די האַנד אויף דער פּלייצע און שטיל און צאַרט געזאָגט איהם:

—זיידע, זאָגט מיר נאָך.

און לאַנגזאַם און אויסדריקליך פאַרגעזאָגט איהם די ברכה. און ער האָט מיר נאָכגעזאָגט, ווי אַ געהאָרכזאַם קינד. דאָסזעלבע איז געווען מיט דער לעצטער ברכה.

מען האָט אויפגערופען אַ בלאָנדען יונגענמאַן, וועלכער איז געקומען שפּעט און איז געווען שטאַרק דערשראָקען, צי האָט ער נישט פערשפּעטיגט. דער חזן האָט איהם געמאַכט „מי שברך" און דערביי געגעבען אַ נאָמען זיין ניי-געבוירענער טאָכטער. נאָכ'ן לייענען האָט דער חזן איהם אָבגעגעבען מזל-טוב און געזאָגט מיט אַ שמייכעל:

—אַ שענעם נאָמען געגעבען דיין טאָכטער: חוה, דאָס הייסט „די מוטער פון אַלע לעבענדע".

נאָכ'ן דאַווענען האָבען די גרים איינער דעם אַנדערן, און, אַרויסגעהענדיג פון שוהל, אויך די ווייבער געזאָגט אויף יודיש „גוט שבת!"

ז'

מיך האָט בעזונדערס פעראינטערעסירט דער חזן, יעקב ז. איך האָב זיך דערוואוסט, אַז ער איז אַ פּוהרמאַן און רעכענט זיך צווישען די גרים פאַר'ן גרעסטען למדן. מען האָט מיר איהם כאַראַקטעריזירט, ווי זעהר אַ פרומען. פאַר די צוואַנציג יאָהר, וואָס ער וואוינט אין צאַריצין, האָט ער נישט דורכגע-לאָזט קיין איין טאָג, ער זאָל נישט דאַווענען אין שוהל. ווען ביי איהם איז אַמאָל שבת קראַנק געוואָרען אַ זוהן, האָט ער ביז נאָך הבדלה נישט גערופען דעם דאָקטאָר, אַ יודען, כדי נישט שטערען זיין שבת-רוה. מען האָט מיר דערצעהלט עטליכע ביישפּילען פון זיין שטרענגער אָרענטליכקייט און זיין גרייט-קייט צו העלפען דעם צווייטען.

אין עטליכע טעג אַרום איז מיר אויסגעקומען זיך צו בעקענען מיט איהם און האָבען מיט איהם אַ געשפּרעך.

—מיר זענען שוין אַלטע גרים,—האָט ער מיר געזאָגט מיט שטאָלץ,—אונזערע זיידעס האָבען נאָך פאַר ניקאָלאַי דעם ערשטען גע„סובאָטעיוועט". זיי האָבען געוואוינט אין אַ דאָרף ביי דער וואָלגאַ. איך בין אויך געבוירען אינ'ם דאָרף. מיינע על־טערן האָבען זיך שוין מגיר געווען, געהאַלטען זיך פאַר יודען, אָבער זיי האָבען נישט געוואוסט פון יודישע דינים און מנהגים. איינמאָל איז צו אונז אין דאָרף געקומען אַ יוד, מען האָט איהם גערופען ר' דוד. ער האָט זיך צוגעקוקט, ווי מיר לעבען און געזאָגט: „איהר טראָגט דעם נאָמען „גרים" און לעבען לעבט איהר ווי געצענדינער". ענטפערן מיר איהם: „לערן אונז". און ער האָט אונז אָנגעהויבען לערנען. קודם כל איז ער אַוועקגע־פאָהרען אין דער ליטאָ און געבראַכט אַ ספר־תורה, טליתים, תפילין, סידורים און אַנדערע הייליגע זאַכען און גענומען אונז לערנען, ווי צו בעגעהן זיך מיט זיי. נאָכדעם זאָגט ער: „מען דאַרף בויען אַ מקוה". ער האָט געוויזען—און מיר האָבען אויס־געבויט און איינגעאָרדענט אַ מקוה. איז געקומען פסח, האָט ער בעוויזען, ווי מען דאַרף כשר'ן די מיהל, באַקען מצות. בקיצור, ער האָט אונז מדריך געווען אין אַלץ. אין דערזעלבער צייט האָט ער מיט די קינדער געלערנט עברי, חומש תנ"ך און אויס־געלערנט זיי דאַווענען. געווען איז ער אי חזן, אי מוהל, אי שוחט. אַזוי האָט ער פערבראַכט ביי רונד פיער יאָהר. געלעבט און געגעסען מיט אונז צוזאַמען. ער האָט נישט געמאָהנט ביי אונז קיין געצאָהלט. מיר האָבען איהם אַליין בעפרידיגט. אָט אַזוי האָט ער אונז געשטעלט אויף אַ דרך. נאָכדעם האָט ער געזאָגט:

—נו, איצט זענט איהר שוין אמת'ע יודען. איהר ווייסט שוין אַלע דינים און מנהגים און קאָנט זיך בעגעהן אָהן מיר. און איז אַוועקגעפאָהרען.

ז. האָט מיר פיל דערצעהלט וועגען דעם לעבען פון ד, גרים אין צאַריצין. דערביי האָט ער אויסגעדריקט זיין טיפע,

צער, וואָס נישט אַלע גרים זענען גענוג פרום. נישט אַלע פיהרען אַ שטרענג יודישען לעבען: אייניגע ערלויבען זיך געהן אין טראַקטיר טרינקען בראָנפען, זענען מחלל שבת. אַז איך האָב איהם אויפגעוויזען, אַז צווישען יודען זענען אויך פאַרהאַן אַ סך נישט קיין פרומע, האָט ער אַ שאָקעל-געטהון מיט'ן קאָפּ און געענטפערט שטרענג:

—איהר האָט נישט וואָס צו פערגלייכען אונז מיט יודען. מיר, גרים, דאַרפען געדענקען אונזער שטאַנד. עס איז געזאָגט געוואָרען, אַז בשעת די יודען זענען אַרויס פון מצרים, זענען די גרים געווען פאַר זיי ווי אַ קרעץ. פאַרוואָס איז עס אַזוי געווען? ווייל יענע גרים האָבען נישט פערשטאַנען זייער שטאַנד.

—וואָס פאַר אַ שטאַנד?

—אָט וואָס פאַר אַ שטאַנד,—האָט ער גענומען מיר ערקלערען,—אין חומש שטעהט געשריבען: „און אַ בונד האָב איך פערשניטען מיט מיין פאָלק ישראל". דאָס הייסט, גאָט האָט אויף אייביגע צייטען זיך פערבונדען מיט זיין פאָלק ישראל, האָט איהם געגעבען די תורה אויפ'ן באַרג סיני, געגעבען די תרי"ג מצות—זיי מקיים! נו, גוט. געהט אָבער דורך אַ צייט און גאָט זעהט דאָס פאָלק ישראל איז נישט מקיים זיינע מצות, איז זיך גאָט שטאַרק מצער. אָבער עס איז נישט צו מאַכען, דער בונד איז פערשניטען אויף אייביג און מען קאָן איהם נישט ברעכען. אָט זאָגט ער צום פאָלק ישראל: „שווער איז דיר מקיים צו זיין אַלע מיינע תרי"ג מצות—היט כאָטש אָב פסח און יום-כפור". אָבער ישראל וויל דאָס אויך נישט טהון, איז זיך גאָט נאָכמעהר מצער. אָבער דעם בונד קאָן ער אַלץ נישט ברעכען. און ער זאָגט: „כאָטש דו ביזט נישט מקיים מיינע געבאָטען, פונדעסטוועגען ביזטו פאָרט מיין פאָלק, ווייל אויף דיר ליגט די ברכה פון דיינע אור-עלטערן, מיינע טרייע קנעכט אברהם, יצחק ויעקב. אַזוי בעשטעהט עס מיט'ן פאָלק ישראל. אַ יוד, מעג ער זיין ווי נישט פרום, בלייבט פאָרט א יוד. און אַלע וויסען און זעהען ווער ער איז. אָבער אַ גר? וואָס איז ער? כל-זמן ער איז מקיים אַלע יודישע דינים—איז ער אַ יוד,

ווי אָבער ער טרעט אָב פון זיי: הײנט דורכגעלאָזט אַ דאַווענען, מאָרגען געגאַנגען אין טראַקטיר און זיך אָנגעשיכור׳ט, איבער־מאָרגען מטמא געמאַכט די לעפצען מיט שענדליכע ווערטער — איז ער אויס יוד. און יעדערער וועט זאָגען: „וואָס פאַר אַ גר איז ער! אַ שיכור׳ער גוי, און נישט מעהר!“.

ה

מען האָט מיר אָנגעוויזען, ווי אויף דעם אינטערעסאַנט־סטען פאָרשטעהער פון די צאַריצינער גרים אויף איינעם ב., וועלכער איז אויסגעשטאַנען אָהן אַ צאָהל רדיפות און צרות פאַר זיין יודישקייט. מעהר ווי אַ העלפט לעבען האָט ער פערבראַכט צוזאַמען מיט זיין ווייב און קינדער אין אַלערליי תפיסות. בלויז די לעצטע יאָהרען האָט מען איהם געלאָזט צורוה. ער האָט זיך בעזעצט אין צאַריצין און זיך בעשעפטיגט מיט קאָמיסיאָנען און קליינע פאָדראַדען. מיר איז נישט אויסגעקומען צו זוכען דעם ב. דערוויסענדיג זיך, אַז עס איז געקומען אַ יוד, וועלכער אינ־טערעסירט זיך מיט די אָרטיגע גרים, איז ער אַליין געקומען צו מיר בעקענען זיך.

ב. האָט אויף מיר געמאַכט גאָר אַנ׳אַנדער איינדרוק, ווי ז. ביי איהם איז נישט געווען צו בעמערקען יענע שטרענגע פרומקייט און רוהיגע שטאַרקייט, וואָס ביי ז.

אַ מאַן פון אַ יאָהר זעכציג, אַ נידריגער, אַ שטאַרקער, אַ ריהרעוודיגער מיט אַ נערוועזען געזיכט און קלוגען, אַ ביסעל ביטרען בליק פון די אויגען, רעדט גיך געשטאַלטיג מיט אַ גע־לעכטערל. פון די ערשטע צוויי ווערטער איז געווען צו בע־מערקען, אַז דאָס איז אַ דיאַלעקטיק, אַ מומחה אין רעליגיעזע דיספוטען. זיין געשפּרעך איז דורכגעפלאָכטען מיט ציטאַטען פון תנ״ך. אפילו צו מיר איז ער אויך געקומען מיט אַ תנ״ך, ווי ער וואָלט זיך גרייטען האָבען מיט מיר אַ וכוח. ער האָט מיר ערקלערט פאַרוואָס ער שיידט זיך נישט מיטן תנ״ך:

—דאָס לעבען איז אַ גיהנום. דער תנ"ך איז אַ נעץ. מענשליכע נשמות זענען לעבעדיגע פישלעך. טראָג איך מיט זיך שטענדיג די נעץ. טרעף איך אַ לעבעדיגען פישעלע—פערוואַרף איך די נעץ און ציה עס אַרויס פון גיהנום.

פונאַנדערפרעגען איהם האָב איך נישט בעדאַרפט. ער האָט מיר אַליין דערצעהלט די לאַנגע געשיכטע פון זיין דרייסיג-יעהריגען מסירת-נפש פאַר יודישקייט. דערצעהלט האָט ער וועגען די צרות, וואָס ער איז אויסגעשטאַנען, אָהן אַ שום פערביטערונג, נאָר מיט אַ פרייד, מיט אַ טאָן פון נצחון. איהם האָט מען פערפאָלגט, געפייניגט און געפלאָגט, אָבער ער האָט שטענדיג מנצח געווען זיינע פיינד און האָט זיי, לויט זיין אויסדרוק, „פערטיליגט מיטן שווערד פון געטליכען וואָרט".

ב. האָט זיך נאָך אין דער יוגענד אָנגעהויבען „פעריודישען". נאָר אַ לאַנגע צייט האָט ער עס געהאַלטען בסוד און אפילו חתונה געהאַט מיט אַ קריסטין. בלויז אין 1874, אין עלטער פון פינפאונצוואַנציג יאָהר, האָט ער עפענטליך זיך אָבגעזאָגט פון קריסטליכען גלויבען און פערברענט די הייליגע בילדער. אין דערזעלבער צייט איז ער זיך פונאַנדערגעגאַנגען מיט זיין קריסטליכער פרוי און חתונה געהאַט מיט אַ גר'קע. מען האָט איהם גע'מסר'ט—און פון דעמאָלט אָן האָבען זיך אָנגעהויבען די פערפאָלגונגען געגען איהם. אַ יאָהר זעקס—זיבען האָט מען איהם דאָ געהאַלטען אין טורמע, דאָ—אונטער דער אויפזיכט פון דער פאָליצײ, געמאַכט ביי איהם אונטערזוכונגען, געשלעפט אויף דאָפראָסען, געשיקט צו גייסטליכע, זיי זאָלען איהם מחזיר למוטב זיין. וועגען אָט די וכוחים מיט די גייסטליכע האָט ער דערצעהלט זעהר גערן און מיט גרויס פערגעניגען.

—מען האָט מיך אַרויסגערופען צום גלח, ער זאָל מיך איבעררײדען. דער גלח איז געווען אַ בעקאַנטער. גערופען האָט מען איהם פיאָדאָר. נעהם איך דעם תנ"ך, דעם קאַטעכיזם און געה. געקומען. דער גלח האָט מיך בעגעגענט, אַ ווײלע געקוקט אויף מיר און פרעגט:

—צו וועלכען גלויבען געהערסט דו?

—צום יודישען,—זאָג איך.

שרייט ער אויס:

—הרג'ע מיך, וועל איך נישט גלויבען, אז דו ביזט א יוד. ביזט נישט עהנליך אויף א יודען.

—נישט עהנליך, און פאָרט א יוד.

—און צו וועלכען גלויבען האָסטו פריהער אנגעהערט?

—צום פראַוואָסלאַוונעם.

—ווי-זשע,—זאָגט ער,—איז עס מעגליך איבערגעהן פון פראַוואָסלאַוונעם גלויבען צום יודישען?

—וואָס וואונדערט איהר זיך?—זאָג איך,—איך האָב זיך נאָר אומגעקעהרט צום שורש, צו דער אַלטער ביבעל...

—און ווי אַזוי,—פרעגט ער,—האָסטו פערניכטעט די אי-קאָנעס?

—איך האָב אָבגעהיט דעם צווייטען געבאָט פון די עשרת הדברות,—האָב איך געענטפערט.

א ווײלע האָט דער גלח געשוויגען, נאָכדעם זאָגט ער:

—און בראָנפען טרינקסטו?

—איך טרינק.

—נו, טאָ לאָמיר אויסטרינקען!

איך האָב געשיקט נאָך בראָנפען און מיר האָבען געמאַכט א כוסה.

—ווייסט—זאָגט צו מיר דער גלח,—איך זעה, אז איך וועל מיט דיר גאָרנישט מאַכען. איך וועל דיך נישט מנצח זיין.

—עס פערשטעהט זיך,—ענטפער איך,—ווי קומט עס, איהר זאָלט מיך מנצח זיין. עס איז נישט נאָך אייערע כחות.

—איך וועל,—זאָגט ער,—אָנשרייבען, מען זאָל שיקען אַהער נאָך ניין גלחים. זאַלבע צעהנט וועלען מיר זיך ערשט נעהמען פאַר דיר.

—מיט'ן גרעסטען פערגעניגען! שרייבט זאָלען זיי קומען.

און פאַר מיר האַמפערן זיך און דיספוטירן מיט גלחים איז געווען אַלץ איינס ווי טרינקען מעד, ווייל איך פלעג זיי צוקלאַפּען, נישט מיט א שווערד, נאָר מיט'ן געטליכען וואָרט.

זענען טאָקי אַראָבגעקומען די גלחים, האָבען זיך צונויפ־געקליבען ביים גלח פיאָדאָר'ן און האָבען מיך גערופען. מען האָט אַרויסגעטראָגען אויפ'ן הויף אַ טיש, אַלע צעהן גלחים האָבען זיך געזעצט אַרום טיש, מיר אויך געגעבען אַן אָרט און עס האָט זיך אָנגעהויבען די אויספרעגונג.

—צו וואָס פאַר אַ פאָלק געהערסטו?—פרעגט מיך איינער פון די גלחים.

—איך געהער צום פאָלק פון אברהם אָבינו,—ענטפער איך,—איך בין אברהם'ס אַ זוהן לויט'ן געבאָט. איהר געדענקט, וואָס גאָט האָט געזאָגט אברהמ'ען: „און איך וועל דיך מאַכען פאַר אַ פאָלק אַ גרויס, אַ שטאַרקס און אַ פיל־צאָהליגס", אָט צו דעם פיל־צאָהליגען פאָלק געהער איך אָן, איך—זכריה בן אברהם.

איינער פון די גלחים, רודאַקאָוו, ווי ער האָט דערהערט מיינע ווערטער, איז געוואָרען אַן אויפגעקאָכטער, איז אויפגע־שפרונגען פון אָרט, אַוועקגעלאָפען אין קיך און זיך אומגעקעהרט מיט אַ גרויסען מעסער אין האַנד.

—אויב דו וועסט דערוויזען,—האָט ער אויסגעשריען,— אַז דו שטאַמסט פון אברהמ'ן, וועל איך לאָזען, מען זאָל מיך מיט אָט דעם מעסער מל זיין! דו שטאַמסט נישט פון אברהמ'ס פאָלק, נאָר פון פאָלק עמלק!

—ניין,—זאָג איך,—איך שטאַם פון אברהמ'ן, און איהר שטאַמט פון עמלק'ן. איהר ווילט, ווי עמלק, אויסראָטען אברהמ'ס שטאַם. אָבער איהר האָט פערשפעטיגט, איהר וועט איהם נישט אויסראָטען.

—צו וואָס אויסראָטען אייך? אייער צאָהל איז אַזוי אויך אַ קליינע און אונזער צאָהל איז גרויס.

—פאַר דעם מבול,—זאָג איך,—איז געווען נאָך אַ גרעסערע צאָהל זינדיגער און גאָט האָט זיך מיט זיי אַן עצה געגעבען.

אין דער צייט האָט די גלח'טע אַרויסגעטראָגען און אַוועק־געשטעלט אויפ'ן טיש אַ סאַמאָוואַר, אַליין זיך געזעצט נעבען

מיר, האָט אָנגעגאָסען אַלעמען טיי און מיר אויך דערלאַנגט אַ גלאָז טיי.

—איך דאַנק,—זאָג איך,—איך וויל נישט.

און רוק אָב דאָס גלאָז.

—וואָס,—זאָגט זי—איהר האָט אפשר מודא מיר זאָלען אייך נישט אומברענגען מיט אונזער טיי?

—דאָס,—ענטפער איך,—איז נישטאָ וואָס מורא צו האָבען. אַלעמען וועט איהר נישט אומברענגען. געדאַרפט בעצייטענס אומברענגען אברהמ׳ן.

—פאַרוואָס-זשע טרינקט איהר נישט, אויב איהר האָט קיין מורא נישט?

—איך טרינק נישט—זאָג איך—דערפאַר, ווייל ביי אייך איז אומעטום אומריינקייט. אייער נשמה איז פול מיט טומאה און אייערע לעפצען זענען פער׳הזר׳ט.

נאָכדעם האָב איך זיך אויפגעהויבען און זאָג צו די גלחים:

—אָט וואָס! מיר זענען זיך דאָ צונויפגעקומען אויף אַנ׳-עפענטליכען וכּוח און איך וועל ריידען מיט אייך אַזוי, ווי מען קלאַפּט מיט אַ האַמער איבער׳ן קאָפּ. אויב עס וועט נויטיג זיין, וועל איך געהן פאַר מיינע ווערטער אויף דער תליה. איך בין איצט ווי אַ סאָלדאַט אויף דער מלחמה. וואָרום איך האָב גע-שוואוירען מיין אַלמעכטיגען גאָט, ביז דעם לעצטען טראָפּען בלוט צו פערטיידיגען מיין אמונה!

און איך האָב אָנגעהויבען. איך האָב זיי אַרויסגעזאָגט אַזעלכע זאַכען, אַז זיי האָבען אי די אויערן פערשטאָפּט, אי מיט די פויסטען געוואָרפען זיך אויף מיר. ווען זיי האָבען זיך בערוהיגט, האָט איינער צו מיר אויסגעשריען:

—אַך, דו זשיד, זשיד! דו האָסט דעם גאַנצען שכל פער-לוירען, ווייל דו געהסט אין דער יודישער סינאַגאָגע.

—עס פערשטעהט זיך, איך געה! אַ,—זאָג איך,—שען איז אין דער יודישער סינאַגאָגע! אַהין געהען יודען, כדי צו בע-לויכטען די וועלט! נישט זידלען דאַרפט איהר יודען, נאָר קו-

שען זייערע טריט. זיי לייכטען פאַר דעם אַלמעכטיגען גאָט, ווי הייליגע שטערנדלעך.

—גנבים זענען זיי, דייבע זשידעס, אָט וואָס!

—פאַרוואָס-זשע—זאָג איך—זענען ביי אייך הייליג די נביאים און אַנדערע, וואָס האָבען געשטאַמט פון אָט דעם פאָלק גנבים?

נאָר אָנשטאָט צו ענטפערן, האָבן זיי געפרעגט:

—און דו גלויבסט אין משיח׳ן?

—יאָ, איך גלויב!—זאָג איך,—איך גלויב אין גאָט׳ס בעזאַלבטען משיח׳ן און וואַרט יעדע שעה אויף זיין קומען.

—פאַרוואָס-זשע גלויבסטו נישט, אַז ער איז שוין געקומען?—פרעגען זיי.

—דערפאַר,—זאָג איך,—ווייל אין תנ״ך שטעהט געשריבען: „און עס וועט קומען משיח, און דאָס פאָלק ישראל וועט לעבען רוהיג". צי לעבען דען יודען איצט רוהיג? איהר שלאָגט און פייניגט זיי, איהר זייט זיי מחרף ומגדף. דאָס ווייזט דאָך, אַז משיח איז נאָך נישט געקומען.

אין אָנהויב פון די 80-ער יאָהרען איז ב. מיט דער פרוי, צוזאַמען מיט נאָך עטליכע גרים-משפחות געווען אַדמיניסטראַטיוו פערשיקט אויף קאַווקאַז אין קאַרסער ראַיאָן. אין יענער צייט האָט בעזוכט דעם קאַרסער ראַיאָן דער אַלטער גרויספירשט מיכאַאיל ניקאָלאַיעוויטש. ווען ער איז דורכגעפאָהרען קאַרסער ראַיאָן, האָבען ב. און די איבעריגע גרים איהם בעגעגענט מיט ברויט און זאַלץ און מיט אַ ספר-תורה. דער גרויספירשט האָט צוגענומען דעם ברויט און זאַלץ אַ קוש געטהון די ספר-תורה און כלומרשט געזאָגט: וואוילע יונגען זענט איהר, פעריודישטע! אייערע ירושלים׳ער תפילות זענען דערגאַנגען צו גאָט! נאָכדעם האָט מען די גרים עטליכע יאָהר געלאָזט צורוה. דעמאָלט האָט זיך ב. מל געווען. די טאָלעראַנץ פון די אָרטיגע גייסטליכע

איז דערגאַנגען אַזוי ווייט, אַז דער גלח איז געקומען צו ב. אבגעבען איהם מזל-טוב מיט'ן „אַריינטרעטען אין דער משפחה פון אברהם אָבינו", מיט צונעהמען דעם צייכען פון יודישקייט".

איין מאָל, אין אַ יום-טוב האָבען זיך צו ב. אין הויז אַריינגעריסען זשאַנדאַרמען מיט אַ גאַנצער מחנה קריסטען, האָבען געמאַכט ביי איהם אַ פּאָגראָם, אַלץ צעבראָכען און איהם אַליין שטאַרק געשלאָגען.

—אייך, זשידעס, דאַרף מען אויסקוילען, פערטיליגען פון דער וועלט,—האָבען געשריען די פּאָגראָמשטשיקעס.

אויסער זיך פון כעס (דערצו איז ער נאָך געווען, ווי ער איז מודה, אַ ביסעל שכור), איז ב. אַרויסגעלאָפען אין גאַס און אָנגעהויבען מחרף ומגדף זיין דעם פּראַוואָסלאַוונעם גלויבען און זידלען דעם קייזער. מען האָט איהם, פערשטעהט זיך, אויפ'ן אָרט אַרעסטירט.

—„מען האָט מיך געבראַכט צום זשאַנדאַרמסקען אויף אַ פערהער—דערצעהלט ב.—ער האָט מיך בעגעגענט מיט די ווערטער:

—„גוט מאָרגען, זשיד!"

—אַ גרויסען דאַנק אייך!—ענטפער איך,—פאַר דעם נאָמען האָב איך פיל איבערגעליטען. איהר האָט מיך דערמיט נישט בעליידיגט, נאָר מיר פערשאַפט נחת".

—„דו ביזט אַ בונטאָווטשיק!—זאָגט ער,—וואָס פאַר אַ ווערטער האָסטו זיך ערלויבט צו ריידען געגען קייזער!"

—„איך בין נישט קיין בונטאָווטשיק,—ענטפער איך—נאָר דאָס האַרץ האָט אין מיר אויפגעקאָכט און איך האָב נישט געוואוסט, וואָס איך רייד. מען האָט זיך אַריינגעריסען צו מיר אין הויז, אַלץ צעבראָכען, מיך געשלאָגען מכות רצח. פאַרוואָס? פאַר ווען? מיט וואָס פאַר אַ רעכט? וואָס בין איך עפּיס אַן-אויסוואורף? איך און מיין גאַנצער שטאַם זענען עכטע רוסען, איינגעוואָרצעלטע. די ערד פון רוסלאַנד איז אונזערע, בירושה פון דור צו דור. מיר האָבען פאַר רוסלאַנד פערגאָסען אפשר מעהר בלוט, ווי איהר אַלע צוזאַמען. מיין באָבע האָט מיט אַ

לאָפּאַטע דעם פּראַנצויז געטריבען. קומט מען און מען שלאָגט מיך ווי עפּעס אַנ׳אויסוואורף״.

—„וואָס פאַר אַנ׳אָרט איז פאַר דיר רוסלאַנד, אַז דו ביזט אָבגעפאַלען פון רוסישען גלויבען?״—זאָגט מיר דער זשאַנדאַרמסקי.

—„פאַרוואָס-זשע,—פרעג איך—האָט מען נישט פערטריבען פון רוסלאַנד וואָלאַדימיר דעם היילינגען? אָננעהמענדיג קריסטענטום איז ער דאָך אויך אָבגעפאַלען פון רוסישען גלויבען״.

בקיצור. מען האָט מיך גע׳משפט און פער׳משפט צו דריי חדשים טורמע.

ווען מען האָט מיך בעפרייט, האָב איך געוואָלט אַוועקפאָרן קיין פּאַלעסטינאַ. נאָר דאָ האָט מען געגען מיר פערפיהרט אַ נייעם פּראָצעס, פאַרוואָס איך האָב פערברענט די היילינגע בילדער און האָבענדיג אַ ווייב נאָכאַמאָל חתונה געהאַט. דערביי האָט מען נישט גענומען אין אַכט, אַז ווי נאָר איך האָב זיך מגיר געווען, איז מיין ערשטע חתונה ממילא געוואָרען בטל.

עס האָבען זיך ווידער אָנגעהויבען פערהערען, גלח׳ישער מוסר, דראָהונגען, אַז מען וועט מיך פערשפּאַרען אין אַ מאָנאַסטיר. מען האָט מיך געטריבען פון איין אָרט אויף אַ צווייטען. מעהר ווי צעהן יאָהר האָבען זיך געצויגען די צרות און פערפאָלגונגען.

אין דער צייט איז ביי מיר געבוירען געוואָרען אַ זוהן. געפונען האָב איך זיך דעמאָלט אונטער דער אויפזיכט פון פּאָליציי אין קאַלוגאַ. איך דאַרף מל זיין דאָס קינד, און יודען האָבען מורא. „ברענג פון פּאָליציי אַנ׳ערלויבעניש, וועלען מיר מל זיין דאָס קינד״,—זאָגען זיי. איך בין אַוועק אין פּאָליציי און געטראָפען דאָרט דעם פּריסטאַוו.

—„ווער ביזטו?״—פרעגט ער מיך.

—„אַ געוועזענער פּראַוואָסלאַווער, איצט אַ יוד״.

—„וואָס-זשע ווילסטו?״

—„אַ צעטעל פון אייך, אַז איהר האָט נישט דאַגעגען, מען זאָל מל זיין מיין זוהן״.

„וואָס—זאָגט ער—האָסטו אויסגעטראַכט! די זשידעס וועלען דאָך קוילען דיין קינד!"

—„ניין, וואַשע בלאַגאָראָדיע! די מלאכה קענען זיי נישט, זיי האָבען אַליין מורא, מען זאָל זיי נישט קוילען"...

—„זיי האָבען מורא? פאַרוואָס-זשע האַנדלען זיי מיט גע־גנב'עטע זאַכען"?

בקיצור, קיין צעטעל האָט ער מיר נישט געגעבען.

איך בין מיט'ן קינד אַוועקגעפאָהרען אין אַ שטעדטיל, וואו עס האָבען געוואוינט יודען, פופציק וויאָרסט פון קאַלוגאַ. איך בין אַוועק אין שוהל. דאָרט האָב איך געטראָפען צוויי יודען. ווי איך האָב זיך שפּעטער דערוואוסט,—אַ חסיד און אַ מתנגד. זיי האָבען מיך אויסגעהערט. דער חסיד האָט אַ שאָקעל געטהון מיט'ן קאָפּ, האָט זיך אויפגעהויבען און, נישט ענטפערנ־דיג, אַוועקגעגאַנגען. דער מתנגד האָט אַ ווײַלע געטראַכט און איינגעשטימט. ביי איהם אין הויז האָט מען מל געווען מיין זוהן.

אין גיכען האָט מען מיך אַרויסגעשיקט קיין קורסק. גע־קומען אהין אָן אַ גראָשען, דאָס געזינד הונגערט. בין איך אַוועק צום אָרטיגען ראַבינער. איך האָב איהם דערצעהלט וועגען מיין נויט און געבעטען הילף.

ער האָט זיך אָנגעבלאָזען און נישט-צופרידען געענטפערט:

—„איהר זייט זיך מגיר צוליב דעם, כדי צו בעטלען ביי יודען הילף".

איך בין געוואָרען שטאַרק אין כעס און געענטפערט:

—„ניין, געעהרטער ראַבינער. אָט אייערע יודען שמד'ן זיך, כדי צו בעקומען רעכט און אַלערליי גליקען. און דער יודישער גלויבען, וואָס קאָן ער געבען אין ענין עולם הזה, חוץ לייד און בעליידיגונג?

איך בין אַוועק פון איהם אָהן בילעט, אָבגעפאָהרען מיטן געזינד פון קורסק, מיט גרויסע צרות זיך דערקליבען קיין יעקאַטערינאָדאַר. דאָרט דריי טעג אָבגעוואַלגערט זיך אין פאַנ־אַנשטאַלט פאַר אָרימע לייט, נאָכדעם האָבען אונז יודען אַ בי־סעל אויסגעהאָלפען. איינמאָל פאַר פסח געה איך אין גאַס, אין

זעה אַ לויה. האָב איך גענומען נאָכגעהן. נעבען מיר איז גע-גאַנגען אַ יודענע, קוקט זי און וואונדערט זיך, וואָס אַ רוס געהט נאָך אַ יודישע לויה, האָב איך איהר געזאָגט, אַז איך בין אַ גר. אַז זי איז געקומען אַהיים, און דערצעהלט דעם מאַן וועגען דער בעגעגעניש, האָט ער זיך צעבייזערט אויף איהר: „פאַרוואָס-זשע האָסטו איהם נישט איינגעלאַדען צו אונז? אפשר האָט ער נישט וואו צו זיין פסח?“ איז זי אַוועק איבער דער שטאָדט און גענומען מיך זוכען. האָט זי מיך געטראָפען און אָבגעפיהרט צו זיך אַהיים. זאָגט צו מיר איהר מאַן: „זייט ביי אונז פסח“. ענטפער איך: „איך האָב אַ ווייב מיט אַ קינד, ווי קאָן איך זיי לאָזען אַליין?“ זאָגט ער: „ברענגט זיי אויך צו מיר. עס וועט קלעקען פאַר אַלעמען“. האָב איך זיי געבראַכט און מיר זענען דעם גאַנצען פסח פערבליבען ביי דעם יודען. ער האָט אונז אויפגעהאַלטען ווי אייגענע. נאָך פסח זאָגט ער צו מיר: „אָט וואָס, זכריה. דו פאָהר זיך זוכען אַ וואָסער-עס-איז בעשעפטיגונג און דיין ווייב מיט'ן קינד וועלען בלייבען ביי מיר“. איך בין אַוועק קיין עריוואַן, געפונען דאָרט אַרבייט און גענומען אַהין דאָס ווייב מיט'ן קינד.

אין גיכען איז פאָרגעקומען מיין משפט. אַ גאַנצען טאָג האָט ער געדויערט. בשעת אַ הפסקה האָב איך בעגעגענט אין קאָרידאָר דעם פראָקוראָר. ער האָט שוין מיך געקענט פון פרי-הערדיגע פראָצעסען. ער האָט מיך אָבגעשטעלט, דערלאַנגט די האַנד:

—נו, וואָס ב.,—זאָגט ער,—מיר וועלען דיך פער'משפט'ן. מיר וועלען דיך אין טורמע אַריינזעצען, נישט נאָר פערשפאַרען אין אַ מאָנאַסטיר“.

—„זעהר גוט,—זאָג איך,—פערשפאַרט! איך וועל דאָרט אַלע מאָנאַכען צוציהען צום יודישען גלויבען. מגיר זיין.

האָט ער זיך צעלאַכט. נאָכדעם זאָגט ער:

—„וואָס מיינסטו! אַ רוסישער מענטש ווייסט אַליין נישט אין וואָס ער גלויבט... דערפאַר טאַקע טאָר מען אַזעלכע, ווי דו, נישט גלעטען איבער'ן קעפעל. זאָל מען אייך לאָזען טהון,

וואָס איהר ווילט, וועט איהר גאַנץ רוסלאַנד צעברעקלען אויף סעקטעס".

נישט קוקענדיג אויפ'ן פראָקוראָרס דראָהונגען, האָט מיך דאָס געריכט פריינעשפראָכען.

נאָכדעם פרעגט מיך דער ריכטער:

—„צו וואָס פאַר אַ גלויבען ווילסטו זיין צוגערעכענט: צום קאַראַאימישען אָדער תלמוד'יסטישען?"

—„צום תלמוד'יסטישען—ענטפער איך,—איך האָב געשוואוי־רען מיין גאָט צו זיין אַ יוד און ליידען צוזאַמען מיט יודען אַלע פערפאָלגונגען. קאַראַאימען האָבען זיך אָבגעשפּאָלטען פון יודען—אָנערקען איך זיי נישט".

צוליב דער שמחה, וואָס מען האָט מיך בעפרייט האָב איך געמאַכט אַ מאָלצייט, בעשטעלט אַ וואַרימעס פאַר פופציג רובל און אומישנע איינגעלאַדען די צוויי גלחים, וועלכע האָבען מיך די גאַנצע צייט גע'מוסר'ט: איינער אַנ'אַרמיענער, דער צווייטער אַ רוס. זיי זענען ביידע געקומען. דער אַרמיענער טרינקט אַ גלעזעל נאָך אַ גלעזעל, קנאַקט צו מיט דער צונג און זאָגט:

—„אַי! אַ פיינער גלויבען דער יודישער!"

און דער רוסישער גלח, אַ שיכּ.ר'ער, קלאַפּט מיך איבער דער פּלייצע און שרייט:

—„ב.! איך ליב דיך פאַר דיין מסירת נפש!"

דערמיט האָבען זיך נאָך נישט געענדיגט די רדיפות אויף ב. מען האָט איהם ווידער אָנגעקלאָגט, געטריבען מיט'ן עטאַפּ, גע'משפט, געהאַלטען אין תפיסה, פערשיקט. אַזוי האָט עס גע־דויערט ביז'ן יאָהר 1905.

ב. האָט מיך איינגעלאַדען צו זיך צו גאַסט.

—קומט צו מיר, וועט איהר זעהן, ווי איך לעב. אַ דאַנק

גאָט, נישט ערגער פון לייטען. איהר וועט זיך בעקענען מיט מיין פרוי. זי הייסט שרה, אַ פרומע יודענע, איז מיט מיר צו־זאַמען אויסגעשטאַנען אַלע צרות, דורכגעגאַנגען אי קאַלך־אוי־וועגס, אי לייבען־גריבער. איהר וועט זעהן מיין טעכטערל, רבקה'לע. מיר ערציהען זי אין שטרענגער יודישקייט. אונזערע צוויי זיהן געפינען זיך אויף קאַווקאַז, האָבען דאָרט אַ געשעפט. אויך פרומע יודען.

אויפ'ן צווייטען טאָג האָב איך בעזוכט ב.

אַ קליינע דירה פון צוויי חדרים. איינגעאָרדענט בעל־הבתיש און ציכטיג. בעגעגענט האָט מיך די ווירטין, אַן'עלטערע פרוי אין אַ פאַרוק און אַ קאָלירטען פאַרטוך. פעסט געבויט, מיט אַ רונדען פנים, מיט אַן'אויסזעהן פון אַ גוטער בעל־הבית'טע און צאַרטער מוטער. די שטריכען פון פנים—סלאַווישע, נאָר אין די אויגען—דער אויסדרוק פון שטילער, בעשיידענער," יודישער צניעות. נעבען איהר איז געשטאַנען אַ מיידעל פון אַ יאָהר פערצעהן, אַ גימנאַזיסטקע, מיט איידעלע בערוועזע פנים־שטריכען און קלוגע אויגעלעך. איהר פנים איז געווען אַ טיפיש־יודישעס.

ב. האָט מיך בעקענט מיט זיין פרוי און טאָכטער. ער האָט פון אַ גרויסען קאַסטען אַרויסגענומען אַ גאַנצען פאַק פאַ־פירען, שוין געלע פון אַלטקייט.

—אָט דאָס זענען מיינע אַטעסטאַטען, מיט וועלכע מיך האָט בעשאָנקען די ליבע פון מיינע געוועזענע פראַוואָסלאַוונע ברידער;—האָט ער געזאָגט,—קוקט אַריין אין זיי, וועט איהר זעהן, ווי מען האָט מיך געצערטעלט, ווי מען האָט געזאָרגט וועגען מיין נשמה און דערביי געבראָטען מיך אויף אַ לאַנגזאַ־מען פייער.

די דאָקומענטען זענען טאַקע געווען זעהר אינטערעסאַנטע. דאָרט האָבען זיך געפונען בעשולדיגונגס־אַקטען, אויספרעג־ליס־טעס, פסק־דינים וועגען פער'משפט'ן, בעשטימונגען וועגען אַרויס־שיקונגען, בעריכטען פון גלהים וועגען האַרטנעקיגקייט א. אַ. וו. ב. האָט מיט גרויס ליבע בעוויזען אַלע דאָקומענטען און יעדען פון זיי אויסגעטייטשט.

דיווירטין האָט דערלאַנגט טיי מיט איינגעמאַכטס און אונצופרידען געזאָגט דעם מאַן:

—וואָס האָסטו זיך פאַרנומען מיט די פּאַפּירען! לאָז אויס-ריידען אַ וואָרט מיט אַ מענשען.

—ניין, מיין טייערינקע,—האָט ב. געענטפערט,—די פּאַפּי-רען מוז איך ווייזן, נישט אַנדערש! איך האָב אַ מענש אָנדער-צעהלט וועגען זיך גאַנצע בערג מעשיות, און ער קאָן מיינען, אַז איך האָב זיך באַריהמט. זאָל ער זעהן, אַז איך האָב איהם געזאָגט אמת.

פערענדיגט מיט די דאָקומענטען, האָבען מיר פערפיהרט אַ געשפּרעך. איך האָב געפרעגט, ווי איז ביי זיי די בעציהונג מיט דער אָרטיגער קריסטליכער בעפעלקערונג.

—נישקשה, דאַנקען גאָט!—האָט געענטפערט די ווירטין,— מען לעבט צווישען זיך פריינדליך, ווי שכנים.

—ווי שכנים...—האָט זיך אָבגערופען מיט אַ שמייכעל ב.— פונדעסטוועגען, אַז עס מאַכט זיך, גיט דער שכן אַ זאָג: „זשיד". אויף דעם איז ביי מיר דאָ איין ענטפער: „אַ גרויסען דאַנק פאַר אַ גוט וואָרט"... נעכטען איז ביי מיר געווען אַ געשפּרעך מיט אַ „קופּיעץ": „וואָס, זאָגט ער, האָסטו געפונען פאַר אַ גוטס ביי די יודען, וואָס דו האָסט זיך צו זיי צוגעקלעבט?"—„מיט וואָס,—פרעג איך,—געפעלען זיי דיר נישט?"—„זיי זענען זעהר ריהרעוודיגע, בעוועגליכע".—„אַ ציגיינערס אַ פערד,—זאָג איך,— איז אויך אַ ריהרעוודיגס, אַ בעוועגליכס, דרעהט דעם קאָפּ אויף אַלע זייטען. ווייסט פאַרוואָס? ווייל דער ציגיינער האָט איהם שטאַרק אָנגעשמיסען מיט דער בייטש: קוקט ער זיך אַלץ אום דערשראָקען, צי איז נישטאָ די בייטש. דאָסזעלבע איז מיט יודען. איהר האָט זיי גוט אָנגעשמיסען, קוקען זיי זיך שטענ-דיג אום, דערפאַר זענען זיי ריהרעוודיג.

—אין יאָהר 1905—האָט ער ווייטער דערצעהלט—בעת אומע-טום זענען פאָרגעקומען יודישע פּאָגראָמען, האָט מען ביי אונז אויך אָנגעהויבען ריידען, אַז מען וועט שלאָגען יודען. האָבען זיך אונזערע גרים פערזאַמעלט, צוגעגרייט העק און מעסערס

און בעשטימט נישט דערלאָזען צו קיין פּאָגראָם. מיר האָבען אויסגעקליבען אַ פּאָר געזונטע יונגען און אַוועקגעשיקט זיי צו די אָנפיהרער פון די שוואַרץ-מאה׳ניקעס מיט אַזאַ מין אָנזאָג:

—„הערט, בעסער נישט רוקט זיך, אַנישט, וועט זיין שלעכט: מיר וועלען נישט ערלויבען, איהר זאָלט שלאָגען יו-דען. מיר וועלען אַריין אין אייער חברה און אַרויסרופען אַזאַ מהומה, אַז איהר וועט איינער דעם אַנדערן קוילען”. יענע האָ-בּ־ן זיך דערשראָקען און צו קיין פּאָגראָם איז נישט געקומען.

ער האָט אַ ווײַלע געשוויגען, דערנאָך צוגעגעבען:

—דעם אמת געזאָגט, זענען ביי אונז די פּראַוואָסלאַוונע נישט אַזעלכע, ווי אין אַנדערע קאַנטען. עפּיס איז די נשמה ביי זיי אַן׳אונרוהיגע, האָט נישט קיין שטאַרקייט. דער פּראַוואָ-סלאַוונער זאָגט אפילו, אַז ער האַלט זיך שטאַרק ביי זיין גלוי-בען. אָבער די געדאַנקען זענען ביי איהם צעמישטע. אַרום איהם געפינען זיך גרים, סובאָטניקעס, מאַלאָקאַנער, שטונדיסטען און אַנדערע סעקטאַנטען. יעדערער זאָגט זיינס. יעדער טייטשט אויס דעם תנ״ך אויף זיין שטייגער.—אָט וואַקעלט זיך דער פּראַוואָסלאַוונער, זוכט.

איך האָב זיך געווענדט צום מיידעלע, געפרעגט, וואָס זי לערנט.

—וואָס מען גיט-אַרויס פון גימנאַזיע-ביבליאָטעק,—האָט זי געענטפערט פערשעמט און אַראָבלאָזענדיג די אויגען זיך צוגע-טוליעט צו דער מוטערס פאַרטוך.

—אונזער רבקה׳לע האָט גרויס חשק צו ייִדישע ביכער,—האָט געענטפערט די מוטער,—אָבער אַזעלכע ביכער זענען דאָ נישטאָ.

—יאָ, נישטאָ,—האָט איינגעשטימט ב. מיט אַ זיפץ,—די עטליכע יודישע ביכער אין רוסיש, וואָס איך האָב, האָט זי שוין לאַנג דורכגעלייענט.

ער האָט אַרויסגענומען פון קאַסטען אַ צעהנדליג ביכער. דאָרט זענען געווען: „אַ יודישער קאַטעכיזיס” פון סעגאַלן, אַ

באַנד פרוס „געדיכטען“, אַ יאָהרדיגער קאָמפּלעקט „רוסקי יעווריי“, אַ ביכעל „סיאָן“ און אַנדערע.

—איך האָב געוואָלט ביי אייך פרעגען—האָט זיך אָבגערופען שטיל און נישט זיכער די ווירטין—אפשר איז דאָ אין רוסיש אַ ביכעל פאַר יודישע פרויען... אָט, איהר פערשטעהט, די אַלע דינים און מנהגים, וואָס אַ פרוי דאַרף אָבהיטען. אונזערע גר'קעס, ווי זיי האָבען חתונה, קומען צו מיר פרעגען... וואָס איך ווייס, זאָג איך זיי. אָבער נישט אַלץ ווייס איך. איז דאָס האַרץ אונרוהיג...

—מיר איז נישט אויסגעקומען צו זעהן אַזאַ בוך אין רוסיש,—האָב איך געענטפערט.

—איך מוז אייך זאָגען,—האָט זיך אָבגערופען טרויעריג ב.—אַז אונזערע ברידער-יודען טראַכטען ווייניג וועגען אונז. דרוקען נישט פאַר אונז קיין ביכער, שיקען נישט צו אונז קיין וועג-ווייזער. נישט פערגעסט, אַז עס זענען דאָ נישט וועניג גרים. בלויז ביי דער וואָלגאַ געפינט זיך ביי אַ האַלב מיליאָן (?) גרים.

—מיט מיר איז געווען אַמאָל אַזאַ צופאַל,—דערצעהלט ער,—אַז איך בין געווען אין ראָסטאָוו ביים דאָן, האָט מען מיך אַרויסגערופען אין געריכט אַלס עדות. אַז עס איז געקומען צו דער שבועה, זאָג איך: „רופט אַרויס דעם רב“. איז געקומען דער רב, אַן אַלטיטשקער, האָט אָנגעהויבען פאָרלייענען מיר די שבועה אין יודיש. זאָג איך צו איהם: „איך פערשטעה נישט, לייענט אין רוסיש“. ווייזט זיך אַרויס, אַז ער קען נישט קיין רוסיש. זאָג איך צו איהם:

—„געערטער פאַסטוך! אַ טשערעדע איז ביי דיר אַ גרויסע, נאָר דיינע שעפעלעך לויפען זיך פונאַנדער אין אַלע זייטען. איצט קומען צו דיר שאָף פון אַ פרעמדער טשערעדע. לערן זיך אויס פערשטעהן זייער לשון. אַנישט וועסטו אי די אַלטע פערלירען, אי די נייע נישט געווינען.

—אַז איך בין געווען אין טיפליס,—דערמאָהנט זיך וויטער ב.—האָבען מיר, אין אונזער גרי'שער שוהל, געליינט די

תורה אויף רוסיש. מיט׳ן נגון, מיט׳ן טראָפּ, אַלץ, ווי געהעריג, נאָר אין רוסיש. מיינט איהר, גאָט האָט נישט פערשטאַנען? זעהר גוט פאַרשטאַנען און איז אפילו שטאַרק צופרידען געווען!

צום בעדויערן האָב איך נישט געהאַט די מעגליכקייט פערבלייבען לענגער אין צאַריצין, כדי נעהנטער צו בעקענען זיך מיט די גרים, זייער לעבען און אויפפיהרונג. נאָר דאָס, וואָס איך האָב געזעהן און געהעדט פאַר די עטליכע טעג, האָט מיך געבראַכט צום געדאַנק אַ קוק טהון אויפ׳ן יודאַאיזם נישט נאָר ווי אויף אַ נאַציאָנאַלען, נאָר ווי אויף אַ וועלטליכען און אַלמענשליכען אוצר...

א קליינשטעטלדיגער מעפיסטא

HEBREW SICK BENEFIT ASSOCIATION
LIBRARY
FOUNDED BY
R. COHEN

אין שטעדטיל ב., וואוהין איך בין געפאָהרען אויף אַ טאָג וועגען אַ פערזענליכער אַנגעלעגענהייט, האָב איך זיך גע-טראָפען מיט אַ־אַלטען בעקאַנטען און פערבראַכט ביי איהם אַ גאַנצען אָוועגד. מיר האָבען געשמועסט וועגען אָרטיגען יודישען לעבען. געווען איז עס פאַר דער מלחמה, פאַר דעם באָלשע-וויזם, פאַר די אַלע פלאָגען, וואָס יודען האָבען איבערגעלעבט פאַר די לעצטע עטליכע יאָהר. נאָר אויך שוין דעמאָלט איז דער צושטאַנד פון די יודישע ליטווישע שטעדטליך געווען זעהר נישט קיין פרעהליכער. פון יאָהר צו יאָהר איז געפאַלען דער מסחר, האָבען זיך פערקלענערט די יודישע פרנסות און דאָס גרעסטע טייל פון דער יודישער בעפעלקערונג האָט געלעבט אין שרעקליכע דחקות, איז אויסגעגאַנגען פאַר הונגער. די יוגענד האָט מאַסענוויין פערלאָזט די פעראָרימטע היים, געלאָ-פען אין די גרויסע שטעדט, איבערהויפט עמיגרירט קיין אַמע-ריקא. די שטעדטליך, וואו עס זענען פערבליבען מעהרסטענטייל פרויען, אַלטע לייט און קינדער, זענען פון טאָג צו טאָג גע-וואָרען עלענדער, הילפלאָזער און אָרעמער.

אין צימער, וואו מיר זענען געזעסען, האָבען זיך געפו-נען, חוץ מיין בעקאַנטען, זיינע צוויי דערוואַקסענע זיהן און עטליכע יונגעלייט, פּאַרטייאישע טהוער, וועלכע זענען געקומען פונאַנדערפרעגען מיך וועגען פּעטערבורג. זיי האָבען גענומען אַ לעבהאַפטען אַנטייל אין אונזער געשפּרעך און בעמיהט זיך צו ערקלערען אַלע געשעהעניסען מיט די אונערטרעגליכע אומ-שטענדען, וועלכע זענען בעשאַפען געוואָרען נאָך דער אונטער-דריקונג פון דער רעוואָלוציע פון יאָהר 1905.

אין צימער איז אַריין אַ מענש פון אַ מאָדנעם אויסזעהן. אַ נידעריגער, כמעט אַ קאַרליק, און אַ ברייטביינינגער, אַזוי, אַז ער האָט אויסגעזעהן ווי אַ פיערקאַנטיגער. געווען איז דאָס אַ טיפער זקן, פון אַ יאָהר אַכציג, מיט שטאַרק פערגרעבטע גע-זיכט-שטריכען, מיט אַן אָהנצייניגען מויל מיט אויסגעבליאַקירטע, גאָר נאָך נישט איינגעאַנצען אויסגעלאָשענע אויגען, אַרומגעריני-געלט מיט רויטע נאַקעטע אויגנהייטלעך. אויף די ליפּען איז ביי איהם געווען אַ רחמנותדיגער, הילפלאָזער, גאָר עין דערזעלבער צייט אויך אַ טיף-איראָנישער שמייכעל. געווען איז אויף דעם אַלטען א צוריסענער, פערשמאָלצענער קאַפּטען און אויפ'ן קאָפּ איבער דער יאַרמולקע אַ פערשמאָלצען היטעל, פון אונטער וועלכען עס זענען אַראָבגעהאָנגען שיטערע, צופּודעלטע, גרייז-גרויע פּאות.

—דאָס איז דער ווירט פון הויז, וואו איך וואוין—האָט מיר שטיל איינגערוימט מיין בעקאַנטער. אין שטאָדט האַלט מען איהם פאַר אַ טשיקאַווע בריאה. גאָר ער איז גאָר קיין נאַר נישט. רעדט זיך מיט איהם דורך.

—וואָס הערט זיך נייעס, רב בער?—האָט איהם אַ פרעג געטהון איינער פון די יונגעלייט מיט אַן איראָנישען שמייכעל.

און דערזעלבער איראָנישער שמייכעל האָט זיך בעוויזען אויף די ליפּען אויך ביי די אַנדערע יונגעלייט.

דער אַלטער האָט נישט געענטפערט אויף דער פראַגע, ווי ער וואָלט זי נישט הערען. ער איז צוגעגאַנגען נאָהנט צו מיר, האָט זיך אָבגעשטעלט אַנטקעגען, און נישט געבענדיג מיר

קיין „שלום״, האָט ער האַרט און אָבגעריסען, מיט אַ הייזעריגען קול אַ פרעג געטהון:

—פון וואַנען? פון פייטערבורג?—און אָנגעשטעלט אויף מיר זיינע קיילעכדיגע, רויט אַרומגערינגעלטע פויגעלשע אויגען.

—יאָ, פון פעטערבורג.

—נו, וואָס?... וואָס טהוט זיך דאָרט אין פייטערבורג? עס איז פרעהליך—הו-האַ? מי טאַנצט אין די גאַסען?—האָט ער וויטער געפרעגט, נישט אַראָבלאָזענדיג פון מיר זיין אָנגעשטעלטען בליק.

—פון וואַנען נעהמט איהר, אַז אין פעטערבורג איז אַזוי פרעהליך?

—אַז דאָרטען וואָלט נישט זיין פרעהליך, וואָס וואָלט מען אַהין געלאָפען? אַמאָל פלעגט מען לויפען אין מיר—פאַרהאַן אַזאַ שטעדטיל, וואָס איז מען אַהין געלאָפען? ווייל דאָרט איז געווען אַ גרויסע ישיבה. אין פייטערבורג איז דאָך אָבער קיין ישיבה נישטאָ, וואָס-זשע לויפט מען אַהין?

—ווער לויפט דאָס אַזוי פון דאַנען אין פעטערבורג?

—איז נישט אין פייטערבורג, איז אין אַנ׳אַנדער כף-הקלע, אין אַמעריקא. וואָס איז דער חילוק? נאָר מען לויפט, יונג און אַלט, ווי אויף אַ חתונה.

—רעכענט איהר, הייסט דאָס, אַז אין אַמעריקא פאָהרט מען צוליב פרעהליכקייט וועגען?—האָב איך איהם געפרעגט.

דער אַלטער איז מיט אַמאָל געוואָרען זעהר ערנסט און האָט אָנגעהויבען ריידען אויפגערעגט, גיך, מיט אַ רוגזה׳דיג פּאָלעמישן טאָן:

—און וואָס האָט איהר געמיינט?... אָט די יונגעלייטלעך האָבען אייך אודאי געזאָגט, אַז אין אַמעריקא לויפט מען פון נויט און הונגער? טאַ, שפייט אויף דעם! איהר הערט—שפייט! הע! פון הונגער! אַקוראַט, ווי אָרימקייט און הונגער וואָלטען זיין אַ נייעס ביי יודען! זאָגט מיר, ווען האָט אַ יוד נישט געהונגערט? אי מיר, אי אונזערע טאַטעס, אי אונזערע זיידעס

זענען זיבען מאָל אין וואָך געשטאָרבען פון הונגער, און פונדעסטוועגען זענען זיי נישט געלאָפען אין אַמעריקא.

—דעמאָלט האָט מען נאָך נישט געוואוסט פון אַמעריקא,— האָט זיך אָבגערופען מיין בעקאַנטער.

—איז נישט געווען אַמעריקא, זענען געווען אַנדערע פרעהליכע ערטער,—האָט אָבגעענטפערט דער אַלטער,—איז געווען „יענע מקומות״, „טיף ראַסייע״, וואו מענשען האָבען געשאַרט גאָלד מיט לאָפעטעס. פונדעסטוועגען איז קיינער אַהין נישט געלאָפען. פאַרוואָס? ווייל יודען זענען געווען יודען, געווען מענשען. דעמאָלט האָט מען גאָרנישט פערשטאַנען, ווי אַזוי קאָן מען דאָס אַוועקפאָהרען פון דעם אייגען שטעדטיל. ווי וועל איך דאָס אַוועקפאָהרען פון ב.? דאָ בין איך געבוירען געוואָרען, דאָ איז מיין שטוב, מיין שוהל, דאָ אויפ׳ן בית-עולם ליגען מיינע עלטערן, מיינע זיידעס און עלטער-זיידעס. דאָ קען איך אַלעמען און אַלע קענען מיך, בקיצור, דאָ בין איך אַ מענש... אָבער די איצטיגע יונגעלייט האָבען אַלץ אָבגע׳פטר׳ט פון זיך. גאָט? וואו גאָט, ווען גאָט—נישטאָ קיין גאָט! תורה? וואָס פאַר אַ תורה! ווייבערישע זאַבאַבאָנעס! נישטאָ קיין תורה! טאַטע און מאַמע, ווער טראַכט וועגען זיי, ווער הערט זיי? זענען זיי לעבעדיגע, אָדער זיי ליגען אויפן בית-עולם—אַלץ איינס שפייט מען אויף זיי! נישטאָ טאַטע-מאַמע! און אַז גאָרנישט איז נישטאָ, קאָן מען לויפען, וואוהין די פיס טראָגען! וואָס, בין איך אפשר נישט גערעכט.

ער האָט ווייטער אָנגעשטעלט אויף מיר דעם פיקסירענדען בליק פון זיינע פויגעלשע אויגען. זיין נידעריגע שטאַרקע פיגור מיט די צעפודעלטע גרויע האָר האָט געמאַכט אַ מאָדנע איינדרוק. אין איהר האָט זיך אויסגעדריקט אַ קינדישע אומבעהאָלפענקייט, נאָר אין דערזועלבער צייט האָט זיך אין איהר געפיהלט אַ שטאַרקייט פון טיף איינגעוואַקסענע וואָרצלען פון אַ הונטערט-יאָהריגען דעמב.

איך האָב גאָרנישט נישט געענטפערט, וואַרטענדיג אויף די ווייטערדיגע רייד פון אַלטען. ער האָט זיך נעהנטער צוגע-

רוקט צו מיר און מיט אַ רחמנות׳דיג-איראָנישען שמייכעל אָנ-געהויבען שטילער, ווי מען דערצעהלט אַ געהיימניש.

—האָט איהר ווען געזעהן אַ קינד, בעת—האָט קיין פער-איבעל נישט—ער בעשמוצט זיך? כע-כע! ער לויפט אַוועק פון דעם אָרט. און נישט נאָר ער אַנטלויפט, ער ווייזט נאָך פון דער וויטען אָן אויף איהם מיט דער האַנד און שרייט: פע! אָט אזוי זענען אונזערע יונגעליים. אַליין האָבען זיי אַלץ פער-אומרייניגט, און איצט אַנטלויפען זיי אין אַמעריקא און שרייען פון דאָרט, אַז דאָ איז אַלץ נישט גוט.

די יונגעלייט האָבען זיך צעלאַכט און איינער האָט זיך אָבגערופען:

—איהר זייט, רב בער, ברוגז אויף אַמעריקא, ווייל דאָס ווייב האָט אייך פערלאָזט און אַהין אַוועקגעפאָהרען?

—זי איז נאָך נישט אַוועקגעפאָהרען. זי זיצט דערווייל אין ווייטעבסק און וואַרט אויף אַ בילעט—האָט ער אָבגעענטפערט רוהיג.

און ווענדענדיג זיך צו מיר, האָט ער גענומען דער-צעהלען:

ביי מיר זענען צוויי זיהן אין אַמעריקא. זיי איז אפּנים דאָרט געפעלען געוואָרען, האָבען זיי אָנגעהויבען שרייבען בריף, איינריידענדיג מיך מיט מיין אַלטער, מיר זאָלען אויך קומען אַהין. מיין אַלטע איז אַ קלוגע, איז זי אַוועקגעפאָהרען. און איך בין אַ נאַר—בין איך דאָ געבליבען. אַ שטוב איז ביי מיר אַ גרויסע און אַ פּוסטע. שפּאַן איך אום אַ גאַנצען טאָג פון איין חדר אין דעם אַנדערן. אַז עס דערעסט דער אומשפּאַצירען, געה איך אַוועק אין שוהל... אַז איך וואָלט אָבער נישט געווען קיין נאַר, וואָלט איך אויך אַוועק קיין אַמעריקא. וואָס מיינט איהר, איך וואָלט דאָרט געמאַכט גילדענע געשעפטען! איך בין אַנ׳אַלטיטשקער און אַ קורצינקער, וואָלט איך דאָרט אַרויסגעהן אין גאַס, יואָלט זיך שטעלען אויף אַ פּאַס, אַלע זאָלען מיך קאָנען אָנקוקען, וואָלט צוטופּען מיט׳ן פוס און צוזינגען: „טראַ-ראַ! טראַ-ראַ-ראַ!״ מען וואָלט זיך געקייקעלט פאַר געלעכטער

און מען וואָלט מיך פערוואָרפען מיט רענדלסך... אָבער איך בין אַ נאַר, איך פערשטעה דעם אייגענעם גליק נישט, בין איך דאָ געבליבען. זיץ איך אין שוהל, זאָג תהילים און קיינער גיט מיר דערפאַר קיין גראָשען נישט! כאַ-כאַ-כאַ!

ער האָט זיך צעלאַכט מיט אַ דראָבנעם, הייזעריגען געלעכטער, אין וועלכען עס האָט געקלונגען אַנ'אָנגעווערטאַטע בעליידיגונג.

איבעררייסענדיג דעם געלעכטער, האָט ער ווייטער אָנגעהויבען ערנסט און רוהיג:

—ווען איך זאָל אייך זאָגען, אַז איצט געהט אַלץ קאַפּויר, מיט'ן קאָפּ אַראָב, וועט איהר מסתמא אַ טראַכט טהון: „ע, אַנ'אַלטער נאַר, רעדט פון פייער!" אָבער, איך בעט אייך, הערט מיך אויס. אָט נעהמט, למשל, אַזאַ זאַך: אין די פריהערדיגע צייטען האָט מען שטאַרק געשאַצט דעם קאָפּ. אַ קליינינגקייט דער קאָפּ! דאָרט ליגט דאָך די הייליגע תורה! פלעגט מען דעם קאָפּ אָפּהיטען און בעשיינען. מען פלעגט איהם בעצירען מיט אַ פּאָר געקרייזעלטע פאות, ווייטער פלעגט מען איהם צודעקען, און נישט נאָר ביי־טאָג, אפילו ביינאַכט, מיט אַ יאַרמולקע. און אויף דער יאַרמולקע פלעגט מען נאָך אָנטון אַ היטעל. און וואָס עפּעס אַ היטעל? טאַקע אַ שטריימעל. און מען האָט אויף איהר קיין געלד נישט געזשאַלעוועט, געצאָהלט צו צוואַנציג-דרייסיג רובל פאַר אַ שטריימעל! און דער איבעריגער גוף—ווער האָט וועגען איהם געטראַכט? זענען די הויזען צוריסען—אויך אַ דאגה! שטיוועל? ווער האָט געטראָגען שטיוועל? מי איז געגאַנגען אין שיך פאַר צוויי גילען... איצט איז געוואָרען אַלץ פערקעהרט. וועגען קאָפּ האָט מען אויפגעהערט צו טראַכטען, די פאות אָפּגעשוירען, די יאַרמולקע אַראָפּגעוואָרפען. אויף אַ היטעל גיט מען אויס קוים צוואַנציג קאָפּיקעס, אי דאָס טראָגט מען זי נישט. דערפאַר איז אָבער געוואָרען אַ מיוחס דער בויך! מי טראַכט נאָר וועגען איהם, מי לעגט אין איהם אַריין גאַנצע פערמעגענס! און ווי מי פוצט דאָס איהם אויס. ערשטענס—אַ מאַנישקע, צווייטענס, אַ זשילעטקע, און דאָס איז

וועניג—הענגט מען נאָך אָן אויף איהם אַ גילדענע קייט.

דער אַלטער איז מיט אַמאָל אַנטשוויגען געוואָרען. די אויגען האָבען זיך ביי איהם אויסגעלאָשען און ער האָט אַרויס-געדעדט מיט אַ טיפען טרויער:

—עס שטאַרבט, עס שטאַרבט אָפּ די וועלט... עס וועלען באַלד נישט פערבלייבען קיין יודען...

איינער פון די יונגעלייט איז האַסטיג אויפגעשטאַנען פון אָרט און אויפגערעגט אַרויסגערעדט:

—איהר האָט אַ טעות, זיידע! דאָס יודישע פאָלק האָט אָפּ-עָלעבט פיער טויזענד יאָהר, וועט עס איצט אויך נישט שטאַר-

ער אַלטער האָט אָנגעשטעלט אויף איהם זיינע פויגעלשע אויג און געענטפערט מיט דעם פריהערדיגען איראָנישען שמייכעל:

—ווער זאָגט שטאַרבען? זאָל גאָט שומר ומציל זיין! איך האָב עס נישט געזאָגט. פערקעהרט: יודען וועלען זיך פרוכפערן און מעהרען. וואָס, וואָס, נאָר די מצוה פון „פריה ורביה" איז מען איצט מקיים זעהר געשמאַק, אַזוי געשמאַק, אַז מען קלייבט אפילו נישט פונאַנדער צווישען די אייגענע ווייב און אַ פרעמ-דער... נ-ניין, יודען וועלען נישט אויסשטאַרבען, זיי וועלען לעבען...

און צוגעהענדיג נעהנטער צום יונגענמאַן, האָט ער צוגע-געבען מיט אַ בייסענדען סאַרקאַזם:

—אָבער עס זענען דאָ אַלערליי לעבענס: עס לעבט אַ מענש, עס לעבט אַ קאַץ, און עס לעבט אַ חזיר אין בלאָטע... פערשטעהסט?

אינהאַלט

פון

פערצעהנטען באַנד

זייט

אונטער אַ מאַסקע	7
ואהבת לרעך כמוך	57
דער הונגעריגער	71
פיעדקע	103
עם הספר	119
אַ גוי'עשער קאָפּ	107
צוויי מערטירער	139
צווישען גרים	155
אַ קליינשטעדטעלדיגער מעפיסטאָ	185

HEBREW SICK BENEFIT ASSOCIATION
LIBRARY
FOUNDED BY
R. COHEN